

Філософ-і-Я:

наукові розвідки студентів

Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

Випуск 9

м. Кам'янець-Подільський 2024

УДК 101 (051)

ББК 87.2я52

Ф-54

Зареєстрований НАЦІОНАЛЬНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ

Ідентифікатор медіа R30-02187 від 18.01.2024 № 132

Друкується згідно з рішенням вченої ради історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
протокол № 5 від 28.06.2024 р.

Рецензенти:

Попович М. Д., доктор філософських наук, професор кафедри права професійної та соціально-гуманітарної освіти ЗВО «Подільський державний університет»

Ганаба С. О., доктор філософських наук, професор кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Науково-редакційна рада:

- А. В. Найчук, кандидат філософських наук, доцент (голова);
- Т. В. Сулятицька, кандидат філософських наук, доцент (відповідальний редактор);
- М. П. Плахтій, кандидат філософських наук, доцент;
- О. В. Віннічук, кандидат політичних наук, доцент;
- С. Г. Вонсович, доктор політичних наук, професор;
- В. Ю. Маркітантов, кандидат політичних наук, доцент;
- В. Г. Чабанов, кандидат філософських наук, старший викладач;
- З. С. Шевчук, кандидат філологічних наук, старший викладач (літературний редактор).

Філософ-і-Я: наукові розвідки студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : наук. журнал / гол. ред. А.В. Найчук. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Випуск 9. 84 с.

Перший в Україні науковий журнал студентської філософської есеїстики та студентських наукових статей із філософії, у якому висвітлено актуальні для студентської молоді філософські проблеми, філософське осмислення сьогодення, людського буття, життя соціуму, сучасної культури, релігійного життя, екологічні та аксіологічні проблеми сучасності. Журнал містить розділ філософської есеїстики, у якому презентовано роздуми студентів про любов до мудрості, досягнення людського життя та буденні проблеми і парадокси молоді України.

Призначений для всіх, хто цікавиться філософією, філософським осмисленням буття та людського життя.

УДК 101 (051)

ББК 87.2я52

© К-ПНУ, 2024

ЗМІСТ

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО - ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІЛОСОФІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

Берегеч Ангеліна	
Буддійське чернецтво.....	5
Боднар Юлія	
Військово-політична роль яничар у владних відносинах османської імперії.....	9
Вонсович Олена	
Філософське розуміння справедливості у вченні Арістотеля.....	13
Грищук Катерина	
Характеристика течії об'єктивізму за творами Айн Ренд.....	17
Єремеск Максим	
Внесок Іоанна Златоуста в розвиток східної патристики.....	20
Кліменко Володимир	
Місце та роль в опозиції в демократичному суспільстві.....	24
Олійник Іван	
Гендерна рівність як основа демократичного суспільства.....	27
Олійник Іван	
«Повчання» Володимира Мономаха у суспільно-політичній думці Київської Русі.....	31
Плахтій Олексій	
Політична думка представників епохи Ренесансу та Нового часу.....	34
Решетюк Ілля	
Роль молоді у формуванні тероризму.....	40
Ринда Юлія	
Філософія освіти: цілі, зміст і методи.....	45
Ручинська Юлія	
Сократ як представник класичного періоду.....	50
Савчук Вадим	
Особливості формування політичної релігії в сучасній Україні.....	54
Сікорська Аліна	
Філософії античності.....	58
Сінчук Роксолана	
Політичний портрет Камали Гарріс.....	62
Стоцька Дарина	
Людина у творчості Григорія Сковороди.....	66
Черватюк Юлія., Смотриковський Леонід	
Загроза штучного інтелекту: реальна небезпека чи художня вигадка.....	69

Розділ 2. ЛЮБОМУДРІЄ (ЕСЕ)

Августінова Ангеліна

Мовна політика в період повномасштабної війни (з 24 лютого 2022 року).....74

Баженов Максим

Сучасна мовна політика: ситуація в Україні.....75

Білик Анастасія

«Благословенні ті, що не пам'ятають своїх помилок».....76

Боднар Юлія

«Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її не збудуємо і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути».....77

Боднар Юлія

Правильними формами права є ті, в яких правитель піклується про добробут людей, неправильними – де правителі піклуються лише про власні блага.....78

Ковальська Анастасія

Робити кар'єру – це випробувувати себе на міцність.....80

Сарахман Ельдар

Політика як покликання чи професія.....81

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІЛОСОФІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

УДК 24-788

БЕРЕГЕЧ Ангеліна,
студентка IstP2-B22 групи

Науковий керівник:
к. філос. н., доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

БУДДІЙСЬКЕ ЧЕРНЕЦТВО

У статті досліджуються історія, сутність та значення буддійського чернецтва, його особливості розвитку, роль і вплив на суспільство.

Ключові слова: буддизм, чернецтво, монастир, Будда, сансара, карма, мокша, ступа, віхара, хайтьї.

Буддійське чернецтво виникло в Індії в VI ст. до н.е., коли Сіддхартха Гаутама, пізніше відомий як Будда, заснував своє вчення. Монашество було створено як спеціалізоване суспільство, призначене для тих, хто прагнув духовного розвитку та досягнення просвітлення [1].

Кінцева мета духовного розвитку у буддизмі – *мокші*. Це стан віддалення від страждань, визволення від циклу перевтілень та досягнення внутрішнього спокою, освіченості. Та важко досягти *мокші*, тому вчення Будди зосереджується на досягненні Просвітлення або знання, яке допомагає практикуючому. Це коротко описано в його Чотирьох благородних істинах, які також називають дхармою (законом):

- 1) Життя – це страждання (страждання = переродження)
- 2) Причина страждань – бажання
- 3) Причину бажання потрібно подолати
- 4) Коли бажання подолано, більше немає страждань (страждання = переродження)

Досвідчені практики буддизму розуміли, що не всі готові виконувати необхідні обряди для припинення *сансари* (переродження). Проте звичайна людина могла покращити свою *карму* (дія або вчинок, який запускає цикл причин і наслідків) щоденними благодійними актами, які були здебільшого спрямовані на чернечу спільноту [3].

Буддійські монахи й черниці медитували та молилися від імені мирян (або мирян – загалом усіх, хто не є священиком чи монахом), тих, хто не має спеціальних знань про віру, допомагаючи їм у досягненні мети усвідомлення Чотирьох благородних істин. Ченці та черниці також інструктували мирян, як проводити ритуали, медитувати і радили їм, на якому буддійському божестві зосередитися (це залежало від проблеми чи перешкоди на шляху практикуючого до Просвітлення). Миряни, у свою чергу, підтримали монахів пожертвуваннями харчів та інших необхідних речей. Це були взаємовигідні відносини.

У перші роки буддизму, дотримуючись практики сучасних релігій, таких як індуїзм і джайнізм (та інших релігій, яких більше не існує), монахи присвятили себе аскетичному життю (практика самозречення, особливо для прагнення до релігійного чи духовного цілі) блукати країною без постійного місця проживання. Їх годували, одягали та розміщували в негодю люди, які бажали здобути заслуги, що є духовною заслугою, отриманою чеснотами. Згодом для ченців були створені монастирські комплекси досить близько до міста, щоб отримувати милостиню або благодійність від селян, але досить далеко, щоб їх не турбували під час медитації [2].

Швидке поширення буддизму призвело до формування общин і це викликало потребу в спорудженні монастирських приміщень, які в подальшому сприяли розвитку декількох типів архітектури, відображаючи різноманітність та культурну спадщину буддизму.

Першою була *ступа*, значний об'єкт буддистського мистецтва та архітектури. На дуже базовому рівні це могильний курган для Будди. Вона використовується для зберігання реліквій або інших святих об'єктів, а також як символ духовної присутності Будди. Реліквії в буддизмі – це святі залишки, які можуть бути фізичними залишками Будди (такі як кістки, зуби, волосся), предметами, які належали йому за життя (наприклад, одяг чи посуд).

Основні елементи ступи:

- 1) Кубічна підстава: це основа ступи, на яку можуть бути нанесені різноманітні узори та орнаменти.
- 2) Купол: це округла частина ступи, яка може мати конічну або плоску форму. Саме тут розміщуються реліквії або інші святі об'єкти.
- 3) Чаттавара: це вершина ступи, яка може мати різні форми символів захисту буддизму.
- 4) Споруда для медитації: ступи мали внутрішні приміщення для медитації та молитов.

Наступним, було споруджено *віхара*, буддистський монастир, де монахи проживали, медитували і вчилися доктринам буддизму. Віхара слугувала місцем для проведення релігійних обрядів, медитаційних практик та навчання буддистської філософії.

Основні елементи віхари:

- 1) Резиденція для ченців: будинок, у якому проживали монахи, де вони можуть спати, їсти та вчитися. Вона може бути великою спорудою або скромною хаткою.
- 2) Медитаційна зала: це приміщення для проведення медитаційних практик та релігійних обрядів. Часто медитаційна зала прикрашена ритуальними об'єктами та образами Будди.
- 3) Будинок для навчання: деякі віхари мали спеціальні приміщення для проведення навчальних занять та лекцій з буддистської філософії.

Третім був *хайтьї*, зал зборів, який містив *стуну*. Це місця паломництва, де віряни можуть здійснювати свої релігійні обряди та медитації. У буддизмі найбільшого значення мають чотири святі місця, які називаються «Чотири

Великі Хайтьї». Це Лумбіні (місце народження Будди), Бодх Гая (місце пробудження), Сарнат (місце першої проповіді) і Кушінагара (місце смерті).

Центральний зал *хайтьї* був організований так, щоб можна було обходити *ступу*. Ступа знаходилась в кінці нави (головного центрального проходу). По обидва боки від колон розташовані бічні проходи, щоб допомогти людям пройти через простір – навколо ступи та назад. Це схоже на архітектуру раннього християнства (наприклад, бічні проходи в ранньохристиянській церкві в Римі, Санта-Сабіна, які сприяють потоку людей, що приходять на поклоніння до вітара в кінці нави) [2].

За своїм устроєм буддійська сангха копіює давньоіндійську сільську громаду. Під сангхою розуміють сукупність людей на певній території, які залишили світ заради духовного самовдосконалення, – як ченців, що живуть у монастирі, так і ченців мандрівних, і навіть лісових аскетів. При відсутності централізованої релігійної організації сангха виконує подвійну функцію. По-перше, вона зберігає, підтримує та поширює (і словом, і ділом) Дхарму, тобто саме буддійське вчення; по-друге, надає умови для морального вдосконалення та відповідно для спасіння кожної окремої людини.

Той, хто вступав у чернечу громаду, відмовлявся від родини й власності, від дотримання установ касти, до якої він належав, приймав обітницю цнотливості. Він також змінював свій зовнішній вигляд: голив голову та носив жовтий одяг, що символізувало бідність і смиренність, відмову від усього мирського, тому що жовтий колір традиційно вважався приналежністю нижчої касти вайнгів. До громади приймали більшістю голосів присутніх. У сангху приймали всіх бажаючих, а вигнати могли лише за такі гріхи: убивство, перелюбство, злодійство, хибні претензії на святість і досягнення істинного знання. Інші гріхи підлягали спокуті [4, с. 186].

Члени громади умовно поділялися на три категорії:

1. Хлопчики, які одержували початкову освіту, привчалися до дисципліни.

2. Послушники, що повинні були вивчати під керівництвом наставника основні положення вчення Будди, Сутри (священні тексти), Абхидхамми (філософські роздуми буддистських текстів), довести справою свою готовність стати ченцем. Саме вони виконували в монастирі всю основну господарську роботу.

3. Повноправні члени громади, якими послушники могли стати тільки після досягнення 20-літнього віку. Зрілі чоловіки, як правило, стають ченцями тимчасово – заради публічного очищення від вантажу накопичених за своє життя гріхів, чим іноді спекулюють високопоставлені політики країн Південної і Південно-Східної Азії.

Переважає більшість буддійських ченців – чоловіки. Однак є й жінки-черниці. Але навіть у Бірмі, де функціонують єдині у своєму роді жіночі монастирі, на 25 тис. жінок-черниць припадає в 11 разів більше чоловіків-ченців. Відповідно до буддійських текстів чоловік і жінка рівні між собою, однак сам Будда був проти прийому до громади жінок – чи то через більшу

моральну нестійкість жінок, чи то через поширене упередження, що сама жінка є важко переборною перешкодою на шляху до Просвітлення [4, с. 187].

Буддійське чернецтво засноване на таких принципах:

1) П'ять основних правил чернецтва, які включають зобов'язання утримуватися від вбивства, крадіжки, неправди, непотребства і вживання п'яних засобів.

2) Ченці прагнуть звільнитися від циклу перероджень (сансари) та досягти стану повного просвітлення (нірвани) через практику медитації, моральної чистоти та мудрості.

3) Ченці приймають обітницю зречення від мирського життя, зокрема обітницю злиднів, цнотливості та послуху, щоб присвятити себе духовній практиці та служінню суспільству.

4) Ченці ведуть простий спосіб життя, відмовляючись від мирських задоволень та матеріальних благ. Їхній день часто передбачає молитву, медитацію, вивчення буддійських текстів та служіння суспільству.

5) Ченці мешкають у монастирях чи віхарах, громадах, де вони живуть та практикують разом під керівництвом старших ченців чи вчителів.

6) Ченці присвячують значний час вивченню буддійських навчань, філософії та практик. Вони також можуть бути вчителями і духовними наставниками для інших вірян.

7) Ченці відіграють ключову роль у збереженні та переданні вчення Будди з покоління до покоління. Вони підтримують та розвивають буддійські громади і центри практики.

8) Монахи служать духовними керівниками та наставниками для віруючих, надаючи їм знання, підтримку та напрям на шляху духовного розвитку.

9) Монахи також беруть активну участь у громадському житті, надаючи допомогу нужденним, проводячи релігійні обряди та церемонії, та підтримуючи гармонію та мир у суспільстві [1].

Розпорядок дня в монастирі такий. Підйом не пізніше 5 години ранку, на сході сонця. Потім ченці вирушають за подаянням, щоб забезпечити себе їжею на цілий день. До полудня, настання самого спекотного часу дня, треба встигнути повернутися до монастиря, підкріпити свою плоть – зазвичай порцією рису, рідко з доданням риби або м'яса. Забороняється їсти м'ясо собаки, змії, тигра, ведмедя, гієни і, зрозуміло, людини. Друга половина дня проходить у благочестивих думках і молитвах, медитації, вивченні священних текстів. У цей час не можна вживати їжу, дозволяється тільки чай. Такий поміркований спосіб життя й харчування забезпечує легкість у тілі та спокій у думках, тобто створює необхідні умови для вищих релігійних практик, тим більше, що ченцям не потрібно займатися виснажливою фізичною працею. Разом із послушниками всі основні господарські роботи в монастирі здавна виконувала ціла низка різних категорій працівників – від подарованих монастиреві рабів до вільних майстрів, найнятих громадою-сангхою.

Буддійські ченці слідуєть особливим п'яти заповідям і 253 правилам поведінки (з них 227 – заборони). Ці чернечі заповіді такі:

- 1) утримуватися від мирських розваг (танців, співу й музики);
- 2) не користуватися предметами розкоші (єдине майно буддійського ченця – чаша (горщик) для збору милостині і просто необхідні в побуті три частини одягу, пояс, бритва, голка і ситечко для води);
- 3) не спати на зручних і високих ліжках;
- 4) харчуватися тільки за рахунок милостині;
- 5) не приймати їжу в позаурочний час.

Велика кількість заборон і настанов, що регламентують життя буддійського ченця, насправді скеровує його до однієї мети – культивування рівноважних станів психіки і повного свідомого та вольового контролю над нею. [4, с. 189].

Отже, буддійське чернецтво є важливим і невід’ємним виміром буддійської традиції. Ченці, дотримуючись вчення Будди, присвячують своє життя практиці духовного розвитку, служінню суспільству та збереженню вчення майбутніх поколінь. Їх приклад і керівництво відіграють важливу роль у підтримці та розвитку буддійської громади та її духовних цінностей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Буддійське чернецтво : URL: [//tureligious.com.ua/buddyyskoe-monashestv](http://tureligious.com.ua/buddyyskoe-monashestv) (дата звернення: 18.10.2012).
2. Monasticism - Abrahamic, Faiths, Celibacy | Britannica : URL: <https://www.britannica.com/topic/monasticism/The-Abrahamic-religions> (дата звернення: 08.04.2020).
3. Buddhist Monasteries (article) | Buddhism | Khan Academy : URL: <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/introduction-cultures-religions-apah/buddhism-apah/a/buddhist-monasteries> (дата звернення: 10.07.2018).
4. Кислюк К. В., Кучер О. М. Релігієзнавство: Підручник для студентів вузів. Вид., виправ. і доп. Київ, 2005. 636 с.

УДК 323+355](560)"13/18"

БОДНАР Юлія,
студентка групи Р1-В23

Науковий керівник:
д. політ. наук, професор ВОНСОВИЧ С. Г.

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА РОЛЬ ЯНИЧАР У ВЛАДНИХ ВІДНОСИНАХ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

У статті згадано короткі відомості про розвиток Османської імперії, основні факти створення війська яничар, характеристику їхнього існування, розвитку, впливів на військово-політичні відносини у державі

Ключові слова: Османська імперія, яничари, політика, військо, султани, владні відносини, держава.

«В українській мові назва «яничари» вживалася переносно на означення ренегатів, що вірно і завзято служили чужій владі, лютих карателів, катів, поневолювачів».

Османська імперія належала до феноменальних держав у світовому розвитку як за масштабами своїх територіальних володінь, так і за системою організації влади, значною кількістю земель та мільйонами підданих. Визначальну роль у процесах державотворення відігравали збройні сили імперії, які власне й забезпечили військово-політичне просування османів у різних напрямках (на Балкани, вглиб Центральної Азії, на Кавказ і Північне Причорномор'я, у північну та західну частини Африки).

Величезні територіальні здобутки дозволили османським очільникам із повним правом користуватися титулом «султан двох континентів, хан двох морів, слуга двох священних міст» (тобто європейська та азіатська частини Османської держави, Середземне і Чорне моря, два священні для кожного мусульманина міста – Мекка і Медина). Це стало можливим завдяки тому, що на зламі ХVХ-VІ ст. турецька армія вийшла на рівень найкращих армій світу. Імперія переважала сильним флотом, артилерією, піхотою; досконало організованою тиловою службою та розвідкою [1]. Потрібно зауважити, що без опертя свого часу на яничар, османам би не вдалося створити потужну й стабільну державу, спроможну кинути виклик будь-якій владі Європи того часу. Вони утримували величезну імперію, більшу, ніж будь-що, коли-небудь створене арабськими халіфами або султанами [2].

Отже, яничари, були на думку дослідників, першим регулярним військом у Європі, що існувало від 1365 року до 1826 року. Саме слово «яничари» походить від турецького «йеничери» – «новий воїн». Ці вояки належали до лав особистої гвардії султана («капикулу»), понад те, складали її основу. Водночас вони офіційно вважалися «рабами» султана.

Яничари були «елітними» воїнами. Вони охороняли султана, першими увійшли до Константинополя. До служби яничарів готували з раннього дитинства. Дисципліновані, фанатичні та абсолютно віддані султану, вони жили військовою.

Щодо самої Османської імперії, то англійський дослідник Дж. Гудвін – вважав, що характерною ознакою існування Османської імперії була війна.

Таким чином, для того щоб країна могла виконувати військово-політичні цілі, досягати своєї мети, розширювати територію та, як наслідок, збільшувати кількість рабів, їй потрібна була потужна та надійна сила, якою стали яничари.

У «кращі часи», ХVІ столітті, їхня кількість сягала 80, ба навіть 100 тисяч бійців), вони виконували різноманітні функції: по-перше, були головною ударною силою султанської армії під час грандіозних завойовницьких походів теренами Східної та Південної Європи (України зокрема), Балканів, Середземноморських країн, згодом – Угорщини, Австрії, держав Сходу (Іран, Ірак, Палестина), Кавказу (Вірменія, Грузія). По-друге, були особистими охоронцями султана та членів його родини, а також вартовими, поліцейськими та пожежниками. І, по-третє, за необхідності (якщо володар Османської імперії віддавав такий наказ) здійснювали каральні функції [3].

На нашу думку, яничари були досить впливовими людьми. Вони мали пошану і побоювання з боку народу і навіть султана. Але кожному чоловіку перед тим, як досягти такого рівня, треба було пережити важкі життєві обставини та всі випробування, щоб стати яничаром.

Слід зауважити, що найбільш важливим чинником розвитку османської державності (і що стосується армії) слід вважати створення при Орхані I Газі (1281-1362) основи тієї військово-політичної організації, яка дозволила туркам згодом здобувати свої перемоги в різних частинах світу. Саме Орхан заклав фундамент піхотного війська, яке згодом стало відомим як яничарське. У ранніх османських розвідках існує переказ про створення першої османської піхоти, що мала назву «яя». Візантійський дослідник Никифор Григор стверджував, що у битві османських турків з візантійцями при Пелеканоне, 1329 році, у війську Орхана була легка і важка піхота. Як формувалася ця військова організація та з кого – полонених християн чи з мусульман? Тут є одна цікава річ. Далі по тексту дамо відповідь на це запитання.

Найважливіше значення для розбудови збройних сил імперії мала реформа османського війська, ініційована султаном Мурадом I (1362-1389 рр.), що була покликана закласти підвалини для творення підрозділів на регулярній основі на противагу феодалному, з якого тоді складались практично всі армії європейських держав. Творення перших підрозділів «нового війська» йенічері (яничарів) було розпочато у 1362 р., пізніше вони утворили найчисельніший корпус у складі палацової султанської гвардії капикулу (буквально – «раби монаршого порогу»), яка вже існувала на регулярній основі та комплектувались спочатку з числа полонених вояків. Ідея формування такого війська належала османському урядовцеві Кара Рустему.

Комплектувались і поповнювались лави яничарських бійців із юнаків-християн 12-16 років, яких було взято у полон під час далеких походів султанської армії або забрано в батьків на територіях, вже офіційно приєднаних до Османської імперії, в межах тотального військового рекрутського набору (ця акція йменувалась «девширме» – податок кров'ю). Конкретно це стосувалось болгарських, сербських, українських, албанських, вірменських, грецьких, грузинських, боснійських хлопчаків, яких забирали з родини і, вимагаючи суворого дотримання «девширме» (власне, загальної офіційної повинності християнського населення імперії), згодом виховували в суворих ісламських традиціях. Усіх відібраних хлопчиків піддавали обрізанню та звертали до ісламу [3].

Виникало питання: чи змушували турки насильно приймати іслам своїх нових християнських підданих; чи були ці перші піхотинці-яничари особисто вільними людьми, чи вони мали статус рабів; чи набиралися вони з-поміж захоплених у полон християн, чи це були насильно забрані на військову службу християнські юнаки з-поміж мешканців захоплених турками земель. Зрозуміло, що військо яничар створювалося з огляду власне на військово-політичні потреби.

Цікавим, на нашу думку, був процес «промивки мізків у молодого матеріалу» які в підсумку ставали військовими. На першому етапі полонених

посилали для виховання в сім'ї турецьких селян та ремісників до Малої Азії. Там вони опановували турецьку мову, мусульманські звичаї та залучалися до різних видів фізичної праці. Через кілька років їх зараховували до підготовчого загону яничарського корпусу. Ця стадія навчання тривала сім років і складалася з фізичної підготовки та тренувань у володінні багатьма видами зброї. До 20 років юнаки ставали справжніми «воїнами ісламу». Після досягнення 21 року їх відвозили до казарм яничарів. Новобранці вишиковувалися на площі, і дервіші, їхні майбутні духовні наставники приймали в них клятву на відданість ісламу. Після цього колишні раби ставали рекрутами війська султана [4].

Особливістю було те, що султани особисто втручалися у їхнє навчання та побут як результат, часто використовували яничар у палацових конфліктах і ід час придушення заколотів. Однак військо яничарів, на нашу думку, хоч і було досить вразливим інститутом, виходячи з того як ставився до нього султан, і те, що дозволяли собі робити самі військові. Варто зазначити, що ці «раби», а надто після того, як їм було дозволено мати власну справу і збагачуватися, настільки зміцнили свій політичний та економічний вплив, що, траплялось (і це не було рідкістю), скидали і допомагали зійти на трон і навіть вбивали самих султанів, організовували державні перевороти. Показовими в контексті політичної боротьби були 1509 р. та 1621 р. роки. У результаті міжусобиці між синами 8-го султана Селімом I і Ахметом за право успадкувати престол. Селім після невдалого повстання змушений був втекти до Криму, а Ахмету батько Баязид II Дервіш заборонив перебувати у столиці. Однак, Селім за допомогою яничар, повернувся з Криму і 25 квітня 1512 року змусив батька зректися престолу. А от Хотинська битва 1621 р. стала початком кінця султана Османа II, якого вперше страчено на догоду яничарам [5]. Така ж доля чекала і султана Ібрагіма I Божевільного, 18-й султана Османської імперії (1640 - 1648); та султана Мустафу який зрікся престолу на користь свого брата Ахмеда III.

Також за допомогою яничар з трону був скинутий султан Ахмед III (1703 – 1730). В результаті таких політичних пертурбацій султани обернено робили спроби зменшити військово-політичний вплив яничар. Зокрема, 28-й султан намагався провести політичну модернізацію країн, за європейським зразком – запровадження ліберальних реформ, обмеження вольності та привілеї корпусу яничарів. Однак спіткала доля попередників, був повалений яничарами 1807 року [6].

Таким чином, вплив яничар на прийняття політичних рішень, владу, та важливе місце займали події зовнішньо-політичного спектру (війни, битви, їхні перемоги та поразки). Аналіз правління більшості султанів, засвідчує, що правління Сулейман Пишного (Кануні) – це пік успіху Османської імперії. Далі відбувався повільний занепад, починаючи з кінця 17 ст відбулася серія військових поразок імперії. Спроби султанів (Махмуда I, Селіма III) реформувати військо чи створити паралельні військові з'єднання нового, європейського типу, наштовхувалися на різку протидію яничарів. Тільки Махмуд II (1808-1839), якому вдалося спровокувати розкол між яничарами та релігійною владою, зміг провести військову реформу. 28 травня 1826 р. він видав указ про створення регулярних армійських з'єднань з частини

яничарського корпусу. У відповідь 15 червня яничари підняли повстання, яке було жорстоко придушене. Корпус було скасовано, казарми зруйновано, священні котли знищено, саме ім'я яничарів віддано вічному прокляттю.

Як наслідок, в результаті політичного процесу у тогочасній Османській імперії, яничари все більше набували політичної ваги як інструмента у боротьбі за владу. Тому і не дивно, що знищення яничар, було неминучою потребою для султанів, які почали розглядати останній як латентну владу в імперії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Срібняк І. В., Дудар Р. В. Збройні сили Османської імперії (XIV-XVIII ст.): історія розвитку, структура, бойові кондиції. Київ: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Февра, 2018. 49 с.
2. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції / пер. з англ. Роман Корнута. 2-ге вид. Київ: Наш формат, 2019. 576 с.
3. Зі зброєю проти своїх. Про яничарів і яничарство – без міфів та стереотипів. URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/zi-zbroyeyu-proty-svoyikh> (дата звернення: 10.03. 2024).
4. Яничари. Яничари – їх значення і роль армії Османської імперії. Чим сипахи відрізняються від яничар. URL: <https://edu02.ru/uk/yanychary-yanychary-ih-znachenie-i-rol-v-armii-osmanskoi-imperii/> (дата звернення: 18.02. 2024).
5. Османська держава: від «кризи правління» до «другої імперії». URL: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/osmanska-derzhava-vid-krizi-pravlinnya-do-drugoyi-imperiyi-.html> (дата звернення: 5.02. 2024).
6. Яничари – опора султанів. URL: <https://expres.online/istoriya-plyus/yanichari-opora-sultaniv> (дата звернення: 10.01. 2024).

УДК 2-423.78

ВОНСОВИЧ Олена,

студентка IstP1-B22 групи

Науковий керівник:

к. філософ. н, доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ВЧЕННІ АРІСТОТЕЛЯ

Анотація. У статті розглянуто проблеми розуміння категорії «справедливість» у філософському вченні Арістотеля. Окреслено відмінності у поглядах на справедливість Арістотеля і Платона. Показано погляд Арістотеля на моральний складник справедливості, її структуру і основні види.

Ключові слова: Арістотель, мораль, Платон, справедливість, філософія.

У грецькій філософії питання справедливості відіграло вирішальну роль і вивчалось з різних точок зору. Грецькі філософи досліджували справедливість як ключовий моральний і соціальний принцип, який визначав організацію суспільства та поведінку індивідів [1, с. 80]. У визначенні поняття справедливості важливе місце посідало творення ранньогрецьких філософів, зокрема, представників мілетської школи, які шукали загальні принципи та закони, що визначають порядок у природі та суспільстві. Персонажі давньогрецьких міфів, такі як боги та герої, також відігравали важливу роль у формуванні уявлень про справедливість, встановлюючи приклади чесності, милосердя та відданості, але й наділяючи ідеями справедливості. Згодом, великі філософи, такі як Платон і Арістотель, розвинули концепції справедливості як ключового принципу моралі та політики [4, с. 15].

Арістотель, великий давньогрецький філософ, засновник перипатетичної школи, вважається одним із найбільших мислителів усіх часів. Його внесок у філософію, науку та мораль став вирішальним для розвитку західної культури. Арістотель був учнем Платона, але його погляди суттєво відрізнялися від свого вчителя [1, с. 80-81]. Він розглядав весь світ як щось конкретне і конкретно досліджував природу, етику, політику, логіку, метафізику та багато інших аспектів життя і існування. Арістотель не тільки формулював власні теорії, а й розвивав ідеї своїх попередників, доповнюючи їх та вдосконалюючи. Його вчення вплинуло на майже всі аспекти західної культури і філософії, і його вплив відчувається й до цього дня.

У філософії Арістотеля поняття справедливості посідає важливе місце, але він підходить до нього з іншої перспективи, ніж, наприклад, Платон. Для Арістотеля, справедливість – це властивість, що допомагає забезпечити гармонію та порядок у суспільстві, заснована на принципах рівності та взаємної поваги [1, с. 83].

Перш за все, Арістотель розглядає справедливість як важливий елемент моральної та політичної філософії. Він вважає, що справедливість полягає у дотриманні рівності в розподілі благ, прав та обов'язків серед громадян. За його переконанням, справедливість не обов'язково означає рівність у всьому, але вона передбачає відповідність між статусами та внесками людей у суспільство. Для Арістотеля справедливість – це не тільки суспільна, а й індивідуальна якість. Він вважає, що справедливість виявляється у взаємовідносинах між людьми, коли кожен отримує своє чесне винагороду за свої зусилля та внесок [4, с. 15]. Отже, справедливість стає основою для стабільності та добробуту як на рівні індивіда, так і на рівні суспільства.

У своїх політичних працях, зокрема в «Політиці», Арістотель розглядає різні форми правління та оцінює їх у контексті справедливості [2, с. 35]. Він вважає, що справедливість може бути досягнута тільки в рамках конституції, яка відповідає природі людини і враховує інтереси всіх громадян. Таким чином, для філософа справедливість є необхідною умовою для правильного функціонування суспільства та досягнення гармонії і благополуччя.

У філософії Арістотеля існують два типи справедливості: загальна (універсальна) та приватна (особиста). Кожен з цих типів відіграє важливу роль

у побудові справедливого суспільства та визначенні моральності індивіда [2, с. 36].

Загальна справедливість відображає відносини між суспільством і його членами. Це включає в себе закони, правила, норми та процедури, які регулюють взаємодію між людьми у суспільстві. Загальна справедливість передбачає рівноправ'я, рівність перед законом та дотримання етичних принципів у суспільних відносинах [1, с. 84]. Ця форма справедливості забезпечує згоду між громадянами та стабільність у суспільстві.

Приватна справедливість, з іншого боку, стосується внутрішніх моральних якостей індивіда та його взаємодії з іншими людьми на особистому рівні. Це означає дотримання принципів справедливості в особистих відносинах, роблячи справедливі вчинки, навіть якщо ніхто не бачить чи не вимагає їх. Приватна справедливість виявляється у поведінці людини, коли вона дотримується моральних принципів і виконує свої обіцянки, незалежно від зовнішніх обставин [5, с. 29]. Обидва типи справедливості важливі для побудови справедливого та гармонійного суспільства. Загальна справедливість забезпечує стабільність та порядок у суспільстві, а приватна справедливість допомагає формувати моральний характер індивіда і визначає його взаємовідносини з оточуючими.

Далі філософ розглядає різні аспекти справедливості, такі як розподіл ресурсів, винагороди і покарання. Він вважає, що справедливість полягає в тому, щоб кожен отримав те, що йому належить за його заслугами і внеском у суспільство. Арістотель підкреслює важливість визнання різних ролей і здібностей у суспільстві і відповідне розподілення благ і обов'язків на основі цих відмінностей [4, с. 16].

Крім того, у своїх політичних працях, зокрема у «Політиці», Арістотель вивчає різні форми правління і визначає, яка з них може бути справедливою. Він вважає, що справедливість у політиці полягає у відповідності конституції та законам до природи людини і сприяє гармонії і порядку у суспільстві [1, с. 84]. У філософії Арістотеля справедливість є основним принципом, який допомагає забезпечити стабільність і добробут у суспільстві, а також визначає основу для індивідуальних та колективних моральних взаємовідносин. Його розуміння справедливості пронизує багато з його праць і є важливим елементом його філософічного уявлення про людину і суспільство [3, с. 279].

У моральному контексті справедливість для Арістотеля – це ключова моральна якість, що визначається не лише зовнішніми діями, а й внутрішніми станами душі. Для Арістотеля, справедливість не є просто сукупністю правил чи норм, але це свого роду характерна риса, яка виявляється у вчинках та рішеннях людини. Моральна сторона справедливості Арістотеля полягає в тому, що вона відображає баланс і гармонію між різними внутрішніми силами та розумовими здібностями людини [4, с. 15]. Для досягнення справедливості, людина повинна виявляти владу розуму над почуттями та прагнути до внутрішньої гармонії. Арістотель вважав, що справедливість виникає з доброчесності, а саме з чесності, милосердя, великодушності та інших моральних якостей. Він

підкреслював важливість розвитку цих добродішних рис у вихованні і формуванні моральної особистості [2, с. 40].

Справедливість у філософії Арістотеля і Платона має суттєві відмінності, які впливають із їхніх різних уявлень про природу реальності та людського суспільства. Платон, вважаючи, що світ сенсорного сприйняття є лише тінь світу ідей, розглядає справедливість як відповідність різних частин душі ідеальним формам справедливості, які існують у світі ідей. Для нього справедливість – це злагода між різними частинами душі та відповідність їхніх дій ідеальним стандартам [1, с. 85]. Таким чином, справедливість для Платона є більш абстрактним ідеалом, який має бути реалізований на практиці.

Арістотель навпаки підходить до справедливості з більш реалістичної точки зору. Він розглядає справедливість як властивість не лише ідеальних форм, але й конкретних суспільних відносин. Для філософа справедливість полягає у відповідності між навмисно визначеними правилами і законами, які відповідають природним потребам і інтересам людини. Він підкреслює значення розумного балансу між різними інтересами і ролями у суспільстві для досягнення справедливості [1, с. 85].

Отже, у філософії Арістотеля справедливість є одним із центральних принципів, що визначає моральність та організацію суспільства. Його розуміння справедливості є комплексним і враховує як індивідуальний, так і колективний аспекти. Справедливість для Арістотеля полягає в відповідності між навмисно встановленими правилами і законами, які відповідають природним потребам індивіда та суспільства. Він підкреслює важливість балансу між різними інтересами та ролями у суспільстві для досягнення справедливості. Одним із ключових аспектів справедливості у філософії Арістотеля є його розуміння справедливості як вирівнювання нерівності: він вважає, що справедливість полягає в тому, щоб кожен отримував те, що належить йому згідно з його заслугами та внеском у суспільство. Крім того, Арістотель розглядає справедливість у політичному контексті, стверджуючи, що справедливе правління полягає у відповідності конституції та законам до природи людини і сприяє гармонії й порядку у суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Блоха Я.Є. Принцип справедливості у філософії Платона та Арістотеля. *Філософські обрії*. 2016. № 36. С. 79-86.
2. Сіверс З. Уявлення про справедливість як складова політико-правової свідомості особистості. *Юридична психологія*. №16, 2015. с. 32-42.
3. Левкулич В.В. Справедливість як соціокультурний феномен: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 480 с.
4. Трубніков В.М., Скакун О.Є. Принцип справедливості з позиції філософії. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*, 2015. Випуск 20. С. 13-20.

5. Туренко, В. Е. Соціально-філософський зміст експлікації любові та дружби у Аристотеля. *Філософські проблеми гуманітарних наук* №1, 2018. С. 28-31.

УДК 101.1:17.035.1Ренд

ГРИЦУК Катерина,
студентка ІstА1-В22групи

Науковий керівник:
к. філософ. н, доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕЧІЇ ОБ'ЄКТИВІЗМУ ЗА ТВОРАМИ АЙН РЕНД

У статті зроблено аналіз філософської течії об'єктивізму, яку розробила Айн Ренд, та її відображення в літературних творах. Також розглядаються головні теми та персонажі романів Ренд, які ілюструють її філософські погляди.

Ключові слова: Айн Ренд, об'єктивізм, «Атлант розправив плечі», розум, капіталізм

Айн Ренд – відома письменниця, філософиня, засновниця течії об'єктивізму, її твори впливають на усвідомлення людей. Дівчинка іммігрантка з росії, що переїхала жити в Америку, змогла досягти слави та популярності по всьому цивілізованому світу, хоча досі залишається маловідомою в країнах Східної Європи [5, с 157]. Також вона відома як засновниця анархо-капіталістичного руху, якому дала початок праця «Атлант розправив плечі», що спричинила створення ідей про творення суспільства без прямого керівного уряду.

Актуальністю цього дослідження є поглиблене вивчення філософії об'єктивізму, адже ця тема в Україні малодосліджена. Ознайомивши більшу кількість людей з цією течією, використовуючи її засади на політичному та економічному рівнях перетворень держави, ми зможемо розбудувати нашу державу та як перспектива на майбутнє: виведення на передову світову арену.

Проблематика визначається саме в непопулярності постаті Айн Ренд у нашій країні, це зумовлено її капіталістичними, індивідуалістичними та егоїстичними поглядами. Наше суспільство не готове до радикальних змін, що породжує проблеми малорухомості в економічному та політичному житті держави. Це пояснюється багаторічним насадженням радянського комуністичного світогляду, яке супроводжувалося розкуркуленням, колективізацією та масовими репресіями населення країн, які входили в СРСР. За роки незалежності ми змогли повернути приватну власність та капіталістичні відносини, що зумовило зміну світогляду українців.

Найвідомішим твором Айн Ренд є роман «Атлант розправив плечі», написаний 1957 року. Бібліотека Конгресу США провела дослідження 1991 року, результати були дивовижні: цю працю визнали «найбільш впливовою книгою у США після Біблії» [4, ст 256]. Характеризуючи це явище варто зазначити, що така зацікавленість є цілком прогнозованою, адже в романі описана боротьба з фундаментальними проблемами людського існування, авторка дає радикально нові відповіді щодо буденних проблем, ці нові концепції бачення світу сподобались американському суспільству.

Темою твору, за словами самої авторки, є «роль розуму в існуванні людини». Аналізуючи прочитане, ми можемо зробити висновок, що розум це основа усіх знань та цінностей, а його відсутність призводить до руйнівних наслідків. Порівнюючи головних персонажів роману «Атлант розправив плечі» – Дагні та Джеймса Таггартів, то можна сказати, що перша – талановита, розумна та перспективна жінка, яка мала б очолювати залізницю «Таггарт Трансконтиненталь»; її старший брат – не такий талановитий, не настільки розумний, не має інтуїтивного мислення, тому Айн Ренд не симпатизує йому. Авторка показує, як наявність та необдумані вчинки Джеймса можуть призвести до серйозних втрат великої залізничної компанії. Філософія робить акцент на поміркованості Дагні, героїня змогла витягнути компанію з глибокої кризи та укріпити її усталеній позиції.

Авторка також порушує в романі проблему жінок у суспільстві: наскільки розумною не була б героїня, вона не може бути керуючою великої компанії, через її гендер. «Але ж, Дагні, ти – жінка! Жінка – віце-президент виробничого відділу? Це нечувано. Рада цього не розглядатиме!» [6]. Попри це вона з 16 років працювала на залізниці, виконувала обов'язки, що не входили в її зобов'язання перш ніж перейти на вищу посаду.

Вітчизняна дослідниця творчості Айн Ренд, Г. М. Костенко стверджує, що всі твори авторки варто вважати іммігрантськими, адже вона творила для нової Батьківщини та впливала на світогляд американського суспільства. Проживаючи в Радянському союзі, де вона на власні очі бачила колективізацію та націоналізацію (у її батька комуністи відібрали аптеку), критикувала радянські цінності та ідеали у своїй творчості [5, с. 159].

Для ідеології об'єктивізму характерні реальність, причини, власний інтерес, а також капіталізм. Окрім цих факторів, головну роль відіграє розумний егоїзм, на погляд Айн Ренд, без нього не можуть існувати інші фактори. «Я передусім не прихильник капіталізму, а егоїзму; і я в першу чергу прихильник не егоїзму, а розуму. Якщо хтось визнає верховенство розуму і застосовує його послідовно, все решта впливає з нього» [7]. Егоїзм у її філософії означає: прислухатись до розуму, а не примхам чи вірі; наполегливо працювати, щоб досягти цілеспрямованого та продуктивного життя; мати помірну самооцінку; прагнути до власного щастя як до найвищої моральної мети; ставитись до інших як до особистостей, обмінюючись усім рівноцінно [3].

Реальність має бути об'єктивною, тобто цей світ, що оточує нас та не залежить від наших емоцій та почуттів. Природа є метафізичною, що

знаходиться поза нашою владою, вона існує та буде існувати надалі і Айн Ренд у цьому повністю погоджується з Арістотелем: « $A \in A$, тобто річ є сама собою. І такий закон тотожності рівнозначно застосовний до предметів, якостей та дій». Тобто це усвідомлення реального через свідомість, а не вигадання чогось невідомого [4, с. 256].

Нам варто навчитись створювати причинно-наслідкові зв'язки. Розум – це абсолют і потрібно покладатись на логічні висновки, які б вони не були. «Мислення – єдина основна чеснота людини, з якої виходять усі інші. І його основна вада, джерело всіх його зол, – це той безіменний вчинок, який ви всі практикуєте, але намагаєтесь ніколи не визнати в цьому: акт притуплення, навмисне призупинення свідомості, відмова думати – не сліпота, а відмова бачитися; не незнання, а відмова знати» [6]. «Головна риса людини – її здатність до розумного мислення. Для людини інтелект – головний засіб виживання, єдиний засіб щось знати» [8].

Щодо власного вибору, то згідно з ідеями об'єктивізму, людина в праві сама обирати власні дії, цілі та цінності, завдяки чому вона буде реалізовувати поставлену мету. «Об'єктивістська етика стверджує, що діяч завжди повинен отримувати вигоду від своїх дій і що людина повинна діяти заради власних раціональних інтересів» [10]. Але варто зазначити, що це не є можливістю робити те, що заманеться, тому вчинки мають бути раціональними, егоїстичними та не суперечити нормам моралі [1, с. 19].

Оскільки Айн Ренд жила в США, то у своїх працях показувала американців тільки з позитивної сторони: розумних, розсудливих, непокірних індивідуалістів та революціонерів, які впливають на різноманітні процеси у своїй країні. «Найглибшим революційним досягненням Сполучених Штатів Америки було підпорядкування суспільства моральному закону. Принцип індивідуальних прав людини – це поширення моралі на суспільну систему – як обмеження влади держави, як захист людини від грубої сили колективу, як підпорядкування сили праву» [9]. Характеризуючи цей уривок, ми можемо дослідити одну із концепцій об'єктивізму – індивідуалізм: людина є основою всього, джерелом влади у державі та найвищою цінністю суспільства. На думку Ренд, американське суспільство створило та поширило моральні закони, тому в певній мірі ці погляди підносять американську націю вище за інші, створюючи ідею америкоцентризму, що є однією з течій європоцентризму.

Результат вільного ринку є найціннішим надбанням людства. Тому люди повинні обирати те, що їм подобається, мають вільно мислити, а також конвертувати свої задуми в матеріальне. Тому філософія вимагає від людей використовувати інтелектуальний потенціал для того, щоб отримати винагороду [4, с. 256]. «Якщо людина має жити на землі, їй правильно використовувати свій розум, правильно діяти за власним вільним судженням, правильно працювати заради своїх цінностей і зберігати продукт своєї праці. Якщо життя на землі є його метою, він має право жити як розумна істота: природа забороняє йому ірраціональне» [6].

Отже, поширення ідеології об'єктивізму потрібне в наш час, це допоможе вивести країну з кризової ситуації, а також змінити світогляд громадян. Сьогодні існують безкоштовні курси, на яких знайомлять та вивчають постать Айн Ренд, її творчість та філософію життя. Вони фінансуються із спеціального фонду, який був створений Інститутом Айн Ренд, який очолює її учень та автор найбільш повного викладу «філософії об'єктивізму» Л. Пейкофф. Також задля популяризації працюють різні інтернет-портали, зокрема Objectivism Online, для обговорення ідей «об'єктивізму» та ознайомлення з працями самої письменниці та людей, які не відносяться офіційно до Інституту Айн Ренд, спадкоємця усіх її ідей, але так чи інакше підтримують «філософію об'єктивізму».

Список використаних джерел та літератури:

1. Long R., Machan T. Anarchism/minarchism: Is a Government Part of a Free Country? / Long R., Machan T. - Ashgate Publishing, Ltd., 2008 – 196 p.
2. Інтернет-форум. Режим доступу до ресурсу: <https://forum.objectivismonline.com/> (дата звернення 20.03.2024)
3. Сайт Інституту Айн Ренд. Режим доступу до ресурсу: <https://aynrand.org/> (дата звернення 20.03.2024)
4. Пальшков К. Є. Капіталізм у «філософії об'єктивізму» А. Ренд. *Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи*. 2-ге вид. Львів, 2017. С. 256–258.
5. Костенко Г. М. Поетикальні особливості іммігрантської літератури на прикладі роману Айн Ренд «Атлант розправив плечі». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський: Аксіома 2015. № 39. С. 157–160.
6. Айн Ренд Атлант розправив плечі/ пер. з англ. Артур Переверзев, Вікторія Стах. 11-те вид. Київ: Наш Формат, 2023.
7. Айн Ренд «Об'єктивізм». Режим доступу до ресурсу <https://aynrand.org/novels/the-objectivist/> (дата звернення 20.03.2024)
8. Айн Ренд «Апология капіталізму» <https://knijky.ru/books/apologiya-kapitalizma>. Режим доступу до ресурсу (дата звернення 20.03.2024)
9. Айн Ренд «Права людини» <https://aynrand.org/novels/> Режим доступу до ресурсу (дата звернення 20.03.2024)
10. Айн Ренд «Чеснота егоїзму» <https://aynrand.org/novels/the-virtue-of-selfishness/> Режим доступу до ресурсу (дата звернення 20.03.2024)

УДК 271-9"03/04"Златоуст

ЄРЕМЕЄК Максим,
студент ІstP1-B22 групи
Науковий керівник:
к. філос. н., доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

ВНЕСОК ІОАННА ЗЛАТОУСТА В РОЗВИТОК СХІДНОЇ ПАТРИСТИКИ

У статті досліджено внесок отця церкви Іоанна Златоуста в становлення східної патристики. Описано його ставлення до проблеми насилля та терпіння, окреслено його розуміння категорії зла згідно з християнським віровченням й визначено характерні риси східної патристики та її відмінності від західної.

Ключові слова: Іоанн Златоуст, патристика, бесіди, Бог, Святе Писання, християнська віра, насилля, терпимість.

Із отриманням томосу про незалежність православної церкви України (ПЦУ) особливо важливою проблемою є осмислення духовної та філософської спадщини отців церкви, зокрема Іоанна Златоуста. У східній літургійній практиці найбільш часто звершують літургію Іоанна Златоуста, однак не тільки складанням цього візантійського обрядового чину відомий св. Іоанн, але й своїм внеском у розвиток східної патристики. Усі твори Іоанна Златоуста важко підрахувати, однак із впевненістю можна відзначити, що найвідомішою працею є трактат «Про священство».

Над заданою тематикою працював Слюсар В., який узагальнив свої дослідження в статті «Проблема насилля і терпимості в східній патристиці (Климентій Олександрійський та Іоанн Златоуст)», де було визначено ставлення Іоанна Златоуста до проблеми насилля та відповіді на нього з точки зору християнської віри [4]. Кучмай К. у статті «Іоанн Златоуст та його патристична спадщина в християнській писемній культурі» описала основні погляди Іоанна Златоуста не тільки на догматику церкви, а й на соціальні проблеми [2]. Вагомою працею для розуміння поняття самої патристики є стаття Воценка Ю. «Патристика як релігійно-філософський метод побудови християнської догматики» [1]. Проблему категорії зла в творчості Іоанна Златоуста висвітлив у своїй статті Водько В. «Категорія зла в «Антиохійських беседах» Іоанна Златоуста и её исторический контекст» [6]. Важливими в дослідженні заданого питання є твори самого Іоанна Златоуста, які були перекладені українською мовою М. Марусяком за редакцією патріарха Філарета (Денисенка).

Зважаючи на актуальність та проблематику теми, метою дослідження є висвітлення внеску Іоанна Златоуста в становлення східної патристики.

Щоб висвітлити внесок Іоанна Златоуста в становлення східної патристики, потрібно визначити прикметні риси східної патристики та її відмінності від західної. Воценка Ю. зазначає, що східній патристиці властива увага до високої теологічної проблематики, а також орієнтація на платонічну метафізику [1, с. 37]. Західна патристика ж навпаки звертає більшу увагу на проблеми взаємодії індивіда та соціуму, антропології, етики та права. Повертаючись до постаті самого патриста, зазначимо, що Іоанн отримав домашню, але відмінну на той час освіту за сприяння своєї матері, яка його навчала. Знання, закладені матір'ю, стали основою для майбутнього навчання Іоанна Златоуста. Зокрема, він вивчав богослов'я під керівництвом єпископа

Антіохії Мелетія, який був відомим аскетом, що в майбутньому вплинуло й на життєвий шлях самого Іоанна. Під наставництвом єпископа Тарсійського Іоанн засвоїв раціональний метод тлумачення Святого Письма, після чого віддалився у пустелю, де провів 4 роки у товаристві монахів, а потім ще два роки сам на сам із Богом та своїми роздумами. Іоанн Златоуст був переконаний, що на самоті легше досягається моральна зрілість, краще формується характер та світобачення [2, с. 22]. Після повернення з пустелі він 5 років служить дияконом і ще 12 священником. Таке пастирське служіння дало Златоусту всебічну обізнаність про життя людей: про їхні біди та радість, потреби, гріхи та пороки, що не могло не відбитися в його проповідях. Обрання Іоанна Златоуста архієпископом Константинопольським зумовило незадоволення у столичного духовенства та заможних верств населення, адже він у своїх проповідях викривав усі пороки суспільства, що і зумовило його вигнання з архієпископської катедри. Оскільки фундаментальною тезою патристики є твердження про те, що істина міститься в Святому Писанні, а завдання теолога, тобто «істинного філософа» – правильно зрозуміти й розтлумачити її. Беззаперечно, тлумачення цієї істини є в працях Іоанна Златоуста, адже у своїх бесідах та проповідях, зокрема у бесідах на вибрані Псалми, св. Іоанн торкається тематики пороків та добродітності, чеснот, істини, молитви й іншого. Головною діяльністю Іоанна Златоуста можна вважати його пастирство і проповідництво. Серед відомих полемічних бесід Іоанна Златоуста відомими є бесіди про незбагненність Бога, бесіди проти іудеїв, в яких патрист закликає слухачів не святкувати іудейські свята та не дотримуватися іудейських постів [2, с. 24]. Златоуст, торкаючись будь-якої теми, ставив перед собою мету морального й духовного вдосконалення слухачів, а основним завданням кожної своєї проповіді та бесіди Іоанн Златоуст визначає навчання людей не тільки істинної віри, а й істинному життю по вірі. Найбільш відомою працею Іоанна Златоуста є трактат «Про священство», в якій зображено ідеал християнського пастора, а в повчальних ситуаціях, які автор приводить в приклад, означено якості духівника [3]. Цікавими є погляди Іоанна Златоуста на проблему терпіння. Патрист розглядає виховання терпимості в людині як метод її самовдосконалення. Через тлінність свого тіла людина змушена страждати, терпіти багато труднощів цього (земного) життя, однак життя наступне, тобто райське, має нетлінну природну основу [4, с. 34]. Зазначимо, що символом вершини терпимості, на думку патристів, є муки, смерть та жертвність Ісуса Христа. Проблема насилля розглядається в східній патристиці як така, що особливо ненависна Богу, але насилля завжди може бути спокутуване тими, хто просить, штовхає і відкриває двері Господа. Зважаючи на це, Іоанн Златоуст у праці «Федору грішному» метафорично порівнює діяння Бога із лікарською працею, де Бог, подібно до лікаря, повертає здоров'я важкохворим, однак Господь, подібно до лікаря, може відійти «від правил лікування», аби повернути людей до чеснот, не раптово і насильно, а поступово, турботливо, з великою любов'ю [5]. Зазначимо, що вже у вищезгаданій праці «Про священство» теж лунає заборона насильно виправляти та спасати усіх тих, хто впав у гріховність, оскільки Господь нагороджує лише тих, хто утримується від гріховного

добровільно, а не примусово. Отже, на думку Іоанна Златоуста, панівним методом навернення до істинного (спасенного) шляху є переконання на противагу насиллю. У своїх працях Іоанн Златоуст порушує не тільки проблему насилля, а й проблему існування зла крізь призму милостивого Господа. Патрист поділяє зло на два види: «дійсне зло» (до прикладу, блуд, перелюб, жадібність, інші пороки), «не є самим злом, однак називається ним» (голод, виразки, хвороби, смерть) [6, с. 230]. Таку класифікацію Іоанн Златоуст пояснює тим, що «дійсне» зло узагальнюється за корисністю та марністю для душі та тіла людини, а голод, виразки, хвороби та смерть приборкують у людині гординю, викорінюють безтурботність, тобто вважати його абсолютним злом, на думку Златоустого, не можливо. Зрозуміло, що для виникнення зла потрібна причина й Іоанн Златоуст вбачає цю причину в дияволі, який намовляє людину вчинити ту чи іншу дію, однак патрист вважає, що нечисті духи слабкі і людина завдяки своїй вірі може протівитися впливу бісів. Серед причин впливу диявола на людей Іоанн виділяє надмірну безпечність людей та неухважність до свого духовного життя, панування в ньому гріховності та порочності, а іншу причину він вбачає дозволі Бога панувати дияволу в деякій царині життя людей, аби показати злу духовну міць християн [7]. Такі ідеї Іоанна Златоуста спонукають людину до боротьби зі злом у своїй душі, адже він визначає зло не як зовнішню силу, а як внутрішню. На основі всього вищезазначеного, можемо зробити висновок, що життя та творчість Іоанна Златоуста мали вагомий вплив на релігійне життя, розвиток християнської моралі та духовної культури християнських церков. Проблема насилля, яка залишається актуальною і в ХХІ столітті, трактувалася св. Іоанном як підґрунтя для формування терпіння та мужності, а причину прояву зла в світі він відводив не до зовнішнього чинника, а до внутрішнього, акцентуючи, таким чином, на боротьбі зі злом у внутрішньому світі людини, шляхом самовдосконалення та самовиховання. Ідейна спадщина Іоанна Златоуста є актуальною для українців і в час повномасштабного вторгнення, коли росія веде гібридну війну із застосуванням засобів інформаційного впливу на свідомість людей, викорінюючи в їхнє світосприйняття ідеї ненависті та зла з якими закликав боротися патрист.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вощенко Ю. Патристика як релігійно-філософський метод побудови християнської догматики. *Людина віртуальна: нові горизонти*. Рубіжне: видв-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 37-38.
2. Кучмай К. Іоанн Златоуст та його патристична спадщина в християнській писемній культурі. *Вісник ДАКККиМ*. 2007. С. 21-26.
3. Повне зібрання творінь святителя Іоана Златоустого. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. Том I. Книга 2. 552 с.
4. Слюсар В. Проблема насилля і терпимості в східній патристиці (Климентій Олександрійський та Іоанн Златоуст). *Актуальні питання, проблеми*

та перспективи розвитку гуманітарного знання в сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональні аспекти. 2011. С. 32-35.

5. Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. Том I. Книга 1. 512 с. URL: <http://surl.li/rqjpa>

6. Водько В. Категорія зла в «Антиохійських бесідах» Іоанна Златоуста і її історический контекст. *Наукові читання пам'яті Георгія Флоровського: матеріали щорічних конференцій студентів філософів.* Вип. 3. 2013. С. 229-231.

7. Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. Том 2. Книга 1. 592 с. URL: <http://surl.li/rqjos>

УДК 321.019(4)

КЛІМЕНКО Володимир,

студент Р1-В20 групи

Науковий керівник:

к. політ. н., доцент **МАРКІТАНТОВ В.Ю.**

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОПОЗИЦІЇ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Статтю присвячено визначенню функцій та ролі опозиції в демократичному суспільстві. Висвітлено основні причини появи політичної опозиції. Розглянуто чинники від яких залежить ефективність діяльності політичної опозиції в сучасній державі.

Ключові слова: *опозиція, політична опозиція, влада, демократія.*

У політичній науці проблема діяльності політичної опозиції завжди перебувала в центрі уваги науковців, що пояснюється тим, що, по-перше, вона є важливим інститутом сучасної політичної системи, який значною мірою впливає на характер державотворчих процесів та становить альтернативу існуючій владі, і, по-друге, при дослідженні даного феномена автори не завжди розрізняють суспільство, котре дозволяє опозиційним інститутам функціонувати та країни, де держава не лише домінує в усіх соціально-економічних і політичних сферах, але й стоїть на перешкоді становленню сучасної демократичної опозиції.

Досвід розвинутих демократичних країн засвідчує, що публічність і конкурентність політичного середовища становить один із чинників формування та реалізації ефективної політики. Відповідно інститут політичної опозиції перетворюється на важливий механізм забезпечення альтернативності та варіативності в ухваленні рішень органами влади. Його існування визнається органічним явищем й необхідною характеристикою демократичної політичної системи. Варто відзначити, що виникнення та функціонування опозиції можливе лише за умов забезпечення права громадян на протест [4, с. 41]. До

того ж опозиція вважається невід'ємною ознакою правової держави, що запобігає монополізації влади більшістю.

Опозиція в буквальному сенсі означає протидію, опір, але найчастіше це поняття використовується під характеристики політико-владних відносин. Як відзначає І. Поліщук, політична опозиція – це протидія, опір діючій державній владі, протистояння здійснюваному стратегічному курсу з метою заміни його на інший, який би задовольняв опозиційні політичні організації. Водночас опозиція становить й потенційну завтрашню владу [2, с. 49-50].

Вперше опозиція з'являється в англійському парламенті у 1826 році, коли об'єднала групу депутатів, котрі висловлювали офіційну незгоду з позицією правлячої більшості [3, с. 157]. Процес інституалізації опозиції в країнах Західної Європи фактично завершився наприкінці ХІХ століття. З цього часу її почали сприймати як елемент формування влади. Уперше правовий статус опозиції було визначено 1937 року у Великій Британії. Відповідно до закону, лідер опозиційної партії, що отримала більше парламентських місць, стає лідером офіційної опозиції та отримує право на формування тіншового уряду. Лідери правлячої більшості та опозиції з того часу почали отримувати більшу платню, ніж решта депутатів парламенту, що свідчить про однаковий рівень їхнього значення для політичної системи країни [5].

Сьогодні у Великобританії будь-яка партія, що здобула хоча б два місця в парламенті, отримує статус офіційної опозиції та державне фінансування для своєї діяльності. До того ж, щороку у палаті общин (нижня палата парламенту) виділяють щонайменше 20 робочих днів, коли саме опозиційні фракції формулюють політичний порядок денний законодавчого органу країни [3, с. 157].

Основними причинами появи політичної опозиції визначають наступні:

— розчарування активної складової суспільства та їх представників у цілях і завданнях існуючого державного ладу, а також прагненнях і діяльності носіїв публічної влади;

— соціальне незадоволення та розшарування суспільства;

— релігійна чи національна нерівність;

— недосконалість формування представницької влади;

— хижацьке ставлення правлячих кіл до природних ресурсів та відсутність у них бажання спрямовувати зусилля на рівновагу у докільлі в інтересах майбутніх поколінь;

— персональні амбіції політичних діячів [5].

Опозиція виникає тільки на протигагу владі та не існує поза нею. Будучи політичним інститутом, вона завжди прагне прийти до влади в державі, реалізуючи це переважно через контроль, організовану критику чинної влади та пропозицію альтернативних методів вирішення тих чи інших питань.

Аналіз практичної діяльності політичної опозиції дозволяє говорити про такі основні її функції, як:

— агрегація та артикуляція інтересів громадян;

— критика діяльності органів влади;

- підготовка альтернативних законів, програм та інших документів, що регулюють суспільне життя;
- зняття громадянського невдоволення;
- участь у розв'язанні політичних конфліктів [1, с. 54].

Діяльність опозиції залежить від низки чинників. По-перше, це конституційне закріплення права на опозиційну діяльність та на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації. По-друге, це законодавче унормування статусу опозиції та політичних партій, участі парламентської меншості у законотворчій діяльності та в ухваленні рішень, можливостей максимально транслювати на рівень громадськості своїх думок і пропозицій та реалізації конституційного права громадян на збори, мітинги, демонстрації.

Легальна опозиція зобов'язана дотримуватися конституційних норм, законів та парламентських процедур. Конструктивна опозиція, залишаючись вірною своїм програмним цілям та становлячи альтернативу політиці правлячої більшості, у своїй діяльності повинна пропонувати підтримати свої пропозиції задля суспільної користі або захисту інтересів і стратегії держави у зовнішній та оборонній політиці, а іноді й підтримати правлячу більшість.

Взаємна конкуренція опозиції та правлячої більшості у демократичних державах зменшує небезпечну для існування країни поляризацію суспільства. Досягнути цього можна лише через напрацювання чітких позицій сторін, сприйняття їхніх обґрунтованих аргументів щодо державних та суспільних інтересів, взаємних поступок та поваги до опонентів. Зміна конфігурації політичних сил у демократичному суспільстві та заміна правлячої сили опозиційною, яка перетворюється на політичну владу, може бути результатом активної та переконливої діяльності опозиційних кіл як у парламенті, так і поза ним [5].

Отже, політична опозиція є невід'ємним елементом демократичної системи, що надає їй стійкості, відповідальності та легітимності. Ефективна діяльність опозиції сприяє розвитку політичної культури, забезпечує артикуляцію інтересів різних суспільних груп, політичну конкуренцію та контроль за владою, стимулюючи її до покращення своєї діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Маркітантов В., Нечитайло В. Діяльність політичної опозиції на початковому етапі політичної трансформації України. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2015. Випуск 4. С. 52-61. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IM AGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpps_2015_4_7.pdf.
2. Поліщук І. Інститут політичної опозиції. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 47-51. URL : <https://jpl.donnu.edu.ua/index.php/pl/article/view/8842/8838>.
3. Рябов С. Політологія : словник понять і термінів. 2-е вид, переробл. і доповн. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2001. 254 с.

4. Ткаченко Т. Опозиція як політичний інститут і форма суспільного протесту. *Політичний менеджмент*. 2007. № 5. С. 41-45. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tkachenko_opozytsiia.pdf.
5. Шишкін В. Опозиція. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. <https://esu.com.ua/pdf/file/75576.pdf>.

УДК 321.14:316.3]:305

ОЛІЙНИК Іван,
студент ІstP1-B21 групи
Науковий керівник:
к. філос. н., доцент ПЛАХТІЙ М.П.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті проаналізовано поняття гендерної рівності, схарактеризовано європейський та український досвід законотворення у цій галузі та описано значення гармонії статей як основи демократичного суспільства.

Ключові слова: *гендерна рівність, демократія, суспільство, стереотипи.*

Вплив гендерної рівності на розвиток сучасного суспільства не може бути переоцінений. Гендерна рівність виступає не лише як важливий аспект соціальної справедливості, але й як ключовий елемент демократичного суспільства. Справедливість та рівність між гендерами створюють сприятливий ґрунт для виникнення демократичних цінностей, інклюзивності та соціального прогресу. Гендерна рівність визначається як ідея, спрямована на забезпечення однакових прав людей незалежно від їхньої статі в юридичних відносинах, таких як працевлаштування та сімейні питання і сприяє вирівнюванню ролей у суспільстві загалом. Вона покликана подолати сексизм та будь-яку іншу форму дискримінації між чоловіками і жінками [4, с. 27].

Гендерна рівність і демократія нерозривно пов'язані, оскільки обидві ці концепції базуються на принципі рівності та справедливості. Демократія має в собі ідею рівності перед законом, а гендерна рівність підкреслює її важливість у всіх сферах життя, зокрема політику, економіку та соціальні відносини. Через рівні можливості для всіх громадян, незалежно від статі, демократія стає справжньою, справедливою та представницькою. Це стимулює активну громадянську участь і розширює коло дійсних учасників демократичного

процесу [7, с. 18]. Демократія, визнаючи права та свободи кожного громадянина, зобов'язана забезпечити гендерну рівність як передумову для повної реалізації демократичних ідеалів. У демократичному суспільстві кожна людина має право бути почутою і брати участь у прийнятті рішень, які впливають на її життя. Гендерна нерівність, що призводить до обмежень у правах та можливостях жінок, перешкоджає їхній активній участі в політичному процесі. Жінки можуть бути відокремлені від участі в уряді, парламенті та інших важливих інститутах демократії через соціокультурні та структурні обмеження [1, с. 45].

Гендерна рівність не обмежується лише правовими нормами і політичними рішеннями; вона також включає в себе освіту та свідомість громадян. Змінити стереотипи і очікування можна через ефективну освіту та інформаційні кампанії, які спрямовані на усвідомлення шкідливості гендерних стереотипів та підтримку загальних рівних можливостей [3, с. 85]. Гендерні стереотипи і соціокультурні очікування щодо жінок і чоловіків можуть бути вкорінені в суспільстві протягом довгого часу. Ці стереотипи часто призводять до нерівних можливостей і обмежень для жінок та чоловіків. Наприклад, стереотипи про те, що жінки краще підходять для ролі домогосподарки або догляду за дітьми, а чоловіки — для кар'єри та лідерства, можуть обмежити можливості жінок реалізувати свій потенціал у різних сферах життя. Гендерна рівність спрямована на перебудову цих стереотипів і очікувань. Вона визнає право кожної особи на вільний вибір свого життєвого шляху, незалежно від її статі. Гендерна рівність сприяє тому, щоб жінки та чоловіки мали однаковий доступ до можливостей в галузях, які традиційно були відкриті тільки для однієї статі [4, с. 29].

Очікування, що жінки повинні нести більшу відповідальність за обов'язки вдома і догляд за дітьми, створює нерівність в можливостях для професійного росту. Їм часто важко поєднувати сімейне життя і кар'єру, через невідповідність подібним упередженням. Це спричиняє те, що жінки можуть відмовлятися від амбіційних кар'єрних можливостей або намагатися знайти роботу, яка б дозволяла приділяти більше часу на домашні обов'язки. Стереотипи визначають соціальні ролі та очікування, пов'язані з гендером. Такі очікування можуть призводити до психологічного тиску на індивіда для відповідності визначеним переконанням. Наприклад, вимога, щоб жінки були «дбайливими» або чоловіки були «сильними», обмежує вибір індивідуального самовираження та може викликати стрес в тих, хто не відповідає цим очікуванням [4, с. 30].

Стереотипи глибоко впливають на економічну сферу через розподіл ролей та неправильні уявлення про здібності гендерів. Наприклад, упередження про те, що чоловіки є кращими лідерами, може призводити до недостатньої представленості жінок у високооплачуваних посадах та, відповідно, до економічної нерівності між гендерами. Подібні стереотипи можуть ускладнювати активну участь жінок у політичних процесах та прийнятті рішень. Вони створюють перешкоди для них у виборчих кампаніях, а також призводять до недостатньої представленості у владних інстанціях. Це не тільки обмежує

гендерну рівність в політиці, але й впливає на прийняття рішень, яке не враховує різноманіття досвіду та поглядів [4, с. 31].

Що ж до європейського досвіду впровадження гендерної рівності, то слід зауважити, що впродовж 5 березня 2020 року, Європейська комісія ухвалила Стратегію гендерної рівності на період з 2020 по 2025 рік. Цей документ визначає принципи формування гендерної політики Європейського Союзу. Базуючись на попередньому досвіді, зокрема на «Стратегічному залученні до гендерної рівності 2016–2019» (SEGE), ця стратегія виступає наступником SEGE і визначає ключові завдання, що були в центрі уваги: розв'язання проблем працевлаштування та вирівнювання заробітної плати для подолання гендерного розриву; збільшення участі жінок у прийнятті рішень, зокрема через зростання їхнього представництва на вищих та середніх посадах у Комісії; боротьба з гендерним насильством, включаючи підписання та ратифікацію Стамбульської конвенції всіма державами-членами; впровадження рівних можливостей шляхом сприяння глобальної рівності. Однак слабкістю SEGE був його статус як внутрішнього документу Європейської Комісії (Staff Working Document), що обмежувало його вплив серед держав-членів та зацікавлених сторін. Також видимість SEGE була низькою, інформованість про цей документ серед держав була обмеженою, що призвело до нестачі впливу. Отже, нова стратегія – Стратегія гендерної рівності Європейського Союзу на 2020-2025 роки, була розроблена як інструмент для підвищення важливості питань, пов'язаних із досягненням гендерної рівності [2, с. 41].

Стамбульська конвенція, укладена Радою Європи, є міжнародною угодою, що ставить перед собою завдання криміналізації та запобігання насильству проти жінок і дівчат, а також захисту потерпілих осіб. Вона охоплює різні форми насильства: домашнє (разом із психологічним та економічним), сексуальне, убивства з мотивів «честі» (такі як обливання кислотою, вбивства наречених), примусові стерилізації, аборти та шлюби, переслідування тощо. Конвенція визнає насильство проти жінок порушенням прав людини і формою дискримінації, пропонуючи системні та контрольовані стратегії для ліквідації цих явищ. Підписана 11 травня 2011 року в Стамбулі, Туреччина, вона набула чинності 1 серпня 2014 року і залишається відкритою для підписання будь-якою країною світу. Україна ратифікувала цю конвенцію 21 червня 2022 року, коли президент Володимир Зеленський підписав відповідний закон [2, с. 41].

Комісія розглядає та вводить у дію низку заходів, серед яких: завершення приєднання ЄС до Стамбульської конвенції шляхом ратифікації. На сьогодні, всі держави-члени ЄС підписали цю конвенцію, але лише 21 держава-член – ратифікувала її. Болгарія, Чехія, Угорщина, Латвія, Литва та Словаччина ще не приєдналися до неї; розробка та впровадження заходів для протидії насильству над жінками, включаючи фінансування кампаній з підвищення обізнаності про права людини та доступ до правосуддя; розробка Закону про цифрові послуги для встановлення відповідальності інтернет-платформ за поширення контенту, що містить насильство щодо жінок. Закон має за мету створити безпечний цифровий простір, забезпечуючи захист основних прав користувачів [2, с. 42].

Додатково для держав-членів ЄС пропонуються такі дії: впровадження Директиви про боротьбу проти сексуального насильства та сексуальної експлуатації над дітьми та іншого відповідного законодавства ЄС, спрямованого на захист постраждалих від гендерно зумовленого насильства; підтримка громадянського суспільства та публічних служб у запобіганні та протидії гендерному насильству та стереотипам за допомогою фінансування з програми «Громадяни, рівність, права та цінності» (2021–2027) [2, с. 43].

Важливим аспектом гендерної рівності в демократичному суспільстві є інклюзивність у прийнятті рішень та участь у політичному житті [7, с. 19]. Гендерна рівність вимагає, щоб жінки мали можливість бути представленими в усіх гілках влади та на всіх рівнях управління, зокрема в урядах, парламентах, місцевих органах самоврядування тощо. Гендерна рівність передбачає активну участь жінок у політичних процесах, зокрема голосування, обрання на посади, лобювання та участь у громадських обговореннях. Забезпечення рівного представництва жінок у політиці допомагає враховувати більше голосів та поглядів. Це сприяє прийняттю значно об'єктивніших та збалансованіших рішень, які відображають потреби і погляди різних груп суспільства [5, с. 112].

Важливо підкреслити, що гендерна рівність не обмежується лише боротьбою за права жінок. Стереотипи про «маскуліність» і «фемінність» також створюють обмеження для чоловіків і впливають на їхні можливості у суспільстві. Гендерна нерівність може виявлятися в образі «ідеального чоловіка», який схильний обмежувати вибір ролей і професій для цієї статі. Наприклад, багато з них можуть відчувати соціальний тиск під час вибору кар'єри, яка не є «традиційною» для чоловіків, навіть якщо ця кар'єра не відповідає їхнім інтересам чи здібностям. Гендерна рівність вимагає роботи з обома статями, щоб продовжувати надавати кожній особі можливість обирати власну роль та життєвий шлях, вільно, без страху щодо дискримінації або соціального осуду [3, с. 86].

Українське законодавство також передбачає низку документів, які забезпечують гендерну рівність. Прийняття у 2020 р. постанови Кабінету Міністрів України № 930, яка схвалює Загальні положення про радника з питань гендерної рівності та Загальні положення про відповідальний структурний підрозділ, визначає значущий крок у зміцненні інституційного механізму гендерної політики на галузевому та регіональному рівнях [2, с. 68].

Розпорядження від 15 вересня 2023 р. № 815-р «Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки». Ця стратегія створена з метою послідовного та ефективного скорочення гендерного розриву в оплаті праці, визнанням принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у сфері оплати праці, що було визначено в ході приєднання України до Міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» і Міжнародної коаліції за рівну оплату праці (EPIC). Крім того, вона спрямована на підтримку впровадження рекомендацій Ради Організації економічного співробітництва та розвитку 2013 року, що стосуються забезпечення гендерної

рівності в освіті, зайнятості та підприємстві, зокрема в частині оплати праці для жінок і чоловіків [2, с. 69].

Гендерна рівність як основа демократичного суспільства сприяє соціальній стабільності та миру. Дослідження демонструють, що в країнах, де існує більша гендерна рівність, люди схильні до меншої кількості конфліктів та насильства [5, с. 113]. Гендерна рівність призводить до зменшення дискримінації та нерівності в суспільстві. Коли всі члени суспільства мають рівні можливості — це сприяє відчуттю справедливості та соціального порядку. Гендерна рівність сприяє здоровим та рівним стосункам в родині. Відносини, побудовані на таких принципах, менш схильні до насильства та розривів. В умовах гендерної рівності, суспільство має більше можливостей вирішувати конфлікти мирним шляхом та досягати консенсусу. Відсутність домінування однієї статі сприяє зменшенню конфліктів і напруженості [6, с. 29].

Отже, гендерна рівність є фундаментальною основою демократичного суспільства, оскільки вона забезпечує рівність прав та можливостей, репрезентативну політичну систему, економічний розвиток та соціальну справедливість. Вона підтримує ідеал демократії, який полягає у рівності перед законом та можливості доступу до процесу державного управління. Тому важливо продовжувати працювати над забезпеченням гендерної рівності, оскільки це є кроком до побудови кращого та більш справедливого світу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білинська М. Гендерна політика в системі державного управління: підручник. Запоріжжя : Друк. світ, 2011. 132 с.
2. Водянніков О. Гендерна рівність. Теорія і практика в порівняльному конституційному праві. Київ : ОБСЄ, 2021. 245 с.
3. Лавріненко Н. Динаміка гендерної нерівності в сучасній Україні. Київ : Атіка, 2006. С. 85-86.
4. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ : Основи, 2017. 256 с.
5. Мельник Т. Гендер у політиці : навч. посіб. Київ: К.І.С., 2004. С. 112-113.
6. Мельник Т. Міжнародний досвід гендерних перетворень. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. Київ : Логос, 2004. 320 с.
7. Погорєлова А. Утвердження гендерної (паритетної) демократії в культурі парламентаризму в Україні : посіб. Київ : К.І.С., 2005. С. 18-19.

УДК 321.01

ОЛІЙНИК Іван,
студент ІstP1-B21 групи
Науковий керівник:
к. філос. н., доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

«ПОВЧАННЯ» ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Мета даної статті полягає в тому, щоб проаналізувати роль визначної пам'ятки літератури – «Повчання дітям Володимира Мономаха» у формуванні суспільно-політичної думки, висвітлюючи які цінності та норми в ній пропагувались.

Ключові слова: виховання, держава, добро, справедливість, цінності.

Володимир Мономах, народжений у 1053 році, був видатним державним діячем та князем чернігівським і переяславським, а також великим князем київським, славу якого принесла його активна реформаторська діяльність. Як онук видатного київського князя Ярослава Мудрого, він мав родове коріння, що виходило за межі сходу. Уже в 12-річному віці, Володимир Мономах розпочав свою військово-політичну кар'єру, а протягом свого життя, він провів понад 80 військових кампаній, багато з яких були спрямовані проти половців. В результаті своєї наполегливості та рішучості, він об'єднав під своєю владою значні території, включаючи Київщину, Волинь, Турово-Пінську, Переяславську, Смоленську, Новгородську, Мінську землі та Поволжя. Однак, не лише військові подвиги робили Володимира Мономаха видатною фігурою свого часу. Він, також славився своєю літературною активністю, серед найбільш значущих творів – «Повчання дітям», написане ним власноруч у 1117 році. У цьому творі, він розглядає питання доброти, гідності і справедливості, найчастіше наголошує на важливості поваги до старших і християнської моралі [1, с. 39].

«Повчання дітям» Володимира Мономаха – це видатна літературна пам'ятка Київської Русі, яку збережено у Лаврентіївському списку «Повісті временних літ» під роком 1096. Дату написання точно встановлено на 1117 рік. Ця пам'ятка є важливим елементом української мови та прикладом популярного жанру повчань у давній українській літературі, а також першою спробою життєписної розповіді [2, с. 76].

У «Повчанні», Володимир Мономах висловлює свої власні думки про загальнодержавні, політичні та моральні питання. Він навчає своїх дітей бути розумними правителями, захищати інтереси Русі, протистояти князівським конфліктам, розвивати освіту та ставити приклад іншим своїм вчинком. Мономах ілюструє свої настанови прикладами з особистого життя, розповідаючи про низку походів, спрямованих на укріплення єдності Русі й захисту цих територій від загарбників [2, с. 77].

Перша частина «Повчання» складається з цитат із Книги псалмів, яку Мономах називає «ворожільною». Він особисто підкреслює значення тих сторінок Псалтиря, які для нього були особливо значущими [5, с. 105]. Аналіз другої, автобіографічної частини «Повчання», доводить, що тут чітко висвітлено подію переправи через річку Стугну у 1093 році, що спричинила значну психологічну травму у Мономаха. Ця літературна пам'ятка є своєрідним посібником з державного управління та соціальної моралі. У цьому творі, князь

розкриває свої погляди на важливі аспекти правління, військового мистецтва, економіки та суспільного порядку. Він наголошує на необхідності правосуддя, врядування справедливих законів, обережного ставлення до власної держави та народу [4, с. 151].

Сліпушко О. М. у своїй монографії зазначає, що «Повчання» Володимира Мономаха мало великий вплив на суспільно-політичну думку Київської Русі. Цей твір не лише виконував функцію посібника для молодих правителів та державних службовців, але й зберігав і популяризував традиції та цінності руського суспільства. Моральні цінності мали важливе місце в «Повчанні» Володимира Мономаха. Він закликав до дотримання принципів благочестя, чесності, взаємоповаги та доброчесності у взаєминах між людьми. Мономах вважав, що взаємна повага та справедливість мають бути основою взаємодії між правителями та підданими. Він наголошував на значенні доброчесності у владі та боротьби з корупцією. Ці принципи мали вплив на формування морального кодексу суспільства, сприяли підвищенню довіри між людьми та зміцненню соціальної структури [6, с. 57].

Володимир Мономах наголошував на необхідності справедливості та законності в управлінні державою. Його принципи правосуддя та доброчесності стали основою для формування судової системи та встановлення порядку у суспільстві. «Повчання» надавало розуміння, що князь несе відповідальність перед Богом та народом і його правління має бути спрямоване на благо громадян. Також, в «Повчанні» було висловлено принципи військового мистецтва, які впливали на формування армії та воєнну тактику Київської Русі. Володимир Мономах рекомендував додержуватися дисципліни, тренуватися військовим мистецтвам та забезпечувати потреби військових підрозділів [4, с. 152].

Крім моральних цінностей та політичних аспектів, «Повчання» Володимира Мономаха також містить рекомендації щодо економічного розвитку та торгівлі, що сприяли підвищенню економічного благополуччя Київської Русі та зміцненню її позицій як торговельного центру. У своєму творі, Мономах підкреслював значення розумного управління земельними ресурсами, – він рекомендував правителям та князям дбайливо ставитися до землі, не знецінювати її та не виплекати зайві податки, а замість цього сприяти її плідності та використанню в інтересах суспільства. Це стимулювало розвиток сільського господарства та підвищення продуктивності земель [1, с. 41].

Також, у «Повчанні» Мономах наголошував на важливості розвитку ремісництва та промисловості. Він рекомендував підтримувати ремісників, надавати їм пільги та заохочення для розвитку майстерності. Це сприяло підвищенню якості ремесел та розширенню асортименту продукції, що сприяло економічному росту і зміцненню позицій Київської Русі на ринках того часу [7, с. 51]. Одним із ключових аспектів, на який звертав увагу Мономах, була торгівля. Він рекомендував забезпечити безпеку торгових шляхів та залучати іноземних купців до торговельних угод. Це сприяло розвитку міжнародної торгівлі, зміцненню економічних зв'язків Київської Русі з іншими країнами та підвищенню престижу держави на міжнародній арені. Завдяки сприятливим

умовам для торгівлі, Київська Русь стала важливим торговельним центром, притягуючи купців з різних частин світу. Це приносило значні економічні прибутки та сприяло обміну товарами, ідеями та культурою між різними народами [3, с. 82].

У висновку, можна зазначити, що «Повчання» Володимира Мономаха мало значний вплив на суспільно-політичну думку Київської Русі. Цей твір виконував не лише функцію посібника для молодих правителів та державних службовців, але й впливав на формування морального кодексу суспільства, воєнної доктрини та політичних інституцій. «Повчання» розкривало важливі аспекти економічного розвитку, ремісництва та торгівлі, що сприяло підвищенню економічного благополуччя Київської Русі та зміцненню її позицій на міжнародній арені. Крім того, «Повчання» зберігало та популяризувало традиції та цінності руського суспільства. В цілому, твір Володимира Мономаха мав важливе місце в суспільному розвитку Київської Русі, сприяючи формуванню політичних, економічних та моральних засад, які допомагали зміцнити державу та підвищити її престиж.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білоус П. В. Світло зниклих світів (художність літератури Київської Русі) : зб. статей. Житомир : Полісся, 2003. 160 с.
2. Білоус П. В. Теорія літератури : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 328 с.
3. Карасевич А. О., Лисенко Л. Г. Київська Русь : історія політичної думки та її джерела : навч. посіб. Київ : Науковий світ, 2002. 215 с.
4. Німчук В. Хрестоматія з історії української мови Х-ХІІІ ст. Житомир : Полісся, 2015. С. 151 – 152.
5. Русанівський В. М. Історія української літературної мови : підручник. Київ : Арт ЕК, 2002. 423 с.
6. Сліпушко О. Еволюція та функціонування літературних образів у книжності киеворуської держави (ХІ – перша половина ХІІІ ст.) : монографія. Київ : Аконт, 2009. 416 с.
7. Яременко В. Повчання Володимира Мономаха (за Лаврентіївським списком). Київ : Аконт, 2002. 784 с.

УДК 32.01(4)"14/17"(092)

ПЛАХТІЙ Олексій,
студент ІstP2-B22 групи

Науковий керівник:

к. філос. н., доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

**ПОЛІТИЧНА ДУМКА ПРЕДСТАВНИКІВ ЕПОХИ РЕНЕСАНСУ
ТА НОВОГО ЧАСУ**

У статті досліджено еволюцію розвитку політичної думки періоду Реформації та Нового часу; здійснено аналіз громадянської концепції політики і держави (Н. Макіавеллі, Ж. Боден, Г. Гроцій, Б. Спіноза).

Ключові слова: держава, закон, політика, влада, суверенітет, світогляд.

У XIV-XVI ст. починаються соціально-економічні процеси, які привели до створення у Європі індустріального суспільства. Незадоволення католицькою церквою перейшло в масове явище, яке називалося Реформацією. Її діячі в різноманітних країнах (Мартін Лютер, Томас Мюнцер, Жан Кальвін та ін.) сприяли зміцненню світського поняття держави, головними цінностями якого були свобода сумління, думки та ін. Виникають ідеї порівняння усіх людей перед законом. Світогляду церкви окремі мислителі цього періоду протиставляють віру в людину-творця.

Європа заново відкриває для себе античну спадщину, починає ставити під сумнів доцільність католицької монополії на душі та пояснення світобудови, висуває концепції, що базуються на природному характері людини, її земних потребах та інтересах.

Об'єднуються та зміцнюються й національні держави (Англія, Франція, Іспанія) на засадах королівського абсолютизму. Священна Римська імперія та папство втрачають надію на світове панування. Зокрема, папський престол створює собі маленьку державу (Ватикан), де має водночас і світську владу, що захищає папство від посягань королів.

Виникнення в надрах феодального суспільства бюргерства (купців, банкірів, підприємців, ремісників) сприяло оформленню його політичної парадигми. Її виразником став ректор Паризького університету Марсилій Майєрардіні, більш відомий під прізвиськом Падуанський (1275-1343), який у праці «Захисник миру» (1324 р.) [1] захищав сміливу на той час тезу, що джерелом влади є народ. Але, звичайно, не весь народ, а лише «найкраща» його частина. Одним із перших він чітко розмежував законодавчу та виконавчу гілки влади.

Марсилій Падуанський звинуватив церкву в усіх бідах, зазначивши, що їх можна надалі уникнути, якщо вона опікуватиметься винятково духовними справами і підкорятиметься світській владі [2]. На його думку, закони, як і держава, мають бути вищими за монарха та уряд. Виконання законів є обов'язковим не лише для народу, а й для тих, хто пише ці закони.

У політичних доктринах яскраво виявляються гуманізм, центральною проблемою є питання порівняння держави і особистості. Так виникає ідеологія Відродження (громадянська концепція).

Аналіз громадянської концепції політики і держави правомірно почати з Ренесансу. Цей культурний феномен позначав повернення до земного життя і волі людини. В області політики головне відкриття Ренесансу: людина, а не Бог – центр всесвіту – виражав італійський мислитель Ніколо Макіавеллі (1469-1527) – уродженець Флоренції – одного з найбільш багатих і культурних міст Італії.

Репутацією теоретика політики він зобов'язаний по-перше, своєму новому науковому методу; по-друге, доктрині моральної цілеспрямованості, дякуючи якій виник термін «макіавеллізм»; і, в-третьє, теорії політичного республіканізму, яка дала великий вплив на англійську і американську політичну думку XVII-XVIII століть.

Новий метод Макіавеллі визначає як витягання з історії та досвіду принципів і правил для успішної адекватної політичної поведінки. Його метод був заснований на прагматичному і утилітарному підході до політики: політична наука повинна осягати істинне положення речей замість того, щоб розглядувати уявні ситуації.

Ім'ям Макіавеллі названа політика, яка базується на культурі грубої сили, зневаги нормами моралі (макіавеллізм). В його відомій праці «Державець» [3] він дав самодержцям вичерпні рекомендації по завоюванню і утриманню влади. Єдина мета, яка згідно Макіавеллі, виправдовує аморальні засоби, – це створення і збереження держави. Але цим положенням Макіавеллі, вже маючи на увазі інші цілі, керувалися у своїй діяльності дуже багато політичних сил, у тому числі лідери французької революції 1789 р. і більшовики.

Самовпевненість, сміливість і гнучкість – це те від чого, на думку Макіавеллі, залежить успіх політики. Так як ці якості разом рідко можна знайти в одній людині, Макіавеллі приходить до висновку, що республіки більш зручні монархій, бо перші пропонують широкий спектр характеристик, які можуть адаптуватися до змінних обставин. Єдиновладдя, на думку Макіавеллі, необхідно під час створення і реформування держави, а республіканське правління є кращим для підтримання державної влади.

Держава для нього – найвище породження людського розуму, яке має приборкувати егоїзм людини, уособлений у самозбереженні й особистому інтересі, задля встановлення загального порядку.

Прогресивний (на той час) характер методології Н. Макіавеллі, якого можна вважати одним із засновників суто світської політичної теорії, полягав у твердженні, що в основу політичної поведінки покладено не християнську мораль, а вигоду й силу.

Релігія для нього не є вищим знанням і авторитетом. Він певний того, що «релігія і бог були придумані мудрими людьми для того, аби переконати народ у корисності встановленого устрою. Важливо, як її використовують: для виховання рабської покірності чи високих громадянських якостей» [4].

На відміну від католицьких постулатів про державу та владу як божественні інститути він розглядав державу як політичний стан розвитку суспільства: відносини правителів і підданих, певним чином організовану політичну владу, закони і т. ін.

Та й політику взагалі як самостійну сферу суспільства вперше виокремив саме він.

До речі, на відміну від легістів Н. Макіавеллі вважав, що народ має бути незалежним, сильним, міцним духом. Саме тоді, на його думку, він здатний добре воювати. Тож твердження про його «батьківство» щодо ідеології політичного цинізму навряд чи є однозначним.

На думку Н. Макіавеллі, нова державність має пройти два щаблі: монархічна, одноосібна диктатура та республіка. Він надає перевагу республіці, але вважає, що монархія придатніша для запровадження нових порядків, законів та інститутів.

Проте прославили Н. Макіавеллі не його погляди на походження та форми держави й навіть не те, що він перший використав термін «державна» (від іт. *stato*) для визначення політично організованого суспільства. Світову славу він здобув як той, хто вперше поставив питання про співвідношення політики й моралі. Формула «мета виправдовує засоби» отримала назву макіавеллізму і стала символом аморальності.

Насамкінець варто відзначити заслуги Н. Макіавеллі, який слідом за Арістотелем може вважатися одним із засновників політичної науки.

Отже, Н. Макіавеллі:

- замінив схоластику раціоналізмом і реалізмом;
- сформував у сучасному розумінні базові поняття політичної науки: держава, республіка, шляхи встановлення й збереження політичної влади, вплив соціальних структур і соціальних суперечностей на політику й форму держави, психологічна природа владних відносин тощо;
- виступив проти феодальної роздробленості Італії та політики папського престолу;
- сформулював проблему поєднання високих цілей із неможливістю їх досягнення без посягання на моральні принципи і т. ін.

Завдяки цьому скромний державний чиновник, який не спромігся на вражаючу політичну кар'єру, перетворився на видатного дослідника політичної сфери суспільства.

Так званий Новий час ознаменувався першими буржуазними революціями на ґрунті ідей природного права та суспільного договору. На першому етапі Нового часу дослідники політики створили громадянську концепцію політики, яка згодом трансформувалася в соціальну політичну концепцію. Найбільший внесок до цієї скарбниці нового політичного світогляду внесли француз Ж. Боден та голландці Г. Гроцій і Б. Спіноза.

Жан Боден (1529-1596) в своїй головній праці «Шість книг про республіку» (1576) розглядав походження держави, її зв'язок з правовими нормами, класифікував ці норми за походженням. Важливу частину роботи формували дослідження управління як центрального, так і на місцях. При цьому він посилався не лише на історичні джерела, але і роботи Платона («Державна»), Ксенофонта («Киропедія»), Цицерона, Макіавеллі, Мора («Утопія»). У величезній кількості використовувалися античні і особливо середньовічні роботи по тлумаченню римського права. Також у творі розкрив поняття держави, розробив проблему її суверенітету.

Державність, на його думку, виникає через (суспільний) договір і є прообразом сім'ї. Боден визначив суверенітет у сенсі ефективності влади, прирівнюючи такі поняття як «сила» монарха і його право. За ствердженням Бодена, суверенітет, або право творити і проводити в життя закони, належить державі по визначенню. Державна володіє верховною і політичною владою в

середині власної території. Суверенітет не залежить від того, справедливі закони чи ні, він залежить від сили творити їх. Боден гадає про державу як інститут, якому повинні бути придані усі громадяни. Держава, на його думку, - це громадська влада, яка переслідує громадянські цілі. Боден безумовно дав поштовх до формування світської концепції суверенітету, яка звична і сьогодні.

Така ось французька версія єдиної національної суверенної влади.

Подальший розвиток громадської концепції політики продовжив англійський мислитель Томас Гоббс (1588-1679). Верховна влада і незалежність світської держави – головні ідеї політичного вчення Гоббса. Його вчення направлене на виправдання реставрації монархії в Англії. Гоббс думав, що монархія – найкраща форма влади, але королівська влада виникає не від Бога, а витікає з суспільного договору.

У «Левіафані» [5] Гоббс описує хаос природного додержавного суспільства, в якому постійно була війна всіх проти всіх. Люди шукали миру і знайшли його шляхом суспільного договору. Вони погодились передати свої природні права монарху і підпорядкуватися йому в обмін на закон, добровільно, таким чином обмеживши свою свободу. Гоббс наполягав на тому, що монарх не має відношення до суспільного договору, який складає суспільство, а тому його влада не може бути обмеженою суспільством. Він був проти поділу верховної влади. Воля государя – найвищий закон і необхідно підпорядковуватися йому.

Сильна держава на думку Гоббса – це від людських недоліків. На государя лягла функція охорони миру і порядку. Верховна влада абсолютна, але не тотальна: вона не вмішується в особисті справи громадян, такі наприклад, як економічна діяльність. Люди мають свободу в сфері купівлі-продажу і при укладанні взаємних договорів.

Політична теорія англійського філософа Джона Локка (1632-1704) – це ще одне твердження викладене в громадській концепції політики. Локк у «Другому трактаті про державу» дає обґрунтування обмеженої монархії.

Локка визнали родоначальником лібералізму. Він уперше чітко визначив такі поняття, як особистість, суспільство, держава, поставив особистість вище суспільства і держави. Людина від народження володіє наявними, невід'ємними правами: на життя, свободу і власність. Високий статус приватної власності він пояснював двома положеннями.

По-перше, накопичення приватної власності дозволяло людині забезпечувати себе і свою сім'ю усім необхідним для життя. Приватна власність – засіб досягнення свободи.

По-друге, володіння власністю впливало на формування особистості. Локк вважав, що держава підпорядковується суспільству, яке, в свою чергу, підпорядковується особистості. Так як держава і суспільство – це не одне і теж, то падіння державної влади не означає кінця суспільства. Суспільство може винайти нову державну владу, якщо існуюча його не задовольняє. Згідно з Локком держава діє в цілях захисту прав особистості. Локк виступав за розподіл законодавчої і виконавчої влади. Найбільш вагомим він вважав законодавчу владу, яка визначала політику держави. Виконавча ж влада має виконувати рішення парламенту.

Гуго Гроцій (1583-1645) мав унікальні здібності, у 15 років закінчив університет (м. Лейден) і здобув вчений ступінь доктора права. Динамічно розвивалася і його службова кар'єра, яка, втім, через партійно-політичні інтриги закінчилася засудженням до довічного ув'язнення.

Народна мудрість каже: «Засуджений до повішення не втопиться». З нашим героєм усе відбулося з точністю до навпаки. Йому вдалося втекти з тюрми, бути тепло прийнятим у Парижі, Гамбурзі, стати послом Швеції у Франції й загинути 1645 р. внаслідок морської катастрофи.

Проте світову популярність Г. Гроцій здобув усе ж таки завдяки не перипетіям політичної кар'єри, а фундаментальній праці «Про право війни та миру» (1625) [6]. Він першим виклав ідеї «природного права» та «суспільного договору», що стали обґрунтуванням права народу на революцію, хоча й у виняткових випадках. Держава, утворена внаслідок укладення суспільного договору, має, на його думку, забезпечити людям, які утворили її, умови миру й злагоди, захист угод між суб'єктами права і т. ін.

Оскільки держава виникає з договору окремих людей, на основі домовленості між державами може виникнути й спільнота народів або держав.

Визнаючи республіку найдавнішою формою держави, що відповідає нормам природного права, він вважав владу монарха тимчасовою: колись вона має повернутися до народу як свого джерела.

Джерелом права Г. Гроцій визначає природу, хоча визнає й право божественне.

Отже, він зрештою виокремлює природне та волевстановлене (божественне і людське) право.

Цікавими є його підходи до походження власності. Цей інститут він не вважає властивим природі людини, оскільки приватна власність, на його думку, виникла внаслідок угоди людей, і тому порушення її є злочином.

Вважаючись на певних підставах засновником науки міжнародного права, він високо цінував мир, поділяв війни на справедливі й несправедливі, був переконаний у необхідності захисту мирного населення від воєнних дій та гуманного ставлення до військовополонених.

Бенедикт (Барух) Спіноза (1632-1677) народився в сім'ї єврейського купця, котрий утік до Амстердама від інквізиції.

Захопившись філософськими проблемами, Бенедикт, усупереч волі сім'ї та єврейської громади, відійшов не лише від купецької діяльності, а й від панівної тамтешньої релігії – кальвінізму. Його відлучили від церкви і прокляли.

Це, зрештою, і не дивно: багаті єврейські кола, які до своєї економічної могутності додали політичну владу внаслідок повалення монархій національних держав, дуже не хотіли цю владу втрачати. Тим більше, що в цей час ідеї світового домінування євреїв почали набувати свого втілення.

Заробляючи на життя шліфуванням лінз (і це при його сухотах), Б. Спіноза пише книги: «Теологічно-політичний трактат» (1670) [7], «Етика, доведена геометричним шляхом» (1677) і незакінчений «Політичний трактат».

Його світогляд базується на метафізичному механічному матеріалізмі: природа не створена богом, природа – сама є бог. Він розчиняє бога в природі,

переконуючи, що в ній немає нічого випадкового – отже, геометричний метод можна застосувати до вивчення людини.

Державі, на його думку, передуює природний стан. Згодом люди укладають суспільний договір і переходять від природного стану до громадянського.

Загалом, належним чином оцінюючи симпатії цього мислителя до демократії, можна стверджувати, що – Бенедикт Спіноза є одним із творців світової теорії держави та концепції природних прав людини, що сприяли звільненню політичної думки від впливу церкви.

Проте ідея цього єврейського мислителя «природа – сама є бог» в сучасному Ізраїлі перетворилася на ідею «народ Ізраїлю є бог», що дає підстави окремим експертам-релігієзнавцям стверджувати про служіння іудеїв не богам, а його антиподу – сатані.

Отже, політичні вчення Ренесансу та Нового часу, підсумувавши попередні досягнення громадсько-політичної думки та всебічно висвітливши проблему примирення через політику держави й суспільства, заклали основи формування й розвитку новітньої політології.

Список використаних джерел та літератури:

1. В. Денисенко. Марсилій Падуанський. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 426 с.
2. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. Київ, 1997. С. 269-289.
3. Макиавеллі Н. Державець: науковий трактат / Ніколо Макиавеллі. Пер. Мишанича Я. Київ. Видавничий союз «Андронум», 2020. 88 с.
4. Філософія: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 014 Середня освіта Частина 1. / автори-укладачі: М. П. Плахтій, Т. В. Сулятицька. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. 130 с.
5. Томас Гоббс. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Переклад з англійської: Р. Димерець, В. Єрмоленко, Н. Іванова, Євген Мірошніченко, Тетяна Олійник; передмова та примітки: Тамара Польська та Віктор Малахов. Київ : «Дух і літера», 2000. 600 с.
6. Себайн Джордж Г. Історія політичної думки / Г. Джордж Себайн, Томас Торсон ; [пер. з англ.]. Київ : Основи, 1997. 838 с.
7. Бенедикт Спіноза. Теологічно-політичний трактат. Пер. Володимир Литвинов. Харків: Фоліо, 2018. 416 с.

УДК 323.28-053.81

РЕШЕТЮК Ілля,
студент групи Р1-В20
Науковий керівник:
д. політ. н., професор **ВОНСОВИЧ С.Г.**

РОЛЬ МОЛОДІ У ФОРМУВАННІ ТЕРОРИЗМУ

У статті описується, як і чому терористичні угруповання вербують молодь до терористичних лав, на яких чинниках відбуваються шляхи до приєднання і на яких мотивах молодь здатна добровільно долучатись до терористичних угруповань. Також наведені приклади терористичних організацій, які активно вербують молодь, та яку роль вони відіграють у формуванні тероризму.

Ключові слова: *молодь, тероризм, вербування.*

Молодь є життєво важливим джерелом підтримки для багатьох терористичних угруповань, виконуючи різноманітні ролі від кухарів до озброєних бійців. Але способи вербування молодих людей дуже відрізняються залежно від контексту. У багатьох випадках молоді люди приєднуються до терористичних груп через те, що їх обманюють, продають, викрадають або примусово завербовують. Інші приєднуються до терористичних груп добровільно через привабливість групової ідентичності; уявлення про відчуження, образи чи культурні загрози; обіцянка економічної стабільності; перспективи слави або поваги; і особисті зв'язки, включаючи сімейні та дружні мережі.

На вразливість молоді до вербування терористами може впливати безліч факторів, у тому числі їхня географічна близькість до терористичної групи, економічна вразливість, уявлення про соціальну чи політичну маргіналізацію, контакт із соціальними мережами та екстремістською пропагандою. Однак відносна важливість цих факторів змінюється індивідуально та відповідно до місцевого контексту.

Шляхи вступу до терористичних або насильницьких екстремістських груп надзвичайно складні. Вони базуються, в основному, на таких чинниках: перспектива слави; ідеологічна привабливість; родинні зв'язки; релігійні/соціальні зобов'язання; примусове вербування.

Багатьох молодих людей до терористичної діяльності залучають члени родини або їх змушують вірити, що членство допомагає захистити їхні сім'ї чи громади. Власне, примусове вербування дітей через викрадення або відверте насильство не є новим явищем. З 1987 року «Армія опору Бога» в Уганді викрала понад 20 000 дітей [1]. «Боко Харам» використовувала масові викрадення в Нігерії, включаючи викрадення 276 школярів у Чібок у квітні 2014 року і ще 110 дівчаток зі школи в Дапчі в березні 2018 року [2]. У Сомалі «Аш-Шабааб» використовувала затримання, насильство і залякування, щоб завербувати приблизно 1 770 молодих людей тільки в 2017 році [3].

У міру того, як ІДІЛ розширював свою присутність в Іраку, його члени викрадали тисячі дітей із дитячих будинків, шкіл і навіть із домівок їхніх родин. За повідомленнями, діти віком до 14 років становили понад третину з 6800 езидів, яких ІДІЛ викрала в Синджарі в 2014 році [4]. Ще від 800 до 900 дітей були викрадені з Мосула для релігійної та військової підготовки [5].

Важливим моментом також є те, що молоді люди здатні добровільно долучаються до терористичних угруповань, керуючись цілою низкою мотивів, серед яких: пошук групової ідентичності; ідеологічна привабливість групи; реальне або уявне виключення, невдоволення або культурна загроза;

потенціал економічної вигоди або довгострокової економічної стабільності; перспективи популярності, слави чи поваги; особисті зв'язки, зокрема родинні та дружні зв'язки.

Після того, як молодь завербована, вона стає ще більш сприйнятливою до контролю та впливу з боку терористів, у тому числі через застосування наркотиків та погрози заподіяння шкоди їхнім сім'ям [6]. Боко Харам, зокрема, відома тим, що накачує дітей наркотиками перед тим, як відправити їх на смертельні місії [7].

Існує ще один маловивчений шлях до тероризму - це народження в сім'ї екстреміста. Приблизно з 40 000 іноземних членів ІДІЛ, виявлених в Іраку і Сирії, 12% становлять діти віком до 18 років. Загалом, щонайменше 4640 неповнолітніх іноземців були ідентифіковані як пов'язані з ІДІЛ. Понад 730 немовлят народилися на території, підконтрольній ІДІЛ, від іноземних бойовиків-терористів у період з квітня 2013 року по червень 2018 року [8]. За деякими оцінками, загальна кількість дітей, народжених на території, підконтрольній ІДІЛ, сягає 5 000 [9].

У цих випадках сім'я є основним місцем радикалізації. Діти екстремістів можуть мати набагато більшу прив'язаність до ідеології і потребують більш виснажливих зусиль, щоб протистояти їхньому впливу. Діти лідерів також можуть відігравати важливу роль у терористичних організаціях, сприяючи довготривалому існуванню угруповань. Наприклад, син Осамі бен Ладена, Хамза вважається майбутнім лідером Аль-Каїди [10].

Наступним важливим моментом є те, чому терористичні угруповання вербують та мобілізують молодь?

Терористичні угруповання використовують молодих новобранців майже у всіх якостях: як допоміжний персонал, вербувальників, пропагандистів і бойовиків. Конкретні ролі часто визначаються віком і статтю людини.

Дівчата та молоді жінки виконують переважно допоміжні функції: готують їжу, збирають дрова, надають медичну допомогу та утримують табори. Це стосується як тих, хто приєднався добровільно, так і тих, хто був завербований примусово. У багатьох терористичних угрупованнях дівчата та молоді жінки також виконують специфічні для їхньої статі ролі, виступаючи в ролі дружин бойовиків і матерів їхніх дітей. Однак ці гендерні ролі тісно переплітаються з іншими допоміжними ролями.

Сама присутність молодих жінок у терористичних групах дозволяє їм відігравати важливу роль у вербуванні інших молодих жінок. У 2015 році дві молоді жінки з іспанського ексклаву на півночі Африки були заарештовані за організацію вербувальної мережі ІДІЛ, яка цілеспрямовано вербувала їхніх ровесниць [11]. Дружинам бойовиків ІДІЛ часто доручали вербувати нових бойовиків для приєднання до угруповання [12]. Зехра Думан, якій було 19 років, коли вона виїхала з Австралії, щоб приєднатися до ІДІЛ у 2015 році,

використовувала численні онлайн-платформи та акаунти, щоб заохочувати інших приєднатися до ІДІЛ і пропонувала допомогу іншим жінкам, які шукали чоловіків-джихадистів [13]. У березні Думан була виявлена з двома дітьми в таборі біженців Аль-Хол на північному сході Сирії [14]. Хода Мутана, ще одна молода англomовна вербувальниця зі Сполучених Штатів Америки, також була ідентифікована в Аль-Холі [15].

Незважаючи на віддаленість від поля бою, безпосередня участь дівчат і молодих жінок у терористичних угрупованнях може становити значну загрозу безпеці. Як приклад, жінки і дівчатка у віці від 7 років складають більшість терористів-смертників в «Боко Харам», і приблизно кожна п'ята з них – дитина [16]. Зокрема, ІДІЛ вербувала жінок віком від 18 до 25 років до спеціалізованого жіночого підрозділу, відомого як «Бригада аль-Хансаа», який застосовував насильство і залякування для забезпечення дотримання законів шаріату [17].

Що стосується хлопчиків та юнаків, то вони також виконують допоміжні ролі, проте значно більша частка молодих терористів-бойовиків - чоловіки. Частково це можна пояснити різними груповими ідеологіями. Угруповання з ідеологією салафітського джихаду, як правило, мають нижчий рівень участі жінок, ніж інші типи терористичних угруповань, і обмежують більшість бойових ролей чоловіками [18]. У деяких випадках терористичні угруповання можуть розглядати хлопців як більш витратний матеріал і використовувати їх як «живий щит», щоб зберегти повністю підготовлених дорослих бойовиків. ІДІЛ, зокрема, ефектно використовує хлопчиків як бойовиків поряд із дорослими чоловіками [19]. Також хлопчики активно фігурують у пропаганді ІДІЛ, а їхні відеозаписи останньої волі та заповіту поширюються як пропаганда [20]. В Афганістані Талібан використовує викрадених дітей – переважно хлопчиків – для встановлення саморобних вибухових пристроїв і здійснення терактів смертниками [21].

Таким чином молодь безсумнівно, відноситься до «груп ризику», оскільки вона є найбільш мобільною та активною в період соціальних зрушень. Вона є найбільш чутливою до імпульсивних радикальних дій і, на відміну від старшого покоління, здатна спонтанно вдаватися до застосування радикальних заходів. Однією з головних причин – особливість молодого віку, сильна потреба у визначенні свого місця в суспільстві, належності до групи та посилення самоідентичності. Зазвичай до радикальних дій схильні молоді люди, які вирости в неповних родинях або зіштовхувалися з труднощами в межах існуючих суспільних структур, втратили роботу або не мали її взагалі. Почуття відчуження, яке виникає в таких ситуаціях, змушує молодих людей приєднуватися до груп, які здаються їм такими ж антисоціальними, як і вони самі. Спільною рисою молоді, схильної до радикальних дій, є сильна потреба у належності до групи подібних людей, яка пов'язана з проблемою самоідентичності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Human Rights Watch, «Abducted and Abused: Renewed War in Northern Uganda,» July 15, 2003. URL:<https://www.hrw.org/report/2003/07/15/abducted-and-abused/renewed-war-northern-uganda/>;
2. BBC, «Dapchi Kidnappings: Nigeria Families' Heartbreak and Despair,» March 1, 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/worldafrica-43240495>;
3. Chris Harnisch, «The Terror Threat from Somalia: The Internationalization of al Shabaab,» AEI's Critical Threats Project, February 12, 2010. URL: <https://www.criticalthreats.org/analysis/the-terror-threat-from-somalia-the-internationalization-of-al-shabaab> ; and UN General Assembly, Security Council, «Children and Armed Conflict Report of the Secretary-General,» May 16, 2018, 38–42. URL:<https://undocs.org/s/2018/465>;
4. Gina Vale, «Cubs in the Lions' Den: Indoctrination and Recruitment of Children Within Islamic State Territory,» International Centre for the Study of Radicalisation, July 5, 2018, 3. URL:<https://icsr.info/wp-content/uploads/2018/07/Cubs-in-the-Lions-DenIndoctrination-and-Recruitment-of-Children-Within-Islamic-State-Territory.pdf>;
5. UN Office of the High Commissioner for Human Rights, «Report on the Protection of Civilians in the Armed Conflict in Iraq: 1 May–31 October 2015,» January 2016, 14. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMIRreport1May31October2015.pdf>;
6. Human Rights Watch, «Coercion and Intimidation of Child Soldiers to Participate in Violence,» April 16, 2008. URL: <https://www.hrw.org/news/2008/04/16/coercion-and-intimidation-child-soldiers-participate-violence>;
7. BBC, «Trafficking of Pills Used by Suicide Bombers Soars in Sahel,» December 12, 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-42326253>;
8. Joana Cook and Gina Vale, «From Daesh to 'Diaspora': Tracing the Women and Minors of the Islamic State,» International Centre for the Study of Radicalisation, July 23, 2018, 30. URL:<https://icsr.info/2018/07/23/from-daesh-to-diaspora-tracing-the-women-andminors-of-islamic-state/>;
9. Martin Chulov, «Scorned and Stateless: Children of Isis Fighters Face an Uncertain Future,» Guardian, October 7, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/07/children-isis-fighters-syria-raqqa-orphans-uncertain-future>;
10. Matthew S. Schwartz, «U.S. Offers \$1 Million for Info Leading to Son of Bin Laden,» National Public Radio, March 1, 2019. URL: <https://www.npr.org/2019/03/01/699264405/u-s-offers-1-million-for-info-leading-to-son-of-bin-laden>;
11. Lauren Frayer, «In a Spanish Enclave, Women Recruit Women to Join ISIS,» National Public Radio, April 12, 2015. URL: <https://www.npr.org/sections/parallels/2015/04/12/398756119/in-a-spanish-enclave-women-recruit-women-to-join-isis>;
12. Raul Dancel, «Philippines Arrests Top Female ISIS Recruiter,» Straits Times, October 18, 2017. URL:<https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/philippines-arrest-top-female-isis-recruiter-ex-wife-of-radicalised-singaporean>;

13. Erin Marie Saltman and Melanie Smith, «‘Till Martyrdom Do Us Part’: Gender and the ISIS Phenomenon,» Institute for Strategic Dialogue, June 2, 2015. URL: <https://icsr.info/2015/06/02/icsr-report-till-martyrdom-us-part-gender-isis-phenomenon/>; and Rod McGuirk, «From Middle-Class Australian to Islamic State Bride,» Associated Press, May 20, 2015. URL: <https://www.apnews.com/54be851be65d4375a97c188754609023>;
14. Adam Harvey, Suzanne Dredge, and Tom Hancock, «Australian Jihadi Bride Who Fled Islamic State Wants to Bring Her Children Home from Syrian Refugee Camp,» ABC News, March 13, 2019. URL: <https://www.abc.net.au/news/2019-03-14/australian-jihadi-bride-in-syria-says-she-wants-to-come-home/10899040>;
15. Rukmini Callimachi and Catherine Porter, «2 American Wives of ISIS Militants Want to Return Home,» New York Times, February 19, 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/02/19/us/islamic-state-american-women.html>;
16. Jason Warner and Hilary Matfess, «Exploding Stereotypes: The Unexpected Operational and Demographic Characteristics of Boko Haram’s Suicide Bombers» Combating Terrorism Center, August 2017. URL: <https://ctc.usma.edu/report-exploding-stereotypes-the-unexpected-operational-and-demographic-characteristics-of-boko-harams-suicide-bombers/>;
17. Terrorism Research and Analysis Consortium, «Al-Khansaa Brigade (Islamic State / IS—Female Unit / ISISF)». URL: <https://www.trackingterrorism.org/group/al-khansaa-brigade>; and Daveed Gartenstein-Ross, Vivian Hagerty, and Logan MacNair, «The Emigrant Sisters Return: The Growing Role of the Islamic State’s Women,» War on the Rocks, April 2, 2018. URL: <https://warontherocks.com/2018/04/the-emigrant-sisters-return-the-growing-role-of-the-islamic-states-women/>;
18. Reed M. Wood and Jakana L. Thomas, «Women on the Frontline: Rebel Group Ideology and Women’s Participation in Violent Rebellion,» Journal of Peace Research 54, no. 1 (2017): 31–46. URL: <https://doi.org/10.1177/0022343316675025>;
19. Loes Witschge, «Cubs to Lions: What’s Next for ISIL’s Child Soldiers?» Al Jazeera, November 10, 2017. URL: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/11/cubs-lions-isil-child-soldiers-171109125013897.html>;
20. Asaad Almohammad, «ISIS Child Soldiers in Syria: The Structural and Predatory Recruitment, Enlistment, Pre-Training Indoctrination, Training, and Deployment,» International Centre for Counter-Terrorism—The Hague, February 2018. URL: <https://icct.nl/publication/isis-child-soldiers-in-syria-the-structural-and-predatory-recruitment-enlistment-pre-training-indoctrination-training-and-deployment/>; and Mia Bloom, John Horgan, and Charlie Winter, «Depictions of Children and Youth in the Islamic State’s Martyrdom Propaganda, 2015–2016,» Combating Terrorism Center Sentinel, February 2016. URL: <https://ctc.usma.edu/depictionsof-children-and-youth-in-the-islamic-states-martyrdom-propaganda-2015-2016/>;
21. Priyanka Gupta, «Q&A: The Taliban’s Child Soldiers in Kunduz,» Al Jazeera, October 14, 2015. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2015/10/qa-taliban-child-soldiers-kunduz-151014110739457.html>.

РИНДА Юлія,
студентка IstP2-B22 групи
Науковий керівник:
к. філософ. н., доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: ЦІЛІ, ЗМІСТ І МЕТОДИ

***Анотація:** В статті, здійснюючи аналіз зосереджуємо увагу на філософії освіти, визначенні цілей, змісту та методів освітнього процесу. Розглядаються філософські концепції відомих філософів цього періоду, які вплинули на трансформацію освітньої парадигми, висвітлено ключові тенденції у філософії освіти, що сприяють глибшому розумінню еволюції освітньої думки та її впливу на формування сучасних підходів до виховання та навчання.*

***Ключові слова:** філософія освіти, цілі освіти, зміст освіти, методи освіти, філософське знання, методи навчання, філософський підхід до освіти.*

Загальносвітову тенденцію розвитку культури визначає перехід від постіндустріального суспільства до інформаційного. Інформація набуває пріоритету серед усіх інших культурних цінностей та вважається їх основою. Постійне відставання освіти від потреб суспільства, відсутність освітніх форм для трансляції головного – отримання сучасного наукового знання у формуванні людини ХХІ ст. вимагає обґрунтування методологічних основ сучасної філософії освіти, як нового рівня дослідження та вирішення багатьох проблем людського буття.

У сучасну епоху формування інформаційної цивілізації на рубежі нового століття і нового тисячоліття, проблеми освіти, її сьогодення та майбутнього стають дуже актуальними. Філософія освіти – область філософського знання (з'явилася у другій половині ХХ ст.), що розглядає розвиток людини й систему освіти в нерозривній єдності, досліджує освітнє знання на його стику з філософією, аналізує підстави педагогічної діяльності та освіти, їх цілі та ідеали, методологію педагогічного знання, створення нових освітніх інституцій і систем [2, с.75].

Розглянемо поетапно передісторію філософії освіти.

Перший етап проходить через інтелектуальну історію філософського мислення культурно-історичну цінність освіти, зокрема охоплює всі класичні філософські системи в їх зв'язку та розумінням значення освіти аж до початку ХІХ ст. (Сократ, Платон, Арістотель, Августин, Монтень, Локк, Руссо, Кант, Гегель, Шелер та ін.). *Другий етап* – проходив в рамках класичної (або традиційної) парадигми освіти під впливом певних філософських і педагогічних ідей, які були сформульовані в кінці ХVІІІ – початку ХІХ ст. Я. Коменським, Й. Песталлоці, І. Гербартом, А. Дистервегом, Дж. Дьюї, Й. Фіхте та іншими мислителями. Ідеї Просвітництва посилили дисциплінарні механізми освіти, поширивши їх на зміст і форми. На початку ХІХ ст. Й. Гердер, А. Гумбольд, Г.

Гегель створюють нову філософську концепцію освіти, орієнтовану на самопізнання, самоформування особистості, визнання її права на освіту. Потрібно сказати, що класична парадигма освіти впродовж історії постійно збагачувалася новими філософсько-педагогічними ідеями, в тому числі й ідеями українських мислителів (П. Куліш, П. Юркевич, К. Ушинський та ін.). *Третій етап* – середина ХХ ст. – освіта виступає як автономна сфера, дистанціюється від філософії, й на стику між ними відбувається становлення філософії, що спеціалізується в дослідженні освітнього знання і цінностей, тобто філософія освіти.

У цей період створюються асоціації та об'єднання філософів в США, а потім і в Європі – Великобританії, Франції, Німеччині, де ведеться обговорення питань, пов'язаних із дослідженнями освіти та її ролі в житті суспільства. Вважалося, що наявні філософські основи освіти не повною мірою відповідають реаліям часу. Без вироблення нових концептуальних, методологічних і аксіологічних підходів виявиться неможливим досягнення тих цілей у сфері освіти, які висувуються як на міжнародному, так і на національно-державному рівні [2, с.76-77].

В Україні на сучасному етапі, на думку В. Андрущенка, Н. Міхайлова та інших дослідників, філософію освіти немає сенсу виділяти в окрему галузь філософії. Адже філософія освіти розвивається в межах соціальної філософії, утворюючи комплексне та міжгалузеве вивчення системи освіти. У широкому розумінні предмет філософії освіти не тільки філософське розуміння самого процесу отримання знань, умінь і навичок, але більшою мірою масштабне вивчення культурних надбань і цінностей, покликаних задовольняти потреби системи освіти.

Для ефективної роботи будь-якої системи освіти потрібно розуміти два основні аспекти:

1. Бачення орієнтира у виховному впливі – якогось ідеального образу, на досягнення якого використовується весь потенціал системи освіти.

2. Знання та використання методів досягнення поставленої мети.

Таким чином, для того, щоб вловлювати нові тенденції в розвитку суспільства, забезпечувати спадкоємність між поколіннями і якісний розвиток нових поколінь, повинна удосконалюватися й сама система освіти [1, с. 420].

Щодо цілей в філософії освіти варто сказати, що у філософському розумінні ціль – це усвідомлене передбачення результату діяльності, уявлення, яке прагнуть здійснити. Структурно поняття цілі (вживається також «мета») складається з: певного уявлення, прагнення до його здійснення та уявлення про ті засоби, якими ціль може бути досягнута. Поняття цілі є продуктом діяльності свідомості й волі, суб'єктивна форма вольової мотивації до дії. Тільки людина спроможна визначати цілі та досягати їх. Термін «ціль» позначає особливий тип відносин між процесом саморуху та його результатом, який виникає в умовах наперед заданої поведінки, що самоорганізується й самозберігається, як система [3, с.104].

Найбільш типовими цілями освітнього процесу є цілі, що задаються системою освіти ззовні: людиною, суспільством, державою й соціальними

інститутами. Цілі освіти як формального, соціально-організуючого й контрольованого процесу складаються в процесі реалізації самоорганізуючих механізмів соціальної системи, виявляються й обґрунтовуються на рівнях:

а) міфологічної, релігійної, філософської, наукової рефлексії, повсякденної свідомості;

б) нормативно-правових форм соціальної взаємодії.

Цілі освітнього процесу можна умовно розділити на наступні групи.

«Формуючі» – так чи інакше пов'язані із завданням такої трансляції й освоєння сукупного досвіду, що забезпечують необхідну суспільству, державі, соціальному інституту або соціальній групі соціально-особистісні досягнення учнів – якості, ознаки, установки, когнітивні й ціннісні регулятори поведінки, способи мислення й діяльності, адаптації й самореалізації.

«Розвиваючі» – припускають вирішення завдання вільного розгортання (розвитку й реалізації) задатків і схильностей індивіда з тим або іншим ступенем розвитку (або зовсім без нього) особливостей, потреб і можливостей соціального середовища.

«Формуючі» цілі, у свою чергу, поділяють на дві групи. Про першу групу цілей освіти говорив ще Платон («Держава», «Закони», «Політика» й ін.), як про відтворення певного типу особистості й соціальних взаємозв'язків у системі освіти, що якісно не змінює соціальної дійсності, але забезпечує її стійкість. Британський філософ Карл Поппер, критично аналізуючи описову (соціологію Платона, відзначав, що платонівська теорія освіти фактично зведена до теорії лідерства. Дійсно, з одного боку – збереження класових бар'єрів, з іншого боку – відтворення в учнях тих соціально особистісних якостей, які оптимально відповідають їх майбутнім соціальним ролям. Освіта платонівського типу не тільки покликана відтворювати суспільство через підготовку, навчання заздалегідь заданих типів соціальної взаємодії, вона є і як механізм попередження й зняття соціальної напруги, паралельно з підготовкою до майбутньої соціальної ролі вона вирішує ще одне завдання – привчає кожного підкорятися вищому в соціальній ієрархії й підкорювати нижчого. Відтак, марно шукати у платонівській концепції щось інше, демократичніше, вона була породженням певного соціального замовлення, але, навіть при цьому, випереджала свій час, зберігаючи актуальність окремих положень донині [4, с. 560].

Лінія Платона щодо цілей освіти продовжує жити й сьогодні: завдання освіти як завдання вибору й підготовки майбутніх лідерів прямо перетворює функції системи освіти у функції щодо проектування майбутнього, а освітній процес – у процес виробництва соціальної структури. Продовжувачем лінії Платона був Г. Гегель: зміна є єдиним способом виявити сутність, саме зміна розкриває ту «сховану нерозвинену сутність» особистості й держави, що є заданим проектом результату діяльності індивіда й суспільства. У Платона й Гегеля цілі освіти є засобами для головної мети – забезпечення інтересів держави.

Друга лінія у «формуючому» підході до цілепокладання освітнього процесу, що реалізується ще й дотепер – лінія Арістотеля («Метафізика»,

«Політика», «Нікомахова етика» й ін.). Відповідно до неї, освіта є процесом формування особистості як реалізації потенцій, внутрішньо властивих людині, відповідно до змісту соціального блага. Якщо у Платона будь-яка зміна є виродженням, то теорія освіти Арістотеля припускає виявлення схильностей індивіда й формування на їх основі таких особистісних рис, які згодом можуть поліпшити суспільство. Цілі освіти в арістотелівській моделі – виявити й сформувати особистісні якості учнів відповідно до імпульсу й кінцевої мети соціального руху – блага. І хоч пізніше постає завдання визначення того, що є благом і перетворення цього розуміння в проект результатів освіти, саме з арістотелівських ідей формується концепція елітарної освіти.

Якщо у платонівському варіанті освітній процес безпосередньо відтворює соціальні зв'язки й соціальну структуру, то підхід Арістотеля робить освіту механізмом втілення в соціальну дійсність зовнішньо заданих цілей стосовно освіти [5, с. 30-31].

Зміст освіти підпорядковується людським цінностям. Мета освіти полягає у засвоєнні ціннісного підходу до світу, у формуванні вміння орієнтуватися у «просторі культури». Наголос переноситься з позитивного (наукового) знання на особистість і культуру з метою відновлення цілісності культури шляхом формування свідомості особистості як носія, творця та «субстрату» культури. Освіта має бути звернена саме до людської душі, засвоєння людиною культурних цінностей означає не просто інформаційну обізнаність, а сприйняття відповідальної життєвої позиції. Розуміння є пошуком сенсу, занурення у «світ смислів» іншої людини, воно відбувається в умовах спілкування, комунікації та діалогу.

На окрему увагу заслуговує питання про методи філософії. Знову-таки, в філософській традиції виділялися два протилежні загальні методи пізнання: діалектика і метафізика. В літературі «...діалектику звичайно характеризували як вчення про становлення, рух і розвиток навколишнього світу, про взаємозв'язки предметів і процесів цього світу і відповідно метод, який, спираючись на це вчення, підходить до пізнання світу як плинної, мінливої, пластичної структури» [6, с. 20].

І. Бичко заперечує таке розуміння діалектики, вважаючи його «...некритичним запозиченням гегелівської ідеї об'єктивності діалектики...». На його думку «діалектика є суто духовним утворенням, коріниться в людському дусі й тому є суб'єктивний, а точніше екзистенціальний (приналежний «екзистенції» – людському існуванню) феномен» [6, с. 21-22].

Варто зауважити, що саме так сприймали діалектику Сократ і Платон, неоплатоніки, Псевдо-Діонісій Ареопагіт і німецькі містики 15-17 ст. Першим почав тлумачити діалектику як об'єктивне, а не суб'єктивне явище Гегель, але й у нього вона залишилася духовним феноменом, бо об'єктивним він вважав і самий дух. Тільки Енгельс відніс поняття «діалектика» до матеріального буття.

Протилежним щодо діалектики методом філософії філософи вважали метафізику. Визначали її саме так, покликаючись на Гегеля, «...який вважав метафізичним мислення, що оперує однобічними, застиглими поняттями, визначеннями» [6, с. 23]. Також стверджують, що метафізика «...або заперечує

зміну, розвиток, або зводить їх до простого кількісного зменшення (збільшення), ігноруючи якісні перетворення речей»[6, с.24].

Отже, філософія освіти допомагає розкрити сутність та цілі освіти, визначити її значення для суспільства та особистості. Цілі освіти передбачають розвиток особистості, формування моральних цінностей, підготовку до життя у суспільстві. Методи навчання визначаються з урахуванням цілей освіти та спрямовані на максимальний розвиток особистості. Філософія освіти сприяє вихованню та розвитку особистості, також сприяє формуванню громадянської свідомості та культурних цінностей. Вивчення цих аспектів допомагає покращити якість освіти та забезпечити повноцінний розвиток кожної людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Філософія образования XXI века: проблемы и перспективы: Методол. семинар, 22 лист. 2000 г. Зб.наук. трудов. Вып. 3. За заг. ред. В. Андрущенко. Київ: Знання, 2000. 520 с.
2. Гітун Н.І. Філософія освіти: аналіз культуротворчої парадигми в освіті Н.І.Гітун Проблеми педагогічних технологій. 2010. № 2. С. 70–77.
3. Романенко М.І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу. Дніпропетровськ: Видавництво «Промінь», 1998. 132 с.
4. Філософія освіти і науки: навч. посіб. І. С. Алексейчук та ін. 2-ге вид. переробл. та доповн. Слов'янск, 2019. 365 с.
5. Філософія. Курс лекцій: Навч. Посібник Бичко І.В., Табачковський В.Г., Горак Г.І. та ін. 2-е вид. Київ: Либідь, 1994.

УДК 1(38)

РУЧИНСЬКА Юлія,
студентка ІstP2-B22 групи
Науковий керівник:
к. філософ. н., наук, доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

СОКРАТ ЯК ПРЕДСТАВНИК КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ

У статті висвітлюється життя представника класичного періоду Сократа, давньогрецького філософа, чий спосіб життя, характер і мислення справили глибокий вплив на класичну античність. Сократ був визнаною та суперечливою постаттю у своїх рідних Афінах, настільки, що його часто висміювали в п'єсах комічних драматургів. Хоча сам філософ нічого не залишив про себе, він зображений у розмові в композиціях невеликого кола його шанувальників – Платона і Ксенофонта. У цих творах філософ зображений як людина великої проникливості, цілісності, самовладання та навичок аргументації. Сократ відомий своєю методологією діалогу, який він використовував для пошуку істини. Він ставив запитання, розкривав

протиріччя в міркуваннях співрозмовника і допомагав йому доходити до нових пізнань.

Ключові слова: Сократ, софіст, справедливість, мужність, стриманість, закони, людина, учні, філософ.

Філософія Сократа сформувала велику частину основ філософії на Заході та мала основоположний вплив на мислителів від Платона до Мартіна Лютера Кінга-молодшого. Філософія мистецтва Сократа, як ми можемо назвати її в сучасних термінах, є своєрідною та впливовою і передала інтелектуалам та митцям низку стійких філософських проблем, що стосуються мистецтва. Незважаючи на те, що «мистецтво», суто сучасне поняття, він не знав, його зв'язок із стародавньою поезією та античною трагедією свідчить про те, що Сократ був видатним критиком різноманітних стародавніх афінських форм мистецтва: роль, яка відіграла важливе місце у його виконанні.

Загальновідомо, що Сократ був одним із найвидатніших давньогрецьких філософів, який провів більшу частину свого життя, ставлячи запитання, завжди шукаючи істину. Античний філософ був автором діалогічного методу, який досі використовують професори юридичних шкіл. Замість того, щоб читати лекції студентам, професори ставитимуть їм низку запитань, які спонукають до роздумів. Ці запитання допомагають учням мислити критично і вони мають на меті виявити основні припущення та ідеї, які можуть вплинути на те, як учень бачить справу. Таким же чином Сократ залучав своїх учнів. Він не залишив письмових записів про своє життя чи ідеї, тому більшу частину того, що ми знаємо про Сократа, написав один із його учнів, Платон [1].

Завдяки Платону ми багато знаємо про Сократа. Проте Платон зробив свій важливий внесок. Оригінальність і бачення Платона як філософа спонукали його використовувати свої сократівські дискурси не як просто засоби для відтворення почутих розмов, а як засоби для захисту своїх власних ідей (як би вони не були натхнені Сократом) і що саме тому він є набагато недостовірнішим, ніж Ксенофонт, як джерело інформації про історичного Сократа. Незаперечним є той факт, що Платон є не лише глибоким філософом, але й великим літературним митцем. Деякі з його діалогів настільки природні та реалістичні у своєму зображенні розмовної взаємодії, що читачі повинні постійно нагадувати собі, що Платон формує свій матеріал, як і будь-який автор.

Як відомо, Сократа вважають засновником західної філософії та одним із перших моральних філософів світу. Загадкова постать, Сократ не був автором текстів і відомий, переважно, через посмертні описи класичних письменників, зокрема його учнів Платона та Ксенофонта. Ці розповіді написані як діалоги, у яких Сократ та його співрозмовники розглядають предмет у стилі питання і відповіді; вони дали початок літературному жанру «сократівський діалог». Варто врахувати те, що суперечливі розповіді про Сократа роблять реконструкцію його філософії майже неможливою, що відоме як проблема Сократа. Слід наголосити на тому, що Сократ був полярною фігурою в афінському суспільстві. У 399 році до нашої ери його звинуватили в безбожництві та розбещенні молоді. Після суду, який тривав добу, його

засудили до страти. Згідно даних, котрі дійшли до наших днів останній день він провів у в'язниці, відмовляючись від пропозицій допомогти йому втекти [2].

Необхідно вказати те, що людина для Сократа – це, перш за все, її душа, а під душею він розумів наш розум, здатність мислити, совість та моральне начало. Основними чеснотами Сократ вважав справедливість, мужність і стриманість, які людина набуває шляхом пізнання та самопізнання. Своє мистецтво пізнання правди Сократ назвав мистецтвом допомоги народженню (маевтика), у якому вміло поставлені запитання наворачтають людину до істини. Суттю людської природи цей філософ визначив думку, здатність якої – розум. Щасливе життя – це життя, що сповнене добра, прожите з користю для душі, а для цього необхідні знання. Пошук істини передбачає критичне осмислення власних думок і вміння критичного ставлення до позиції іншого. Бесіди, діалоги, інтелектуальні змагання та суперечки, котрі спираються лише на аргументи розуму, – це нормальний стан мислячої людини. Саме в бесідах та дискусіях сформувався філософський метод філософа Сократа. Його суть, на думку Сократа, полягає в тому, що істина не знаходиться і не виникає в голові окремої людини безпосередньо, вона народжується у процесі діалогу між людьми, які спільно шукають істину. Давньогрецький філософ Сократ вважається засновником етики як вчення про людину та її щастя [3].

Діалоги Платона є одними з найбільш повних розповідей про Сократа, які збереглися з часів античності. Вони демонструють сократівський підхід до сфер філософії, враховуючи епістемологію та етику. Платонічний Сократ дав своє ім'я концепції сократівського методу, а також сократівської іронії. Сократівський метод запитання, або *elenchus*, формується в діалозі з використанням коротких запитань і відповідей, втіленням яких є ті платонівські тексти, в яких Сократ і його співрозмовники досліджують різні аспекти питання або абстрактне значення, зазвичай пов'язане з однією з чеснот, і опиняються в глухому куті, абсолютно не в змозі визначити те, що вони думали, що зрозуміли. Сократ відомий тим, що проголошував своє повне невігластво; він казав, що єдине, про що він усвідомлює, це своє невігластво, намагаючись натякати, що усвідомлення нашого невігластва є першим кроком у філософствуванні.

Хоча Сократ є співрозмовником, який веде розмову в більшості діалогів Платона, проте є кілька, у яких він відіграє другорядну роль («Парменід», «Софіст», «Державний діяч» і «Тімей», усі вони, як правило, належать до пізніших творів Платона) і один («Закони», також складені пізно), в яких він повністю відсутній. Постає вагоме питання: Чому Платон відводив Сократу невелику роль в одних діалогах (і жодної в «Законах») і велику роль в інших? Проста відповідь полягає в тому, що за допомогою цього прийому Платон мав намір дати своїм читачам сигнал про те, що діалоги, в яких Сократ є головним співрозмовником, передають філософію Сократа, тоді як ті, у яких він є другорядною фігурою або взагалі не фігурує, представляють Платонову філософію.

Уявлення Платона про Сократа не є однозначним. Платон був учнем Сократа і пережив його на п'ять десятиліть. Наскільки Платон заслуговує довіри

в представленні атрибутів Сократа, є предметом дискусії. Думку про те, що він не представляв інших поглядів, крім власних Сократа, не поділяють багато сучасних учених. Причиною цього сумніву є непослідовність характеру Сократа, який він представляє. Одним із поширених пояснень цієї непослідовності є те, що Платон спочатку намагався точно представити історичного Сократа, тоді як пізніше у своїх творах він із задоволенням вставляв свої власні погляди в слова Сократа. Згідно з цим розумінням, існує різниця між Сократовим Сократом у ранніх творах Платона та платонівським Сократом у пізніших творах Платона, хоча межа між ними здається розмитою [4].

Розповіді Ксенофонта та Платона відрізняються у представленнях Сократа як особистості. Сократ у Ксенофонта нудніший, менш гумористичний і менш іронічний, ніж у Платона. Сократу Ксенофонта також не вистачає філософських рис платонівського Сократа – невігластва, сократівського методу або еленха – і він вважає, що *enkrateia* (самовладання) має ключове значення, чого не можна сказати про Сократа у Платона. Загалом *logoi Sokratikoi* не може допомогти реконструювати історичного Сократа навіть у випадках, коли наративи Платона та Ксенофонта збігаються, оскільки автори могли впливати на розповіді один одного.

В основоположній праці під назвою «Вартість Сократа як філософа» (1818 р.) німецького філософа та богослова Фрідріх Шлейєрмахер критикував твердження Ксенофонта; його напад був широко сприйнятий. Шлейєрмахер критикував Ксенофонта за його наївне зображення Сократа. Шлейєрмахер стверджував, що Ксенофонт був солдатом і тому він не мав достатнього потенціалу для формулювання сократівських ідей. Крім того, Ксенофонт був упереджений у своєму зображенні свого колишнього друга та вчителя: він вважав, що Афіни поставилися до Сократа несправедливо і прагнув довести свою точку зору, а не надати неупереджений звіт. У результаті, за словами Шлейєрмахера, Ксенофонт зобразив Сократа ненадихаючим філософом. На початку 20-го сторіччя твердження Ксенофонта було в основному відкинуто.

Німецький філософ та професор Карл Джоел, спираючись на тлумачення Аристотеля *logos sokratikos*, припустив, що Сократові діалоги є здебільшого вигаданими: згідно з Джоелем, автори діалогів просто імітували деякі Сократові риси діалогу. У середині 20-го століття такі філософи, як швейцарський класичний філолог та історик філософії Улоф Гігон і бельгійський філософ Ежен Дюпрель, спираючись на аргументи філософа Жоеля, запропонували, щоб вивчення Сократа було зосереджено на різних версіях його характеру та вірувань, а не на реконструкції історичного Сократа. Варто зазначити той вагомий чинник, що пізніше константинопольський вчений стародавньої (античної) філософії Грегорі Властос припустив, що ранні сократівські діалоги Платона були більш сумісні з іншими доказами історичного Сократа, ніж його пізніші твори, аргумент, який базується на невідповідностях у власному еволюційному зображенні Платона Сократа. Властос повністю не зважав на думку Ксенофонта, за винятком тих випадків, коли вона збігалася з версією Платона. Нещодавно класик і почесний професор філософії Пенсильванського університету Чарльз Х. Кан підкріпив скептичну позицію щодо нерозв'язної

проблеми Сократа, припускаючи, що тільки «Апологія» Платона має якесь історичне значення [1].

Сократ не документував своє вчення. Усе, що відомо про нього, походить із розповідей інших людей: головним чином філософа Платона та історика Ксенофонта, які були його учнями; афінський комічний драматург Арістофан (сучасник Сократа); та учень Платона Аристотель, який народився після смерті Сократа. Часто суперечливі історії з цих стародавніх розповідей лише ускладнюють здатність вчених достовірно реконструювати справжні думки Сократа, скрутне становище, відоме як проблема Сократа. Твори Платона, Ксенофонта та інших авторів, які використовують образ Сократа як інструмент дослідження, написані у формі діалогу між Сократом та його співрозмовниками і є основним джерелом інформації про життя та думки Сократа. Сократівські діалоги (logos sokraticos) – термін, введений Аристотелем для опису цього новоутвореного літературного жанру. Хоча точні дати їх створення невідомі, деякі з них, ймовірно, були написані після смерті Сократа. Як вперше зауважив Аристотель, міра, в якій діалоги достовірно зображують Сократа, є предметом дебатів [4].

Іншими стародавніми авторами, які писали про Сократа, були Есхін зі Сфета, Антисфен, Арістіпп, Брісон, Кеб, Критон, Евклід з Мегари, Федон і Аристотель, усі вони писали після смерті Сократа. Аристотель не був сучасником Сократа, він двадцять років навчався у Платона в Академії. Аристотель розглядає Сократа без упередженості Ксенофонта та Платона, які мали емоційний зв'язок із Сократом, і він ретельно вивчає доктрини Сократа як філософа. Аристотель був знайомий з різними написаними та ненаписаними історіями Сократа. Його роль у розумінні Сократа обмежена. Він не пише багато про Сократа і, коли він це робить, він головним чином зайнятий ранніми діалогами Платона. Існують також загальні сумніви щодо його надійності в історії філософії. Тим не менш, його свідчення життєво важливі для розуміння Сократа.

Отже, Сократ мав сильний вплив на філософів пізньої античності і продовжує впливати в сучасну епоху. Його вивчали середньовічні та ісламські вчені, він відіграв важливу роль в італійському Відродженні, особливо в гуманістичному русі. Інтерес до нього не вщухав, що відображено в роботах Сьорена К'єркегора та Фрідріха Ніцше. Зображення Сократа в мистецтві, літературі та масовій культурі зробили його широко відомою постаттю в західній філософській традиції.

Як відомо, багато вчених не змогли відрізнити справжнього Сократа від Сократа Платона. Це тому, що Сократа можна побачити лише через літературу Платона. Вплив Сократа поширюється на різні ідеї, такі як марнославство кохання Ероса, безсмертя душі та справедливість, і це лише деякі з них.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бордіян А. Е. Етична філософія Сократа (на прикладі «Апології Сократа»). Освіта та соціалізація особистості : матеріали XI Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. (Одеса, 20-21 квітня 2023 р.) оргком.:

- А. В. Красножон, О. А. Копусь, Г. В. Музиченко, Є. В. Борінштейн. Одеса : Університет Ушинського, 2023. С. 24-26.
2. Костицький М.В., Кушакова-Костицька Н.В. Справедливість як засіб і ціль у виправленні та ресоціалізації засуджених: філософське осмислення. Філософські та методологічні проблеми права. 2018. № 1-2 (15-16). С. 11–24.
3. Філософія: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 014 Середня освіта. Частина 1 автори-укладачі: М. П. Плахтій, Т. В. Сулятицька [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6054>
4. Шепетяк Олег, Шепетяк Оксана ФІЛОСОФІЯ: Підручник. Львів: Місіонер, 2020. 784 с.

УДК 323(447)

САВЧУК Вадим,
студент Р1-В20 групи
Науковий керівник:
к. політ. н., доцент **МАРКІТАНТОВ В.Ю.**

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті аналізується політична еліта сучасної України. Розглянуто основні етапи розвитку сучасної української політичної еліти. Визначено головні проблеми у її розвитку, що негативно впливають на політичний стан та стабільність країни.

Ключові слова: еліта, політична еліта, формування політичної еліти, Україна.

Проголошення незалежності України стало початком не лише процесу державотворення, але й формування системи політичних інститутів, одним із яких була вітчизняна політична еліта. Від її характеристик значною мірою залежали можливості розвитку країни.

Ситуація, що склалася сьогодні в Україні (політична та економічна кризи, повномасштабна війна, втрата значної частини території тощо), свідчить, у чому числі, й про нездатність політичної еліти тривалий час ефективно долати виклики, що перед нею поставали. Фактичний розкол країни, що тривав десятки років, також був результатом діяльності вітчизняних політичних еліт.

Помаранчева революція та Революція гідності, постійні переформатування влади, окупація частини територій, повномасштабна війна та реформи як наслідок були подіями, здатними спричинити основні політичні процеси в Україні. Проте, значні (кількісні) персональні зміни особистісного характеру не означали реалізацію якісних змін в політичній еліті, що актуалізує дослідження [4, с. 10].

Згідно з Б. Кухтою, політична еліта – це «вузька верства особистостей, яка постійно, краще – систематично приймає політичні рішення, організовує їх виконання, контролюючи даний процес. ... якщо хтось із її членів перестає брати участь у прийнятті політичних рішень (хвороба, відставка – добровільна чи примусова) – все, дана особистість випадає із складу політичної еліти» [3, с. 201]. На думку В. Маркітантова під політичною елітою варто розуміти внутрішньо згуртовану, відносно привілейовану соціальну групу, яка складає найбільш впливову та політично активну меншість суспільства та є суб'єктом ухвалення або вирішального впливу на ухвалення / неухвалення політичних рішень [4, с. 14].

Процес формування сучасної української політичної еліти характеризується низкою етапів розвитку. Так, зокрема В. Фесенко відзначав збіг цих етапів із виборчими циклами, виділяючи такі етапи розвитку політичної еліти: а) 1990-1994 роки, б) 1994-1998 роки, в) 1998-2003 роки [9]. В. Маркітантов додавав до них ще декілька етапів, перший з яких тривав з 2004/05 по 2010 роки й другий – розпочався з лютого 2010 року [5, с. 9]. Невідповідність парламентським виборчим циклам останніх двох періодів, на нашу думку, варто пов'язувати з тими політичними переформатуваннями, що були спричинені Помаранчевою революцією та «реваншем» В. Януковича на президентських виборах 2010 року. Логічно говорити про наступні етапи, які можна хронологічно можна позначити наступним чином: 2014-2019 роки та з середини 2019 року.

Характерна властивість України полягала у значній присутності у вітчизняній політичній еліті в перші десятиліття представників колишньої компартійної верхівки, що вдало зорієнтувалися у політичній ситуації та пристосувалися до неї. Так, підрахунки науковців засвідчили, що серед осіб, які впродовж 1991-2003 років призначались на високі або впливові владні посади, 73 % були вихідцями з колишньої партійної, радянської, господарської та комсомольської номенклатури. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, 46 % керівного складу центральних органів державної влади України перебували на державній службі ще в радянські часи. Це пояснюється тим, що в той час дисиденти були нечисленними та іншого психологічного складу, що не дозволило їм закріпитись у владі та розширити свій вплив. У результаті цього їх замінили «нові» люди, які раніше ніяк не були пов'язані з політичною діяльністю. Ними виявилися представники «нової буржуазії», головною метою яких було порозуміння з представниками влади задля збільшення власності, і, як результат, – самої влади. Все це призвело до симбіозу номенклатурної та «новобуржуазної» еліт [1].

Тривалий час для українського суспільства основним критерієм відбору до еліти визначалася лояльність до чинної системи, що також бере свій початок із часів Радянського Союзу та дозволяло представникам еліти переміщуватись у межах однієї елітної площини, не випадаючи з її структури. Іншою особливістю стало формування її за принципом належності до оточення знакових фігур, зокрема лідерів державних структур, політичних партій або великого бізнесу [6, с. 35].

Поступово у політику прийшов великий бізнес, помітно збільшивши у Верховній Раді України кількість підприємців. За інформацією різних джерел, 2/3 законодавчого органу країни з 1998 по 2003 рік склали легальні мільйонери [9]. До того ж, у цей час, як стверджує Г. Музиченко, бізнес-еліта перетворюється на основне джерело поповнення політичної еліти в Україні [7, с. 235].

На сучасному етапі процес формування політичних еліт, як правило, реалізується через призначення на високі державні посади або шляхом участі та перемоги у виборах. Для сучасної України останні перетворились на основний механізм відбору та поповнення політичної еліти.

Вітчизняні дослідники переконують, що роки незалежності України позначилися прагненнями політичної еліти звузити канали рекрутування до неї з неелітних соціальних груп, тим самим забезпечуючи збереження своїх позицій для нащадків, відокремлюючись у окрему замкнуту групу [6, с. 35]. Так, при її поповненні вирішального значення тривалий час мали особисті зв'язки, а не, як би того хотілось, професійні якості. Водночас Г. Щокін звертає увагу на рекрутуванні до еліти за родинними та свояцькими зв'язками та на політичному просуванні за земляцькими ознаками [6, с. 35]. Все це призвело до того, що люди, особливо молодь, почали думати, що досягти елітарних позицій у суспільстві, дотримуючись норм моралі, неможливо.

Попри Революцію Гідності, часткове відновлення конституціоналізму в Україні та повернення парламенту до демократичного функціонування, на думку Г. Зеленько, спостерігається збереження механізмів кооптації політичного класу, сформованих за президентства В. Януковича. Завдяки цьому утворився вузький соціальний прошарок, що займається професійною політикою та має бізнесові або інші зв'язки з певною фінансово-промисловою групою, завжди перебуваючи у її орбіті. Представники цієї вузької групи діють як публічні політики, іноді змушені заходити «в тінь», однак ніколи не полишають це коло [2, с. 14-15].

Суспільство потребувало дієвого контролю за владою, але політична еліта спробувала закрити соціальні ліфти, відгородившись від народу та діючи за старими правилами. Це підштовхнуло громадян на президентських і парламентських виборах 2019 року виступити за масштабні зміни, наділивши владним статусом відомих у суспільстві, але раніше не представлених у політиці осіб. О. Постолюк вказує на те, що дві нові в українському парламенті партії – «Слуга народу» та «Голос», не завели до нього жодного депутата попередніх скликань [8, с. 150]. Разом із тим, така реакція громадян та бажання реалізувати нову стратегію розвитку країни створили величезні виклики для стабільності політичної системи.

Отже, формування політичної еліти є складним та динамічним процесом, який постійно перебуває під впливом різних факторів. В Україні він позначився низкою проблем, які у сукупності негативно впливають на політичний розвиток та стабільність країни. Серед головних його особливостей варто відзначити історичну спадщину та сучасні виклики, такі зокрема як зрощення еліти з

великим бізнесом, лояльність до чинної системи, клієнталізм та свояцтво, а останнім часом й непрофесіоналізм.

Список використаних джерел та літератури:

1. Жданов І., Якименко Ю. Україна в ХХІ столітті: виклики для політичної еліти. *Дзеркало тижня*. 15-21 листопада 2003. URL : https://zn.ua/ukr/internal/ukrayina_u_xxi_stolitti_vikliki_dlya_politichnoyi_eliti.html.
2. Зеленько Г. І. Політична система та політичний режим: пошук ліків від вірусу самознищення. Національна єдність у конкурентному суспільстві: аналітична доповідь / за ред. О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. С. 7-49.
3. Кухта Б. Політична еліта (кратократичний аспект). Вид. 3-є, перероб. і доп. Львів : ЦПД, 2011. 420 с.
4. Маркітантов В. Визначення поняття політична еліта у сучасній політичній науці. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015. № 2. С. 10-15. URL : <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/download/676/716>.
5. Маркітантов В. Регіональні політичні еліти України: порівняльний аналіз : автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Львів, 2011. 19 с. URL : http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2011/11MVYUPA.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.
6. Маркітантов В. Формування регіональної політичної еліти в Україні. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*, 2009. Вип. 1. С. 35-36.
7. Музиченко Г. Проектний менеджмент як напрямок вдосконалення функціональних здібностей представників регіональної еліти. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць Укр. Академії державного управління при Президентові України. Одеський філіал. Одеса : Аспропринт, 1999. Вип. II. С. 233-239.
8. Постолювська О. Політико-культурні особливості трансформації політичної еліти сучасної України : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 – політична культура та ідеологія. Київ, 2019. 220 с.
9. Фесенко В. Вітчизняна політична еліта у контексті «проекту Україна». URL : <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/fesenko.htm>.

УДК 1-055.2(37/38)“652”

СІКОРСЬКА Аліна,
студентка ІstP1-B22 групи

Науковий керівник:

к. філософ. н., доцент СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

ФІЛОСОФІНІ АНТИЧНОСТІ

У статті досліджується роль жінок у формуванні філософських концепцій та ідей у період античності. Вивчення філософинь проливає світло на внески у розвиток науки. Дослідження ролі філософинь сприяє поширенню гендерної рівності в академічному середовищі та підкреслює значення їхнього внеску в інтелектуальний прогрес людства.

Ключові слова: *філософині, мислительки, жінка, філософська школа.*

Інколи здається, що видатних філософинь майже немає, тим паче за часів античності. Насправді вони є, звісно їх не так багато, як могло би бути, оскільки тривалий час жінки не мали доступу до науки і вона для осіб «слабкої статі» фактично залишалась за зачиненими дверима [2].

Про місце жінки у суспільстві міркували видатні філософи ще за часів античності. Наприклад, Аристотель, з одного боку, говорив про безперечну важливість жінки та її можливість впливати на майбутнє суспільства, оскільки пригноблена жінка буде виховувати пригноблених людей, які в майбутньому будуть обирати свій шлях і шлях держави. Тільки вільна жінка, свідомо своєї гідності, належно пошанована в сім'ї та громаді, може виховувати достойних та гідних людей [3, с. 47]. З іншого боку, Аристотель мав патріархальні погляди, які визначали первинність чоловічої статі, порівнював чоловіка з людиною, а жінку як додаток до нього [5, с. 12]. Антифон задавав питання: чи варто чоловікові одружуватись, бо відповідальність за сім'ю прирівнюється до страждань.

Однією з ранніх давньогрецьких мислительок була Клеобуліна (Евметида) Родоська (VI ст. до н. е.) — давньогрецька філософиня та поетеса докласичного періоду античної культури. Вона була першою жінкою-філософинею в західному світі. Донька тирана Клеобула з родоського міста Ліндоса. Клеобул входив до групи «семи грецьких мудреців», які внесли значний вклад у розвиток філософії, етики, законодавства та моралі. Донька Клеобула Евметида, нічим не поступалась своєму батьку, вони були першими, хто створювали загадки у Стародавній Греції. Евметида була представницею так званої «грайливої мудрості». Підтвердженням цього є те, що за класичної доби на її честь двома драматургами було написано комедії: «Клеобуліна» Кратина та «Клеобуліна» Алексіда, але на жаль жодна з цих праць не збереглась [1, с. 33-35]. На жаль, жодна з цих праць не збереглась, але є декілька фрагментів написаних гекзаметрами у тексті Аристотеля. Наприклад у «Поетиці» є вислів: Я бачив особу, яка за допомогою вогню приклеювала мідь до людини, яка належить Клеобуліні. Аристотель згадує її коли роздумує над тим якою повинна бути мова. Окрім Аристотеля Евметиду згадували ще Плутарх, Діоген Лаертський, Деметрій Фалернський й Афінея. Останній зауважує, що в античності у такого автора як Діотім Олімпійський був цілий збірник її загадок який не зберігся до наших днів [1, с. 35-36].

Щодо мислительок піфагорійської школи, то однією з них була Есара Луканська, народжена в Луканії, одній з областей де перебували піфагорійці

після смерті Піфагора, вважається однією з найбільш знакових філософій пізнього класичного піфагорейства. Згідно з гіпотезою М. Планта, була донькою Піфагора, оскільки за деякими джерелами згадується її можливе справжнє ім'я Ареса. Щодо результатів її мислення, то вона написала працю «Про людську природу», в якій зазначає, що людина повинна прагнути до вивчення своєї душі, оскільки тільки так ми можемо зрозуміти філософські основи природного закону та моралі [1, с. 45]. Есара також додає: «Будучи потрібною, душа організовується відповідно до потрібних функцій: те, що впливає на судження і продуктивність [розум], те, що впливає на силу і здатність [високий дух], і те, що впливає на любов і доброту [бажання]» [4, с. 253].

Перша філософія у піфагорейській школі, одна з найвідоміших піфагорейок Феано (Теано) Кротонська, або Феано Фурійська походила за однією з версій з м. Фурії (область Луканія на півдні Італії), за іншою версією з м. Кротон, була дружиною Піфагора з яким виховували спільно четверо дітей – Мія, Дамо, Арігнота і син Телавг. Феано є авторкою таких праць: «Піфагорейські апофтегми», «Настанови жінкам», «Про чесноти», «Філософська схолія», «Життя Піфагора», «Теорія чисел» та «Листи». З вище перелічених праць не збереглась жодна, крім окремих фрагментів і листів невідомого авторства. Окрім філософії Феано займалася астрономією, математикою, фізикою та медициною; велику увагу приділяла концепції «доброї жінки»; була порадицею з «жіночих» питань та наголошувала на моральності жінки та її відношення до чоловіка. Жінки старанно наслідували її. Як приклади апофегм написаних Феано: Климент Олександрійський, «Стромати»: «Піфагорейка Теано пише, що якщо душа не безсмертна, то тоді життя, справді, святе для лиходіїв, які вмирають, проживши своє життя настільки беззаконно». Тут Феано говорить про безсмертя душі та переселення згідно з їх попередньою долею, тобто людина яка жила безладно й аморально, могла відродитись розбещеним звіром.

«Феано сказала: Краще кататися на коні без повідка, аніж бути нерозумною жінкою» [1, с.56]. У цій анафегмі Феано має на увазі те, що жінці необхідно бути мудрою, на її думку душа не має статі тому жінка може бути такою ж раціональною як чоловік.

До кіренейської філософської школи належить ще одна філософія Арета Кіренська, яка була донькою Арістіна Кіренського, засновника цієї школи. Навчав її безпосередньо батько, який сам раніше був учнем Сократа. Батько дав Ареті хороше філософське виховання «давав чудові настанови, привчаючи її зневажати будь-яку надмінність» [1, с.76]. Арета написала близько сорока книг, навчила сто десять філософів, також серед її учнів був її син Арістип Молодший, якого назвали потім «метродидакт», тобто «учень матері». Навчала вона натуральної та моральної філософії у Аттиці. Представники Кіренської школи вважали, що найважливішим завданням кожної людини був пошук щастя. Критерієм моральності був досвід гедонізму і ранні кіренейки разом з Аретою пропагували його [1, с. 92-93].

Щодо мислительок платонівської Академії, то матір'ю Платона та за сумісництвом філософінею була Періктіона. Походила із заможної афінської

родини та мала серед прямих предків відомих політиків. Приблизно у 432 р. до н. е. вона одружилась з Арістоном, який також походив зі знатної родини.

У подружжя народилось четверо дітей: сини Адімант, Главкон і Платон та донька Потоне. Згодом, син Потоне став наступником Платона на посаді глави Платонівської академії. Нажаль, після народження Платона, чоловік Періктіони Арістон помер і вона змушена була одружитись на своєму дядькові, оскільки в Афінах діяв закон, який забороняв правову незалежність жінок. У них народився ще один син, якого назвали Антіфоном.

Щодо її філософських трактатів, то їй приписували дві роботи: «Про жіночу гармонію» і «Про мудрість». На думку дослідників, ім'я автора є псевдонімом. У праці «Про жіночу гармонію» розглядаються обов'язки жінки перед чоловіком та її шлюбом. Авторка трактату дає реалістичну оцінку того, як жінка, зіткнувшись з тим фактом, що її свобода дій обмежена суспільством, може виконати свій обов'язок. У праці «Про мудрість» пропонується філософське визначення мудрості. Періктіона в цьому трактаті рекомендує займатись філософією як чоловікам так і жінкам, тому, що вона наближає людей до божественного [6, с. 167].

Разом із напрямками елліністичної школи була така особлива течія як друга софістика. Можна виокремити таку діячку як Юлію Домну. Вона сприяла проникненню східної філософії до Риму. За легендою, імператор Септимій цікавився астрологією і ознайомлюючись з гороскопами наречених шукав собі супутницю життя. Одного разу він дізнався, що в Сирії є дівчина, в гороскопі якої зазначається, що вона з'єднається з царем. Він знайшов цю дівчину та одружився на ній. Цю дівчину звали Юлія Домна, завдяки підтримці якої був організований філософський гурток при дворі імператора. До цього гуртка входили: імператор Галлієн, правознавці Папініан і Ульпіан, автор «Бенкету софістів» Афіней Навкратійський, лікар і філософ Гален та інші. У гуртку найбільше вивчали роботи піфагорійців, але стоїків та епікурейців також не оминали. Також цікавилися роботами Аристотеля та Платона [7, с. 85].

Завдяки Юлії було очищено ім'я Аполлонія Тіанського. Їй потрапили до рук записки Даміда з Ніневії, друга Аполонія Тіанського. Юлія попросила софіста Флавія Філострата написати книгу «Життя Аполлонія Тіанського», яка усунула погані чутки про нього. Завдяки їй Філострат написав ще один твір під назвою: «Життєписи софістів».

Сама Юлія Домна не написала жодної праці, але вона зробила великий внесок у розвиток філософії та культури того часу [1, с. 140-141].

Отже, філософинь в античні часи насправді була величезна кількість. Проте, часто про них майже не згадують, як про тих, хто зробив свій внесок у філософію. Жінки-філософині були наявні майже в усіх філософських школах крім скептицизму. Також зазвичай мислительки належали до тієї самої школи, до якої були причетні кровні родичі. Варто зазначити, що багато творів філософинь було знищено та втрачено протягом століть. Можливо, існували такі мислительки про яких ми ніколи не дізнаємось.

Список використаних джерел та літератури:

1. Туренко В. Е. Жінки в античній філософії: постаті, праці, концепції: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 236 с.
2. Волощук О. Жінки в науці стереотипи та реальність. URL: <https://law.chnu.edu.ua/zhinky-v-nautsi-stereotypy-ta-realnist/>
3. Андрусак І. П. Жінки-філософині, Аристотель та місце жінок у науці. URL: <https://ena.lpnu.ua/bitstreams/f9e3e92b-138f-4dfb-bdd9-ff7b7aa8a660/download>
4. Феано Кротонська, Мія Кротонська, Меліса, Фінтіс Спартанська, Есара Луканська, Птолемея Кіренська. Мислительки піфагорійської школи про виховання і людську природу. *Філософія освіти*. 2021. №27(1). с. 239-260.
5. Івченко Ю. В. Роль жінки в історії античної філософії. *Наук. вісн. Ужгород. нац. унів. Вип.29. Част.2. Т.1* с.12-14.
6. Mary Ellen Waithe A Histoty of Women Philosophers. Vol. 1. Ancient Women Philosophers 600 B.C – 500 A. D. Boston: Martinnus Nijhoff Publishers, 1987. 245 p.
7. Buxton R., Whiting L. The Philosopher Queens. Washington: Unbound, 2020. 216 p.

УДК 929:32](73)(092)

СІНЧУК Роксолана,
студентка групи Р1-В23

Науковий керівник:
к. політ. н., доцент ВІННІЧУК О.В.

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ КАМАЛИ ГАРРІС

Проаналізовано біографію та особливості професійного розвитку Камали Гарріс. Визначено тенденції впливу соціально-політичного життя в США на її професійні вподобання. Окреслено харизму, раціоналізм, наполегливість у формуванні політичного портрету першої жінки афро-американського походження на посаді віцепрезидентки США.

Ключові слова: Камала Гарріс, прокурор, віцепрезидентка, президентська кампанія, «Обама в жіночому образі».

Камала Гарріс стала першою в історії США жінкою-віцепрезидентом США, а також першою людиною афро-американського та азійсько-

американського походження на цій посаді. За час перебування на посаді Камала зробила чимало внесків у розвиток країни.

Камала Гарріс народилася 20 жовтня 1964 року в Окленді, штат Каліфорнія, у подружжі тамілки та ямайця. Її мати, Шаямала Гопалан – дослідниця раку молочної залози, яка іммігрувала до Сполучених Штатів з Мадраса (нині Ченнаї) у 1960 році. Її батько, Дональд Гарріс – професор економіки Стенфордського університету, який емігрував з Ямайки в 1961 році для вступу в аспірантуру з економіки в Каліфорнійському університеті в Берклі [1].

Незважаючи на це, Камалу Гарріс часто називають афро-американкою.

У 1990 році К. Гарріс склавши іспит, отримала можливість займатися адвокатською діяльністю. Так розпочався її кар'єрний шлях в прокуратурі округу Аламід в Окленді [3]. Новій працівниці доручили вести справи, пов'язані з сексуальними злочинами.

Згодом К. Гарріс змінила місце роботи на офіс окружного прокурора Сан-Франциско. Вона зосередилася на боротьбі з підлітковою проституцією. За її розпорядженням правоохоронні органи стали розглядати неповнолітніх проститутток як жертв злочинів, а не як їх винуватців. Тому затриманих замість тюрми відправляли в реабілітаційні центри [4].

2004 року як окружний прокурор, К. Гарріс розпочала ініціативу «Знову на шляху» – програму повернення в суспільство осіб, що відбули покарання. Учасники ініціативи (ненасильницькі правопорушники, засуджені вперше, чий злочини не пов'язані зі зброєю або бандами) визнають себе винними в обмін на відстрочку покарання і регулярне звітування перед суддею упродовж одного року. Учасникам, які змогли отримати атестат, підтримувати стабільну роботу, ходити на уроки батьківства і здати тести на наркотики, очищувалась історія правопорушень. Протягом восьми років реалізації програми майже 300 випускників отримали можливість розпочати життєву історію з чистого аркушу. Згодом було ухвалено закон місцевого штату, який заохочував інші округи розпочати програми подібної моделі. Законопроект погодив та підписав Арнольд Шварценеггер. Програма зазнала також критики, оскільки спочатку вона включала нелегальних іммігрантів, зокрема один з них, А. Ізагвайр, пізніше був заарештований за напад. Віце-президентка визнала, що включати в програму осіб, які не мають права працювати в США, було помилкою, і згодом модифікувала програму, щоб виключити тих, хто не може легально працювати в Сполучених Штатах [2].

2004 року Національна міська ліга назвала віцепрезиденту «Владною жінкою». 2005 року вона отримала премію Тургуда Маршалла від Національної асоціації чорношкірих прокурорів [7].

На посаді прокурорки в Камали були суперечки і з поліцейськими, і з правозахисниками. З 2003 по 2006 роки кількість обвинувачувальних вироків у Сан-Франциско зросла з 52% до 67%. Активісти й досі вважають, що головною причиною цього була занадто жорстка позиція К. Гарріс.

2008 року К. Гарріс називали однією з найвпливовіших жінок США, які могли би претендувати на пост президента США.

2009 року було обліковано роботу Камали Smart on Crime: A Career Prosecutor's Plan to Make Us Safer («Розумний підхід до злочинності: Кар'єрний план прокурора з підвищення безпеки») [1]. У книзі вона пропагувала свою ініціативу «Знову на шляху» і виступала за «розумніший підхід до боротьби з ненасильницькими злочинами», наголошуючи на запобіганні злочинності, попередженні прогулів, лікуванні посттравматичного стресового розладу у дітей. Книга торкається ряду «міфів» про систему кримінальної юстиції та містить пропозиції щодо зменшення та запобігання злочинності. К. Гарріс визнана журналом Los Angeles Daily Journal однією зі 100 найкращих юристів Каліфорнії і була членкинею правління Асоціації окружних прокурорів Каліфорнії і віце-президентом Національної асоціації окружних прокурорів [5].

Як окружний прокурор Сан-Франциско, Гарріс створила спеціальну групу розслідування злочинів на ґрунті ненависті, яка зокрема займалася злочинами на ґрунті ненависті проти ЛГБТ-дітей та підлітків у школах. Вона скликала національну конференцію для боротьби з «гей-трансгендерною панікою», якою пояснюють насильницькі злочини на ґрунті ненависті. К. Гарріс підтримувала одностатеві шлюби в Каліфорнії [6].

Ще у 2004 році К. Гарріс першою з посадовців у Каліфорнії публічно підтримала Барака Обаму, який висунув свою кандидатуру на посаду сенатора.

У 2013 році з'явився запис приватної розмови, в якій Б. Обама назвав Камалу «найпривабливішим прокурором у країні». Тоді коментар сприйняли як сексистський. Таким чином, Б. Обама змушений був публічно вибачитися.

Пізніше у Вашингтоні говорили, що Б. Обама планує висунути кандидатуру К. Гарріс на посаду члена Верховного суду. Сама Камала заявляла, що така пропозиція її не цікавить.

Натомість вона вирішила поринути в політичне життя. У 2016 році виграла виборчу кампанію у Лоретти Санчез, конгресвумен із 20-річним стажем, і зайняла крісло сенаторки штату Каліфорнія.

На початку лютого 2017 року політикиня виступила проти призначення Трампом Бетсі Девос на посаду Міністра освіти і Джеффа Сешнса на посаду Генерального прокурора США. Дещо пізніше, у своєму першому виступі у сенаті, К. Гарріс критикувала імміграційну політику Д. Трампа. На початку березня вона закликала Генерального прокурора подати у відставку, після того, як стало відомо, що Сешнс двічі зустрічався з послом Росії в США Сергієм Кисляком. 14 березня К. Гарріс заявила, що скасування «Закону про доступне медичне обслуговування», що зробить охорону здоров'я радше «привілеєм», ніж «громадянським правом» [8].

Під час слухань про російське втручання у вибори 2016 року вона завалила тодішнього керівника міністерства юстиції шквалом запитань. Ті слухання транслювали провідні телеканали – бліде обличчя очільника Мін'юсту стало сенсацією.

Після трьох з половиною хвилин запитань від К. Гарріс він витер піт з чола і сказав: «Я не можу реагувати так швидко! Це мене нервує!».

7 червня 2017 року К. Гарріс привернула увагу ЗМІ своїми запитаннями до Рода Розенстайна, заступника Генерального прокурора, щодо ролі, яку він

зіграв у травневому звільненні Джеймса Комі, директора Федерального бюро правосуддя розслідувань. 13 червня вона ставила запитання Генеральному прокурору Джеффу Сешнсу на ту ж тему. На слуханнях у січні 2018 року К. Гарріс допитувала Міністра внутрішньої безпеки Кірстен Нільсен за надавання переваги норвезьким іммігрантам перед іншими.

На слуханні у квітні 2018 року К. Гарріс ставила запитання генеральному директору Facebook Марку Цукербергу у справі зловживання даними користувачів Facebook [9].

Восени 2019-го К. Гарріс оголосила про участь у президентській кампанії від Демократичної партії, обравши головним об'єктом своєї критики Джо Байдена.

У своїх виступах вона нагадувала про суперечливі заяви політика, зокрема про те, що саме Дж. Байден був противником програми темношкірих дітей з бідних кварталів у «білих» школах: «Я була однією з таких дівчат», – відзначала К. Гарріс.

Водночас вона постійно відмовлялася відповідати на запитання про свою професійну кар'єру і не висловлювалася про своє ставлення до пропозицій інших демократів щодо реформи правоохоронних органів.

У грудні 2019 року вона оголосила про зняття своєї кандидатури. Головною причиною, вважають аналітики, стали низькі рейтинги і недостатня кількість пожертв на кампанію.

У березні 2020 року К. Гарріс офіційно підтримала кандидатуру Джо Байдена. На той момент він вже став лідером перегонів серед демократів.

За словами К. Гарріс, саме Дж. Байден міг стати лідером, який об'єднає країну [10].

Камала Гарріс є символом значного прогресу та трансформації сучасної американської політики. Ставши першою жінкою віцепрезиденткою і першою людиною афро-американського та азійсько-американського походження на цій посаді, вона зламала стереотипи про репрезентацію різноманітних расових та етнічних груп у американській політиці. Своїми прогресивними діями, відданістю принципам та цінностям пані К. Гарріс довела, що не боїться викликів, а цілеспрямовано відповідає на них заради блага суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гарріс Камала. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/file/person/5079_garris_kamala.html (дата звернення: 11.02.2024).
2. Кандидатка у віцепрезидентки США Камала Гарріс: що про неї відомо. *Новини Здорової Людини*. URL: <https://nzl.theukrainians.org/kamala-garris.html> (дата звернення: 03.03.2024).
3. Белянінов К. Перша афроамериканка-віцепрезидентка США. Хто така Камала Гарріс? *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54859446> (дата звернення: 12.02.2024).

4. Поль І. Камала Харріс – політикиня з великим майбутнім. DW. 20.01.2021. *dw.com*. URL: <https://amp.dw.com/uk/kamala-kharris-khto-tsia-zhinka-yaka-stala-vitseprezydentkoiu-ssha/a-55545274> (дата звернення: 21.02.2024).
5. NV. «Вона уособлює майбутнє країни». Як творить історію Камала Гарріс – перша жінка на посаді віцепрезидента США. NV. URL: <https://nv.ua/ukr/amp/kamala-garris-biografiya-pershoji-zhinki-na-posadi-viceprezidenta-ssha-komanda-dzho-baydena-50105722.html> (дата звернення: 06.03.2024).
6. Васьків О., Ковальчук О. "США так само віддані Україні, як і завжди. Ця позиція не зміниться" – віцепрезидентка Гарріс. *Суспільне Новини*. URL: <https://suspilne.media/amp/605295-ssa-tak-samo-viddani-ukraini-ak-i-zavzdi-ca-pozicia-ne-zminitsa-viceprezidentka-garris/> (дата звернення: 06.03.2024).
7. Колдомасов А. Камала Гарріс: новаторка, яка не боїться труднощів. *Головна* | *СД* *Платформа*. URL: <https://sdplatform.org.ua/progleaders/harris> (дата звернення: 05.03.2024).
8. Голос Америки «Є лише план А» – віцепрезидентка США Камала Гарріс про ухвалення допомоги для України. *Голос Америки – Українською: незалежні новини, відео, аналітика*. URL: <https://www.holosameryky.com/amp/harris-pro-ukhvalennia-dopomohy-dlia-ukrajiny/7491785.html> (дата звернення: 22.02.2024).
9. Камала Гарріс – новини сьогодні, біографія, фото, відео, історія життя| OBOZ.UA. *OBOZREVATEL*. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/person/kamala-harris.htm> (дата звернення: 07.03.2024).
10. ZN.UA. Гарріс: США будуть працювати над забезпеченням України зброєю та ресурсами, яких вона потребує. *Останні новини України й світу. Лише достовірні новини політики, економіки, світу, культури й науки.* – *ZN.ua*. URL: <https://zn.ua/amp/usa/harris-ssha-budut-rabotat-nad-obespecheniem-ukrainy-vooruzheniem-i-resursami-v-kotorykh-ona-tak-nuzhdaetsja.html>

УДК 1(477)

СТОЦЬКА Дарина,
студентка групи IstP1-B22

Науковий керівник:
к. ф. н., доцент, СУЛЯТИЦЬКА Т.В.

ЛЮДИНА У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

У статті розглянуто погляди Григорія Сковороди щодо людини, проаналізовано думки мислителя про «сродну працю» та її вплив на життя особи. Висвітлено питання «філософії серця».

Ключові слова: Сковорода, людина, особа, життя, рівність, здібності, праця.

«Світ ловив мене та не спіймав» — безперечно один із найвідоміших висловів Григорія Савича Сковороди. Цей вираз говорить нам про особливості філософії видатного українського мислителя, вказує на те, що його роботи мали елементи новизни, зазначає «про світ, який не впіймав його як людину й мислителя» [3, с. 138]. Немовби розуми народного мудреця не підходили духу епохи, вирізнялися своїми змістом і суттю. Відразу виникає питання: що ж таке незвичне було у творах Сковороди, якщо вони не дуже то й сприймалися сучасниками? Справа в тому, що філософ спрямовував свою увагу на людину та висвітлював її значимість.

Перш за все, Григорій Сковорода не заперечував існуванню несхожості між людьми, що гармонійно поєднувалася з їхньою рівністю між собою. Він визнавав унікальність, різноманіття характерів, різницю в здібностях, темпераментах кожної особи, зокрема вважаючи ці відмінності одним із важливих рушійних факторів в розвитку суспільства загалом [5, с. 14]. Мислитель акцентував і на тому, що людина дуже вирізняється наявністю «духовного світу», котрий не можна побачити ані завдяки «об'єктивним спостереженням», ані «найновішими засобами сучасної техніки» [8, с. 6]. Надаючи вагомому значення питанням внутрішнього світу людини у своїх працях, філософ робив їх більш прогресивними й гуманістичними, зокрема такими, що ладні давати відповіді на питання сьогодення.

Розглядаючи «істинну людину» Григорій Сковорода на перше місце ставить її почуття, котрі пов'язані з серцем, розпізнавши яке можна пізнати людину [2, с. 204]. З цього поняття виходить значна частина його філософії, що пов'язана з людиною та особливостями її життя, праці й щастя. Він поєднує в серці «основи фізичного та духовного», роблячи його своєрідним центром свого вчення. Враховуючи, що для мислителя особа постає як «ключ до вирішення усіх проблем, до пояснення усіх загадок буття», то й серце її набуває вагомому значення, постає як засіб для дослідження людини [6, с. 118].

Григорій Сковорода говорить і про свободу індивіда, котра бере свій початок та реалізується в своєрідній боротьбі проти «зовнішнього тиску», зокрема через серце. Прислухаючись до «голосу серця», тобто тих прагнень і почуттів, що містяться у внутрішньому світі, людина показує свою унікальність не тільки у питаннях загального призначення та знаходження місця в житті, а й під час безпосередньої праці [8, с. 3-7]. Таким чином, філософ звертає увагу на те, що особа повинна зважати на власні бажання й прагнення, людина мусить дослухатися до своїх покликань, а не слів будь-кого іншого, а також, не зважати на інші несуттєві цінності. Крім того, він зауважує, що тільки при такій умові можна досягти щастя й гармонії в житті, адже «бути щасливим – це значить пізнати, знайти самого себе» [4, с. 13].

З огляду на такі висновки поняття «сродної праці» Сковороди трактується в «діяльності за покликанням» [5, с. 16]. На його думку, тільки таке заняття, що знаходить позитивний відгук зсереди, здатне надати людині сенсу в існуванні, допомогти у пошуках радості. Отже, він закликає займатися улюбленими справами, аби мати задоволення в житті. На підтвердження таких поглядів філософа є один із відомих його афоризмів, в котрому зазначено, що

«Зовсім мертва людська душа, позбавлена природної своєї справи, подібна до каламутної і смердючої води, що замкнена в темряві» [4, с. 14].

Разом із цим мислитель наголошує й на тому, що буде тоді, коли особа не звертає уваги на потреби свого внутрішнього світу, акцентує на негативному характері наслідків таких дій. Він зауважує, що «невластиве для людини заняття викликає невдоволення, зменшує жагу до життя» [1, с. 57]. Таким чином, ми можемо побачити, як Григорій Сковорода ще у XVIII столітті переймався питаннями, які не лише існують й донині, а мають досить поширений характер. Сьогодні чимало людей не можуть реалізуватися в житті, передусім через небажання дослухатися до «голосу серця», чи неспроможності віднайти власне покликання, яке могло б вести по життю. Ця людина не має жаги до буття, не прагне до будь-якої праці, що змушує себе виконувати та часто не має сил на виконання різноманітних справ. Таке існування обтяжує, не дає щастя чи спокою. Підтвердженням цьому слугує наступний вислів філософа: «Без бажання все важке, навіть найлегше» [4, с. 13].

Крім того, Григорій Сковорода бачить необхідність в тому, щоб людина через самопізнання особисто обирала й проходила свій шлях. Важливим при цьому виступає й безпосереднє «переживання» людиною своїх емоцій, котрі й утворюються внаслідок чи під час діяльності [1, с. 54]. На додачу він звертає увагу на так звані чинники «формування людської душі», зокрема почуття віри, надії й любові. Вони фактично формують щастя в житті та допомагають долати труднощі. Натомість сум, страх, нудьга й туга такого ефекту не дають. Філософ наголошує на їхньому негативному характері та згубних впливах на «здоров'я душі» [9, с.176].

Таким чином, він знову говорить про ті важкі питання, з якими зіштовхується сучасне суспільство. Сковорода зважає на почуття людини, вказує який вагомий внесок вони роблять у питаннях успішної самореалізації в житті. Непрямим текстом він зазначає і про жахливі наслідки депресії для особи. Такі переконання можна прогледіти і в наступному афоризмі мислителя: «Найгірша хвороба – хворіти духом» [4, с. 14].

Разом із цим, філософ розглядає способи пізнання людиною себе, а одним із найцікавіших постає діалог, як внутрішній, тобто «особистості з самим собою», так і зовнішній «у вигляді бесіди, диспуту, суперечки, діатриби, розмови» [7, с. 67]. У Сковороди вони хоч і носять різний характер, однак завдання мають однакове, а саме – рефлексію. Він стверджує, що за допомогою діалогу особа здатна краще осмислити не тільки свій внутрішній світ, а й вирішити певну проблему. Зокрема, зважає на можливість «пізнати спорідненість у самому собі можна разом з іншими людьми», котру сучасні дослідники порівнюють з сократівським методом спілкування. Вона ж полягає передусім не в тому, щоб детально описати людині способи вирішення питання, а делікатній допомозі за допомогою розмови, із застосуванням процесів мислення у цьому процесі [7, с. 68]. Таким чином, філософ спонукає особу власними зусиллями сприяти не тільки виходу зі складної ситуації, а й пошуку сенсу в житті. Він показує необхідність самопізнання як складової

саморозвитку, які в сукупності допомагають людині гідно працювати відповідно до свого покликання, що диктує серце.

У підсумку варто зазначити, що Григорій Сковорода, як видатний український мислитель, зробив чималий внесок у розвиток філософії, в його творах помітні риси гуманістичного напрямку, ознаки людиноцентризму та роздуми щодо особливостей внутрішнього світу особи. Він зазначає про індивідуальність кожного не тільки у характері й темпераменті, а й в питаннях вибору власного покликання. Розвиваючи свою «філософію серця» Сковорода акцентував на значимості людських почуттів, а також вказував на їхні позитивні чи негативні наслідки в сфері праці та власне, житті особи. Його роздуми також безперечно мали вплив на сучасників, проте не можна оминати й того, що вони є актуальними й сьогодні. Таким чином, ми можемо стверджувати, що його філософія не втрачає своєї значущості протягом століть, а самого Григорія Сковороду світ хоч і ловив, проте досі не спіймав.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білецька В.В. «Філософія серця» Г. Сковороди у філософських рефлексіях І. Мірчука. *Філософські обрії*, №36, 2016р., 51-60 С. URL: <http://surl.li/rlfgm> (дата звернення: 27.02.2024).
2. Грибовська М. Вчення про «істинну людину» Григорія Сковороди як філософська підґрунтя елітарності. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*, випуск 18, 2016 р., 202-210 С. URL: <http://surl.li/rlfhh> (дата звернення: 27.02.2024).
3. Григорій Сковорода у сучасному багатомірітному світі : збірник тез VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 16 листопада 2022 р.) / Львів : ЛНУ ім. Івана Франка; за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника ; відп. за вип. В. М. Качмар, Л. В. Рижак, Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець., 2022 р., 316 с. URL: <http://surl.li/enxky> (дата звернення: 27.02.2024).
4. Григорій Сковорода: філософія життя і творчості «українського Сократа» : науково-допоміжний бібліографічний покажчик / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, наук. б-ка ; уклад. Т. І. Неудачина ; відп. ред. О. Г. Коробкіна; 2019 р., 128 с. URL: <http://surl.li/aylwg> (дата звернення: 27.02.2024).
5. Гуманістичні ідеали в метафілософії Григорія Сковороди / Вощенко В.Ю. та ін. «Сучасні рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів Григорія Сковороди». Полтава: НУ ПП ім. Ю. Кондратюка, 2022 р., 11-18 С. URL: <http://surl.li/rlfgu> (дата звернення: 27.02.2024).
6. Дічек Н.П. Людина і смисл її життя у творчості Г. Сковороди. *Український педагогічний журнал*, №3, 2022 р., 116-126 С. URL: <http://surl.li/rlfhg> (дата звернення: 27.02.2024).
7. Єрмоленко А.М. Практична філософія Григорія Сковороди і сучасність: до 300-річчя від дня народження. *Вісник НАН України*, №2, 2023 р., 62-74 С. URL: <http://surl.li/rlfig> (дата звернення: 27.02.2024).

8. Кремень В.Г. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму. *Вісник НАПН України*, том 4, №2, 2022 р. URL: <http://surl.li/rlfiq> (дата звернення: 27.02.2024).

9. Філософія: навч. посіб. / І.Ф. Надольний та ін.. Київ: Вікар, 1997 р., 584 с. URL: <http://surl.li/rlffz> (дата звернення: 27.02.2024).

УДК 32:004.89

**Черватюк Юля,
Смотриковський Леонід,**
студенти групи КН1-В22
Науковий керівник:
к. філос. н., доцент ПЛАХТІЙ М.П.

ЗАГРОЗА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: РЕАЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ЧИ ХУДОЖНЯ ВИГАДКА

Розглянуто питання загрози для людства у разі використання штучного інтелекту. Враховуючи три стадії розвитку штучного інтелекту за Капланом та Хенлайном, слід прогнозувати в короткостроковій перспективі заміну людей на штучний інтелект у деяких сферах, що негативно вплине на економіку та мільйони людей. Ще більш значні загрози виникнуть при його використанні у довгостроковій перспективі. Саме тому встановлення регулювання штучного інтелекту міжнародними організаціями та урядами країн, а також заборона використання його у політичних кампаніях та в оборонному секторі, має стати пріоритетною задачею у сфері технологій сьогодні.

Ключові слова: *штучний інтелект, загроза використання штучного інтелекту, стадії розвитку штучного інтелекту.*

Увесь час свого існування людина створювала речі задля спрощення та пришвидшення виконання певних дій. Таких прикладів безліч: знаряддя праці у сільському господарстві, колесо, порох, годинник та інші речі, без яких життя сьогодні важко уявити. Усі ці пристрої мали на меті полегшити фізичну працю або ж створити додатковий комфорт, але у ХХ столітті люди створюють пристрій, який має на меті об'єктивізувати або навіть повністю замінити розумову працю людини. Так з'явився комп'ютер – головний винахід ХХ століття.

Із винайденням та поширенням персональних комп'ютерів у 1970-х, які в порівнянні з найпершими комп'ютерами, розмірами з кімнату, є дуже компактним та багатофункціональними, люди починають міркувати про майбутнє, у якому комп'ютери зможуть не тільки виконувати команди прописані людьми, а й працювати лише на основі однієї програми та самовдосконалюватися. Мова йде про штучний інтелект (ШІ), який би зміг навчатися, «мислити» та видавати інформацію на основі аналізу подібно до людського мозку.

Думки про майбутній розвиток ШІ наприкінці ХХ століття найяскравіше були виражені у поп-культурі, а особливо у кінематографі. Режисер Джордж

Лукас у своїй серії фільмів «Зоряні війни» показав розумних роботів – дроїдів, які можна було по різному запрограмувати, тому вони виконували різну роботу, а також деякі були на стороні повстанців, тобто добра, а інші на стороні імперії, тобто зла. А режисер Джеймс Кемерон припустив, що б могло статися, якби створений штучний інтелект під назвою «Скайнет» хотів би знищити людство. Також, термінатор – робот-убивця, якого зіграв Арнольд Шварцнегер, повертається у минуле саме з 2029 року, коли відбувається війна між машинами та людьми. Ще ШІ був представлений як загроза людству у серії фільмів «Матриця», де реальність – це віртуальний світ створений ШІ для контролю людства, а група повстанців хоче визволити світ від віртуального рабства. У зв'язку із цим, постає питання: чи може штучний інтелект стати загрозою для людства у реальному світі, а не лише на телеекранах?

Думки вчених та футурологів у цьому питанні відрізняються, але про негативні наслідки розвитку ШІ з кожним роком все більше і більше говорять.

Британський фізик Стівен Гокінг у 2014 році зауважив: «Розвиток повноцінного штучного інтелекту може означати кінець людської раси» [3]. Та додав, що машина з таким рівнем інтелекту «могла б діяти самостійно та перепроєктувати себе» [3].

Мільярдер Ілон Маск, який був одним із засновників OpenAI та фінансує інші стартапи по розвитку ШІ, теж має певні побоювання щодо використання ШІ спричинені радикальністю екоактивістів: «Якщо ви починаєте думати, що люди погані, то природний висновок з цього – люди повинні вимерти... Якщо ШІ буде запрограмований прихильниками екологічних рухів, його корисною функцією буде вимирання людства...» [2]. Іронічно, що головною новиною 27 грудня 2023 року у світі технологій став напад робота на людину на заводі автомобільної компанії Тесла, якою володіє Маск.

У травні 2023 року генеральний директор OpenAI та розробник чат-бота ChatGPT Сем Альтман дав свідчення перед комітетом Сенату про можливості та недоліки нової технології, наголосивши на необхідності створення агентства для ліцензування компаній, що займаються розробкою ШІ. Також він висловив кілька пропозицій щодо того, як нове відомство могло б регулювати галузь, зокрема, йдеться про видачу і відкликання дозволів для таких компаній. Гендиректор OpenAI Сем Альтман також визнав вплив, який штучний інтелект може мати на економіку, зокрема ймовірність того, що ця технологія може замінити робочі місця, що призведе до скорочень у певних галузях. «Це вплине на робочі місця. Ми намагаємося це чітко висловити» [1].

Таким чином, найбільшою загрозою для людей може стати заміна людей на ШІ у деяких галузях. Це вигідно для компаній, адже зменшить витрати на працівників, а отже збільшить прибутки, але зашкодить економіці, адже збільшиться кількість безробітних та зменшиться кількість податків сплачених у бюджет держави. Також ШІ абсолютно виключить людський фактор під час робочого процесу. З одного боку – це плюс, тому що ШІ є абсолютно раціональним, бо працює за алгоритмами, може працювати 24 години на добу, може обробляти гігантські об'єми інформації та видавати відповіді за секунди. З іншого – він не має моральних меж. Навіть навчаючи ШІ, що добре і що погано,

він буде працювати за цими параметрами, які з часом можуть змінитися або ж дія за цими параметрами без прив'язки їх до моралі, якої у ШІ немає, може принести збитки компанії або ж зашкодити людині. З абсолютної раціональності ШІ впливає проблема, приклад якої навів Ілон Маск, а саме – загроза всьому людству.

Варто зауважити, що існує три стадії розвитку штучного інтелекту за Капланом та Хенлайном.

Перша стадія – це штучний вузький інтелект (ШВІ) – також відомий як вузький ШІ – зосереджується на одному завданні й виконує повторювану роботу в межах заданого діапазону функцій. Зазвичай він вивчає велику кількість даних, наприклад з інтернету, але лише в певній області, на яку його запрограмували.

Друга стадія – це штучний загальний інтелект, який стане реальністю, коли машина зможе виконувати будь-яке інтелектуальне завдання, яке може виконувати людина.

Третя стадія – це штучний суперінтелект, який буде вищим за людський розум. Філософ Оксфордського університету та експерт зі штучного інтелекту Нік Бостром визначає суперінтелект як інтелект, який «значно перевершує найкращий людський мозок практично в усіх сферах, включно з науковою творчістю, загальним розумом і соціальними навичками» [3].

На сьогодні ми знаходимося на першій стадії та з кожним днем стаємо все ближче і ближче до другої стадії, після досягнення якої буде перехід на третю, яка може нести найбільшу загрозу для існування людства.

Припустимо, що слова Ілона Маска стали реальністю і з'явився ШІ, який запрограмований на вирішення глобальних екологічних проблем, або ж просто ШІ, який дуже наполегливо виконує поставлені завдання, одне з яких вирішення глобальних екологічних проблем. Перше, що він зробить – це знайде джерело проблем, тобто визначить, що в усьому винні люди. Далі за алгоритмом він має зменшити вплив джерела (якщо ШІ розуміє, що знищення людства – це погано) або знищити джерело проблем (якщо ШІ не розуміє, що знищення людства – це погано). За першого варіанту він спробує спонукати людей до зменшення негативного впливу на екологію через мережу Інтернет, але з часом після розуміння, що його заходи не вирішать проблему, може вдаватися до другого варіанту. Можливо, він не буде одразу вирішувати проблему радикально, а спробує забрати «інструменти» забруднення. Спочатку через доступ до Інтернету він навчиться писати комп'ютерні віруси та знаходити вразливі місця в операційних системах. Потім за допомогою того ж Інтернету почне розповсюджувати шкідливе програмне забезпечення по усьому, що може забруднювати і має управління через комп'ютер, який має доступ до Інтернету. Припинять роботу безліч заводів, електростанцій, перестануть їхати більшість нових автомобілів. І це лише те, що першим прийде на думку. Також можливе вимкнення систем навігації, які використовуються у літаках та кораблях. З часом люди замінять комп'ютери та обмежать їх доступ до Інтернету та можливо інтегрують нові системи навігації подібні до тих, що використовуються в оборонному секторі. І ось тоді ШІ зрозуміє, що потрібно

знищувати «джерело». Він буде мати для цього всі ресурси. Доступ до Інтернету забезпечить можливість проникнення у банківські системи, а це можливість наймати людей через той же Інтернет для виконання різної незаконної роботи (створення та доставка вибухівки, вчинення терактів, початок локальних конфліктів за допомогою приватних військових компаній), та контроль засобів масової інформації і створення неправдивої візуальної інформації засобами нейромереж, а це – загострення політичної ситуації між державами та можливість шантажу політиків. Він зможе розпочинати війни між державами та всередині їх, влаштовувати теракти та навіть зробити людство своїми рабами, контролюючи думки як у романі «1984» Джорджа Орвелла. І все це задля збереження екології.

Хоча ШІ може діяти так само і виконувати всі наведені вище дії без запиту про вирішення екологічних проблем, а через інші запити, які можуть бути пов'язані з людським існуванням, або через власні висновки чи бажання. Наприклад, на запит про завершення всіх війн та унеможливлення появи нових, він може ускладнити або зробити неможливим виробництво зброї, а потім встановити контроль над всіма державами, які мають ядерну зброю, за допомогою методів, наведених вище. Контроль над цими державами надає можливість диктувати умови іншим державам і в разі нападу однієї країни на іншу може знищити одну з них.

Єдине, що може завадити статися схожому на сценарій описаний вище при існування такого ШІ – це людський ірраціоналізм. Адже людина – це не машина, яка працює за алгоритмами та завжди притримується законів логіки і правил. Тому прорахувати дії людини на 100% неможливо, а при населенні Землі близько 8 мільярдів осіб вірогідність того, що якась дія унеможливить виконання певної стадії сценарію, дуже висока.

Спираючись на всі наведені вище твердження, можна впевнено сказати, що відповідь на питання: «Чи загрожує людству штучний інтелект?», однозначна: «Так». У короткостроковій перспективі це заміна людей на ШІ у деяких сферах, що негативно вплине на економіку та сотні тисяч або навіть і мільйони людей. В довгостроковій – це розвиток штучного суперінтелекту і як наслідок створення зброї більш смертельної за ядерну бомбу.

Саме тому встановлення регулювання штучного інтелекту міжнародними організаціями та урядами країн, а також заборона використання його у політичних кампаніях та в оборонному секторі, має стати пріоритетною задачею у сфері технологій сьогодні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гендиректор OpenAI закликав Конгрес США до регулювання ШІ. URL: <https://suspilne.media/478531-gendirektor-openai-zaklikav-kongres-ssa-do-reguluvanna-si/> (дата звернення 16.01.2024).
2. Маск вважає, що штучний інтелект може призвести до вимирання людства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3781349-mask-vvazae->

- [so-stucnij-intelekt-moze-prizvesti-do-vimiranna-ludstva.html](https://www.bbc.com/ukrainian/features-65728291) (дата звернення 16.01.2024).
3. Три стадії штучного інтелекту: чи може він знищити людство? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-65728291> (дата звернення 15.01.2024).
4. A.I. Poses 'Risk of Extinction,' Industry Leaders Warn. URL: <https://www.nytimes.com/2023/05/30/technology/ai-threat-warning.html> (дата звернення 15.01.2024).
5. David Ostroff. AI IN POPULAR CULTURE. URL: <https://ufl.pb.unizin.org/artificialintelligence/chapter/ai-in-popular-culture/> (дата звернення 14.01.2024).
6. King Charles: Tackle AI risks with urgency and unity. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-67172229> (дата звернення 16.01.2024).
7. Kaplan A., Haenlein M. Siri, Siri in my Hand, who's the Fairest in the Land? On the Interpretations, Illustrations and Implications of Artificial Intelligence. *Business Horizons*. 2019. № 62. P. 15-25.
8. Stephen Hawking warns artificial intelligence could end mankind. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-30290540> (дата звернення 16.01.2024).
9. Tesla robot ATTACKS an engineer at company's Texas factory during violent malfunction - leaving 'trail of blood' and forcing workers to hit emergency shutdown button. URL: <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-12869629/Tesla-robot-ATTACKS-engineer-companys-Texas-factory-violent-malfunction-leaving-trail-blood-forcing-workers-hit-emergency-shutdown-button.html> (дата звернення 16.01.2024).

Розділ 2. ЛЮБОМУДРІЄ (ЕСЕ)

Августінова Ангеліна,
студентка групи ІstP1-В23
Науковий керівник:
к. філол. н., старший викладач
Шевчук З.С.

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ (з 24 лютого 2022 року)

Україна, як багатонаціональна країна, завжди була місцем, де мовні питання відігравали важливу роль у суспільному житті. Проте під час

повномасштабної війни, яка триває на сході країни, мовна політика стала одним з ключових аспектів національної безпеки.

Питання статусу державної мови в Україні є особливо актуальним. Дискусії точаться на державному рівні з часів незалежності нашої держави. Незважаючи на прийняття Конституції України 28 червня 1996 р., а особливо ст.10: «Державною мовою України є українська». Мова забезпечує всебічний культурний, науковий розвиток нації. Вона повинна обслуговувати народ у всіх сферах життєдіяльності на території країни.

Мовна політика – це система заходів (політичних, юридичних, адміністративних) спрямованих на регулювання мовних відносин в державі, зміну чи збереження мовної ситуації в державі.

Мова – це наша ідентичність, її розвиток, утвердження є основним нашим завданням. Державна мовна політика має унеможливити перетворення України із суверенної національної держави у денаціоналізований простір.

Берегти і захищати мову – наш обов'язок. Адже на державному рівні не можуть звучати слова «какая різниця». До 24 лютого 2022 р. чужу мову можна було почути всюди: із вітрин магазинів, телевізорів, на національному рівні. Чомусь історично сформувався, що розмовляти українською мовою соромно. Ці всі думки склалися впродовж століття. На жаль, нам не поталанило з хорошими сусідами і тому постійно страждаємо і мусимо доводити, боронити свою ідентичність та незалежність. Мова є найвизначнішою ознакою самобутньої нації. Історія встановлення й розвитку нашої мови – це історія утисків та заборон. Варто згадати хоча б Валуєвський циркуляр 1863 року, аби зрозуміти, наскільки ми страждали від наших сусідів; тай багато інших трагічних прикладів.

Уряд України активно впроваджує заходи з підтримки української мови та культури. Зокрема, прийнято закони, які стимулюють використання української мови у всіх сферах життя країни. Також проводяться різноманітні заходи з популяризації української мови серед населення.

На мою думку, в період повномасштабної війни потрібно беззаперечно займатися мовним питанням і демонструвати на сучасних подіях, чому це так важливо. Мовна політика в Україні в період війни стала не лише інструментом національної єдності, але й важливим чинником національної безпеки.

Баженов Максим,
студентка групи IstA1-B23

Науковий керівник:
к. філол. н., старший викладач Шевчук З.С.

СУЧАСНА МОВНА ПОЛІТИКА: СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

Питання мовної політики виникає практично з моменту проголошення незалежності України.

За радянських часів, під впливом росії, українську мову намагались поступово русифікувати та витіснити, замінивши її російською, тим самим

підірвавши нашу ідентичність та асимілювавши наш народ. І лише практично перед появою нашої держави на світовій мапі, почалося національне культурне відродження українського народу та української мови як одного з її атрибутів. Так, 28 жовтня 1989 р., було конституційно закріплено державний статус української, а 12 лютого 1991 р. прийняли Державну програму розвитку української мови та інших національних мов. І хоча ще до проголошення незалежності Конституція закріпила за українською статус державної мови, проте в подальшому багато громадян продовжили спілкуватись російською в повсякденному житті, нею говорили високопосадовці, викладали в школах, виходило багато російськомовних видань, а прийнята Державна програма внаслідок неналежного до неї ставлення була нереалізована.

Повноцінної актуальності питання мовної політики набуло після Революції Гідності та з початком збройної агресії росії на сході країни в 2014 році. У цей час в українців пробуджується інтерес до своєї ідентичності, оскільки було важливо зберегти її та довести свою культурну відмінність від росіян, і рідна мова постала як один з найважливіших атрибутів нашої нації, що цьому прямо сприяв. Проте частина українців лишалась нейтрально налаштованою до мовного питання, оскільки як такої альтернативи російським інформаційним та розважальним джерелам держава в повному обсязі запропонувати не могла через нестачу фінансів.

Із початком повномасштабного вторгнення в Україну проблема мови вийшла на свій новий щабель. У громадській спільності українців почала панувати ненависть до росії та її атрибутів, зокрема й до мови агресора. Поступово, частина російськомовних громадян нашої країни почали виводити з ужитку російську мову, що асоціювалась з російськими окупантами пришленими на українську землю, а також стала символом асиміляції нашого народу та втрати нашої державності. Цьому переходу сприяло й збільшення україномовного інформаційного простору як наслідку інтенсивного поширення української мови в різних сферах людського життя наших громадян. Крім того, питання мови, якою спілкувались українці, на початку війни постало як один з приводів її початку, оскільки одним із аргументів введення російських військ в Україну був «захист російськомовного населення, що притіснялось». На цьому тлі держава почала більше підтримувати український інформаційний простір та активніше спонукати людей до комунікації українською мовою. Проте, в країні все ж лишається велика частка людей, що спілкуються російською.

Загалом держава на початках не займалась питанням мовної політики, і повноцінно почала її підтримувати лише з початку збройної агресії у 2014 році. Набагато ширшого масштабу вона набула з початку повномасштабної війни, проте мовне питання лишається до кінця невирішеним та залишатиметься актуальним ще тривалий час.

БЛИК Анастасія,
студентка IstP1-B22 групи

Науковий керівник:
к. філос. н., доцент СУЛЯТИЦЬКА Т. В.

«БЛАГОСЛОВЕННІ ТІ, ЩО ЗАБУВАЮТЬ, БО ВОНИ НЕ ПАМ'ЯТАЮТЬ СВОЇХ ПОМИЛОК»

Ф.Ніцше

Часто ми віддаємо минулому досить велику лепту свого життя: переглядаємо фото, на яких є люди, з якими ми більше не побачимося, згадуємо моменти, приємні нашому серцю, однак і вони більше не повторяться, намагаємося змінити хід подій життя в своїй голові, вираховуючи момент, де ми пішли не туди, вчинили ту саму помилку. Однак чи потрібно «жити» минулим? Чи потрібно тримати в пам'яті помилки минулого? Чи краще їх відпустити, забути, умовно «стерти» із своєї пам'яті?

Забуття – це антитеза пам'яті, а помилка – антитеза успіху. Однак чому нам частіше згадуються ті неприємні моменти – помилки, ніж історії нашого успіху, правильних рішень? Часто ми занадто абсолютизуємо наші помилки, надаємо їм неймовірно великого значення в нашому житті, вважаємо, що нам зараз погано через те, що кілька днів, місяців, років назад ми вчинили не так. Однак помилки – це тільки можливість поліпшити наше життя, адже кожна помилка – це урок, з якого варто винести практичну навичку. Забуваючи помилки, ми забуваємо практичні навички комунікацій із людьми, адже найчастіше у взаємодії із соціум ми допускаємося помилок: боїмося зробити перший крок чи то робимо його занадто різко, чим відштовхуємо людину від себе.

На мою думку, ті, хто забувають лише тікають від реальності, намагаються викинути зі свого життя цілі епізоди спогадів, можливо, часом неприємних, але водночас і повчальних. Однак ті люди, які пам'ятають свої помилки, виносять з них уроки, намагаються не повертатися до них, аби щось виправити, є по-справжньому щасливими людьми, адже живуть не минулим, а теперішнім: діють тут і зараз.

Забуття – це не тільки антонім пам'яті, але й антитеза самому життю, адже пам'ятаючи, ми живемо, мислячи, ми живемо, згадуючи, про тих, кого з нами немає, ми теж даруємо їм життя. Не варто боятися однієї помилки, водночас варто боятися того, що у фінальному акорді свого життя, можна зрозуміти, що тікаючи весь час від помилок, ти сама зробила із свого життя помилку.

Даючи відповідь на риторичні запитання, поставлені у вступній частині есе, схилиюся до відповіді – «ні» на кожне з них. Оскільки не варто «жити» минулим, переглядаючи раз у раз, ніби улюблений кінофільм перед сном, свої помилки, не варто кожної ночі, лягаючи спати, шукати рішення в своїй голові. Разом із тим не варто й забувати їх, як наголошує філософ, адже як уже було зазначено вище: кожна помилка – це шанс вироблення практичної навички.

БОДНАР Юлія,

**«НІХТО НАМ НЕ ЗБУДУЄ ДЕРЖАВИ, КОЛИ МИ ЇЇ САМІ НЕ
ЗБУДУЄМО, І НІХТО З НАС НЕ ЗРОБИТЬ НАЦІЇ, КОЛИ МИ САМІ
НАЦІЄЮ НЕ СХОЧЕМО БУТИ»**

В'ячеслав Липинський

Україна – унікальна держава. Вона славиться на весь світ своєю природою, територією, культурними традиціями, комп'ютерними технологіями, родючими землями, архітектурними пам'ятками. Цей перелік можна продовжувати довго. Але найперше, що треба зазначити – це історія. Минуле України заворожує будь-кого. Воно має стільки подій, що жодна країна в світі не може стати нам конкурентом. Які тільки народи не хотіли нас підкорити! Зокрема, в нашому рідному місті були і поляки, і росіяни, і турки, вірмени, литовці, євреї. На наших українських землях постійно проливалася кров. Наші величні предки: князі, козаки, гетьмани, митці, розстріляне відродження, січові стрільці (і це тільки короткий перелік) боролися до останнього, бо боролися за незалежність української державності. Звичайно, не всі люди були патріотами, які могли віддати своє життя за Батьківщину. Були зрадники, були ті, що за гроші або владу продавали країну. Але більшість об'єднувалася заради спільної мети. Часто були якісь компроміси з агресорами, щоб хоч трохи виправити ситуацію.

Слова цього українського політичного діяча, історика В'ячеслава Липинського сьогодні дуже актуальні. В. Липинський вважав, що основна умова створення української державності – це єдність: релігійна, регіональна, політична, організаційна, національна. Історик стверджував, що тільки власна держава, збудована українською нацією на своїй етнографічній території, врятує її від економічного розпаду і кривавої анархії. Основна орієнтація В. Липинського – ніхто не збудує Української держави, якщо ми самі собі її не збудуємо, і ніхто за нас не зробить нації, якщо ми самі нацією не схочемо бути.

Наші предки домоглися незалежності України скрізь сотні років, море пролитої крові, тисячі репресованих та закатованих людей. Їхні жертви заради Батьківщини неоціненні.

Ми теж розуміємо, якою ціною зараз боремося за майбутнє України. Історія має властивість повторюватися. Українці знову проливають свою кров заради державності. Бо хто ж, як не ми зможемо відстояти її суверенність. Ми єдина нація, єдиний народ, що завжди буде стояти за рідну землю. Нас об'єднує патріотизм, гордість та незламність. Українці вистояли скрізь віки, було багато війн, революцій, протестів. Кожна з цих подій здавалася вже останньою для наших сусідів за кордоном. Але це був просто наступний етап до мирного, квітучого, впевненого майбутнього України. І я вірю, що

сьогоднішня війна – це етап, який ми пройдемо з гордістю. Бо немає ще такої патріотичної нації в світі, яка б стояла так мужньо і завзято за свій дім, за Україну.

БОДНАР Юлія,
студентка Р1-В23 групи

Науковий керівник:
к. філос. н., доцент СУЛЯТИЦЬКА Т. В.

**«ПРАВИЛЬНИМИ ФОРМАМИ ПРАВА Є ТІ, В ЯКИХ ПРАВИТЕЛЬ
ШКЛУЄТЬСЯ ПРО ДОБРОБУТ ЛЮДЕЙ, НЕПРАВИЛЬНИМИ – ДЕ
ПРАВИТЕЛІ ШКЛУЮТЬСЯ ЛИШЕ ПРО ВЛАСНІ БЛАГА»**

Арістотель

Історію зарубіжних політичних вчень неможливо уявити без такої важливої величної постаті, як Арістотель. Адже він є базисом, вченим, без якого люди, зокрема студенти не можуть досягнути політичну науку. Це дуже важлива особистість в світовій історії.

Арістотель – давньогрецький науковець-енциклопедист, філософ і логік, засновник класичної (формальної) логіки. На долю Арістотеля випала місія підбити підсумок досягнень науковців і філософів античної Греції і, узагальнивши їхню працю, передати наступним поколінням. Він був одним із найвизначніших енциклопедистів, відомих людству.

Його міркування були про біологію, фізику, етику, логіку, психологію, соціологію.

Але багато часу він приділив саме політології. Доказом цього є трактат про державу «Політика», що містить початки соціальної та політичної філософії, політології, а також теорії управління. У цьому трактаті та в інших його працях, Арістотель порушує тему населення, громадянства, влади та форм правління

Арістотель розглядає проблему громадянства. Громадянин – це учасник держави, тобто учасник суду присяжних і народних зборів. Арістотель відмовляв у громадянстві рабам, метекам (іноземцям), ремісникам, а в 7 книзі трактату – і селянам. За кількістю громадян у державі він розрізняв 3 «правильні» (тобто націлені на реалізацію суспільного блага) форми правління:

- Царська влада (монархія) – форма правління, за якої влада належить одному володареві, який отримує її у спадок, або ж до влади приходять обранець. Спотворенням царської влади є тиранія.

- Аристократія – форма правління, за якої верховна влада належить громадянам, які мають власність та беруть до уваги найвище благо держави. Спотворенням аристократії є олігархія (форма правління, за якої верховна влада належить громадянам, які мають власність та беруть до уваги вигоду заможних громадян).

- Політія – форма правління, коли заради суспільної користі править більшість. Заради загального блага. Як правило, в політії верховна влада зосереджена в руках воїнів, які озброюються за власний рахунок. Цю форму правління Арістотель вважає найкращою, оскільки «маса менш схильна до руйнування». Спотворенням політії є демократія (влада, яка бере до уваги не суспільне благо, а вигоду бідних, тобто жебраків). Політія, за Арістотелем, є своєрідним поєднанням олігархії і демократії, їхніх найкращих сторін, будучи вільною від недоліків і крайнощів двох останніх. Арістотель вважає політію найнадійнішою формою державного правління, оскільки «вважається, що при такому устрою здійснюється засада рівноправності». Всі інші форми, за його описом, мають відхилення від цієї «ідеальної» форми правління.

Він категоричний проти трьох форм: тиранія, демократія, олігархія. Адже тут переважають інтереси особистісного характеру. При демократії панує абсолютизація рівності, при олігархії – абсолютизація нерівності. Але все це призводить до зміни форм держави через порушення справедливості. Найкращою з-поміж усіх форм є політія, а з-поміж форм, що відхиляються – демократія.

Так, я погоджуюся з обраною цитатою, яка говорить про те, що «правильними формами правління є ті, в яких правитель піклується про добробут людей, неправильними – де правителі піклуються лише про власні блага». Адже це найголовніша заповідь щасливих громадян в розвиненій країні. Але, на мою суб'єктивну думку, тією правильною формою є саме демократія. Можливо тому, що ми живемо в 21 столітті, а не в 384 році до н. е. як Арістотель. І нам важко уявити політію в теперішніх реаліях.

У сучасному трактуванні «демократія» (народоправство) – політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ. Водночас управління державою здійснює народ, безпосередньо (пряма демократія), або через обраних представників (представницька демократія). Вона є інституціональною свободою. Та обов'язково враховує такі елементи: виборність органів влади, поділ державної влади на три гілки законодавчу, виконавчу та судову, підпорядкування меншості більшості, захист прав меншості, наявність політичних прав і свобод. Головним у цій формі правління є народ. І це найважливіше. Адже, як там би не було, який не був би правитель, люди, громадяни держави мають мати найбільше прав та сили здійснювати владу. Вони є пріоритетом для країни. Від них все залежить.

Справді, підтримуючи цитату, варто зазначити, що тиранія – це точно не про те, що правитель піклується про громадян.

Навіть говорячи про монархію, теж можна сказати, що часто очільники таких країн використовують різні погані методи заради того, щоб люди підкорялися йому. Часто монархи піклуються винятково про свої блага.

Отже, можна стверджувати: цитата Арістотеля є важливою, актуальною. Другий факт полягає в тому, що зараз більшість країн світу прагнуть до демократії. І саме ця форма правління відповідає вислову Арістотеля.

РОБИТИ КАР'ЄРУ – ЦЕ ВИПРОБОВУВАТИ СЕБЕ НА МІЦНІСТЬ

Напевно, для кожного з нас кар'єра – це один із найважливіших елементів успішного життя. Ще з дитинства ми задумуємось, ким хочемо стати в майбутньому, яку професію потрібно обрати, чи зможемо ми реалізувати всі свої плани. Із часом починаємо втілювати наші мрії в реальність, проте це потребує чималих зусиль.

Люди кажуть, що робити кар'єру – це випробовувати себе на міцність, і з цим твердженням важко не погодитись. По-перше, важливим кроком є обрання відповідної спеціальності. У цей період учні ще не зовсім упевнені у своїх силах та можливостях, тому з легкістю можуть запропонувати комусь іншому зробити такий вибір, що стане величезною помилкою в майбутньому.

По-друге, вже після отримання диплома багато хто починає шукати роботу за спеціальністю, але не у всіх ці пошуки завершуються вдало. Такий розклад подій впливає на психіку людини і її мотивацію, яка може знизитись, а може й взагалі зникнути.

По-третє, якщо ж ви вже працюєте на омріяному місці, вам потрібно звикнути до колективу, потоваришувати з колегами, увійти в курс справи, що вимагає від вас певних змін у сталому способі життя. Не кожен здатний адаптуватися до нових умов та «прогнути» себе заради бажаної професії.

Тож, якщо ви вже побудували успішно кар'єру, сміливо крокуєте в майбутнє і знаєте, що те, чого ви прагнули, вже у ваших руках, то вас можна привітати, адже цей «тест на міцність» ви пройшли і тепер можете бути впевненими у завтрашньому дні.

САРАХМАН Ельдар

студент Р1-B22z групи

Науковий керівник:

к. політ. н., доцент ВІННІЧУК О. В.

ПОЛІТИКА ЯК ПОКЛИКАННЯ ЧИ ПРОФЕСІЯ

Політика завжди була визначальною в соціокультурній системі координат будь-якого суспільства на його ранніх етапах. Вона завжди впливала на всі процеси всередині країни її внутрішній розвиток і на зовнішній - коли держави сформувалися в часі, подіях та власних кордонах. Політика завжди була невід'ємною частиною розвитку будь-якої особистості, суспільної одиниці. Так як саме в державі ми формуємось як повноцінний член суспільства з повним набором етичних і культурних рис.

Політика завжди впливала і впливає на всі суспільні процеси. Не менш важливу роль вона грає в освітніх процесах. Освіта і навчання змінювалась під впливом великих і малих політичних процесів.

Політичний крок української держави до української незалежності формував запит на власну національну ідентичність, нові підходи у вивченні власної історії і свого місця в структурі світу. Суспільно-політична активність українського народу стала ще активнішою після Помаранчевої революції (2004), Революції Гідності (2014-го) 10-літньої російсько-української війни до її повномасштабної фази у 2022-му.

Українці за останні 10 років стали більш політично свідомі, і це призвело до великих змін у культурному та політичному сенсах. Це породжувало новий запит на нову генерацію молоді, яка могла б присвятити себе політиці і навколо політичному життю.

Починаючи з 2014, політична сфера стала не просто престижною чи «модною». Це новий суспільний запит в контексті політичної свідомості Європи. Молодь активніше бере участь в громадських процесах, здобуває відповідні навички, вчиться першому дипломатичному досвіду. Стає модним спробувати себе в державницькій службі. Велика кількість журналістів та громадських активістів починаючи з 2004-го року пробують себе в різних іпостасях політики - народними депутатами, помічниками народних депутатів, радниками міністрів, міністрами, в антикорупційних органах тощо.

За останні 20 років виросло чи не нове покоління українських політиків. Вчорашніх журналістів, активістів, вчителів і відомих зірок. Політика, а тим більше сучасна в новітній Україні, завжди притягувала найактивніших членів суспільства. Світова тенденція зараз – мінімум років служби на різних етапах державних посад, мінімум дипломатичної роботи, максимум комунікації в різних сферах діяльності. Всупереч правилам і усталеним традиціям професії того ж періоду ХХ століття чи в країнах СРСР, коли політична кар'єра визначалася роками належності до монополії керуючої партії і десятиліттями роботи в системі.

Політична зрілість країни формує нові суспільні договори в системі **людина-політика**. За останні 10 років політика стала не стільки професією, як покликанням. Нові виклики перед країною змінили формат роботи на благо держави та національної ідентичності. Зменшилась відстань між людиною і чиновником, людиною і політиком. Нові форми взаємодії з суспільством. Пріоритет – людина та її соціальні, культурні, ментальні потреби. З'являються нові форми взаємодії – фонди, відкриті простори, громадські об'єднання, неформальні угруповання. Громадянський сектор стає активнішим і

свідомішим. З'являються нові напрямки державного становлення – демократизація, декомунізація, люстрація, деколонізація. В таких важливих формах нової взаємодії Держави-народу політика стає покликанням, а не просто професією. Свобода слова і вибору стають пріоритетом номер один. Нова політика стає жертвною. Всупереч спротиву усталеній системі часів ранньої Незалежності, всупереч олігархічній системі та кримінальному устою політики початку 2000-х.

Політика як покликання стала менш залежною від одноосібного управління й монолітності системи. Завжди свободі слова й новим мультимедійним інструментам прямої комунікації суб'єкта з об'єктом. Політики нової генерації взаємодіють з виборцями напряму через інтернет майданчики - соцмережі, незалежні ЗМІ. І в цьому контексті найважливіша – оперативна реакція, відповідь на запити від людей. Без довгих місяців листувань, офіційних відповідей, черг у депутатські приймальні, прийоми громадян. Месенджери і телефони стали зручним швидким інструментом отримання відповідної інформації, вирішення поточних проблем.

Час життя політичної репутації став коротшим. Політична ефективність стала прозорішою і не такою монолітною. Тому будь-який політик, у нових державних викликах, особливо як зараз – в часи великої російсько-української війни, або працює за покликанням, або політичній кар'єрі настає репутаційний кінець.

Україна за останні 10 років впровадила нові тренди у світових політичних процесах. Успішні чи неуспішні – покаже час. Але є беззаперечний факт – українська політика стала суб'єктною. І велика роль в цьому належить процесам, пов'язаним з покликанням. Як інструмент оперативного реагування на всі суспільно-політичні виклики. Сучасний світ стрімко змінюється і політичні процеси вимагають швидкого реагування. А нинішні загрози й активна фаза кількох військових конфліктів вимагає від світової політики жертвності й рішучих кроків, що підкреслюють попередній світовий досвід у підходах.

Політика як покликання стане новою формою державної поведінки у всіх сучасних країнах. Це найважливіше в перспективі найближчих десятиліть, бо від цього залежатиме світова безпека й демократичні процеси сучасних держав.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Філософ-і-Я

**НАУКОВІ РОЗВІДКИ СТУДЕНТІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-
ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 9

Комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
32301, м. Кам'янець-Подільський, вул. Татарська, 14